

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХВІСТ ВІКТОРІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 336.64

ДИСЕРТАЦІЯ
АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Галузь знань – 07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

В.В. Хвіст

Науковий керівник
Петрук Олександр Михайлович,
доктор економічних наук, професор

Житомир – 2024

АНОТАЦІЯ

Хвіст В.В. Амортизаційна політика в забезпеченні інвестиційної безпеки держави. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Державний університет «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2024.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню, поглибленню теоретико-методичних засад амортизаційної політики у забезпеченні інвестиційної безпеки держави та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах. У роботі сформульовано висновки та рекомендації, спрямовані на посилення інвестиційної безпеки держави шляхом удосконалення механізму амортизаційної політики.

В умовах значних руйнацій основних засобів вітчизняних підприємств внаслідок війни, що додалися до вже наявного значно застарілого основного капіталу на загальнодержавному рівні, найактуальнішим назріває завдання забезпечення інвестиційної безпеки України та пошук шляхів вирішення цього завдання.

Застосування функціонального та системного підходу – при дослідженні поняття економічної та інвестиційної безпеки доводить, що – це стан (з набором відповідних критеріїв) національної економіки, який свідчить про її спроможність до розширеного відтворення за умови забезпечення сталого розвитку суспільства. У складі цього поняття було виділено три блоки: національні економічні інтереси, передумови інвестиційної безпеки (властивості інвестиційної системи), що тісно переплетені з механізмом інвестиційної безпеки, який є третьою складовою. Тому забезпечення інвестиційної безпеки держави передбачає гарантування належного стану

інвестиційної сфери, відповідного рівня капітальних інвестицій в економіку та наявність визначених передумов інвестиційної безпеки.

Проведене дослідження доводить, що механізм забезпечення інвестиційної безпеки держави ґрунтується на ретроспективних показниках, тому дозволяє реагувати на негативні або кризові стани економіки з запізненням. Для того, щоб гарантувати інвестиційну безпеку держави у поточному режимі, необхідно зосередити зусилля на забезпеченні її передумов. Саме вони дозволяють на випередження гарантувати стан економічної системи, стійкий до впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що створюють загрози ще до моменту їх прояву. Найбільш критичними для України з переліку передумов інвестиційної безпеки є наявність фінансових ресурсів для капітальних інвестицій та існування дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів у капітальні інвестиції.

Амортизація спроможна гарантувати необхідну динаміку й обсяги інвестиційної активності та темпи відновлення основних засобів, тому необхідно розробити механізм інвестиційної безпеки, де ключова роль у мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного процесу належить амортизаційній політиці на національному рівні.

Наступним етапом після створенням належних умов з формування фінансових ресурсів для капітальних інвестицій для забезпечення інвестиційної безпеки держави є створення дієвого механізму їх трансформації у капіталовкладення, наявністю розвиненого інституціонального середовища, насамперед посиленням перерозподільної ролі фінансового ринку. Перелічене вище разом складає передумови інвестиційної безпеки, які за умови дотримання заданого рівня їх якісних і кількісних показників, спроможні без додаткових корекцій гарантувати відповідний рівень інвестиційної безпеки держави.

На основі аналізу теоретичних підходів до визначення змісту амортизації встановлено, що універсальної дефініції, яка б розкривала зміст амортизації, не існує. Амортизацію потрібно розглядати з позиції теорії, в основу якої покладено якісні характеристики індивідуального капіталу: його

кругообіг, зміна функціональних форм, вартісний характер. Її об'єктивна природа полягає у ресурсному забезпеченні відтворення функціональних властивостей основних засобів в міру зменшення корисності останніх. Тобто амортизація слугує джерелом капітальних інвестицій, а тому постає завдання максимально сприяти реалізації цього призначення з боку держави, через удосконалення амортизаційної системи з відповідним механізмом.

Відповідно мають право на існування різні концепції амортизації. Однак, зважаючи на реалії сучасної економіки (діючих принципів і методів управління фінансами підприємств, регулятивної ролі держави в економіці, задля досягнення заданих макроекономічних показників) нами обґрунтовані, як валідні, такі концепції амортизації: економічна, фінансова (яка включає фіскальну), регулююча.

З практичної точки зору амортизація потребує кількісного визначення для управління на рівні підприємств і фіска – на рівні держави. З цим завданням достатньо вдало справляється діюча система бухгалтерського обліку, тому запропоноване П(С)БО 7 визначення амортизації потрібно вважати достатньо інформативним, як і наявні в Україні методики її облікового відображення.

Використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання доводять, що амортизаційна політика – це не проста сукупність методів нарахування амортизації, визначення термінів корисного використання і вартості необоротних активів, а інструмент реалізації суб'єктом господарювання визначених завдань: забезпечення простого чи розширеного відтворення або досягнення інших стратегічних цілей, що стоять перед ним. І хоча завдання визначаються суб'єктом господарювання самостійно, в тій частині, де вони збігаються з макроекономічними цілями держави, остання повинна сприяти їх досягненню різними методами регулювання.

У результаті досліджень виявлено, що основна проблема в діючій практиці реалізації амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях полягає

у незабезпеченні свого функціонального призначення створеної в країні амортизаційної системи. На мікро- та макрорівнях в Україні існують розрізнені елементи управління амортизаційним процесом без їх належного поєднання задля досягнення поставленої цілі та окремих завдань. Діюча амортизаційна політика не досягає своєї мети – оновлення основних засобів на інноваційних засадах, що вимагає удосконалення існуючої амортизаційної системи та відповідного механізму її функціонування.

На підставі вивчення інформаційних джерел щодо стану основних засобів, обсягів капіталовкладень та стану інвестиційної безпеки в країні зроблено висновок про те, що рівень інвестиційної безпеки та інвестиційних вкладень ще до початку повномасштабного вторгнення росії на територію України був критичним або близьким до критичного. Встановлено, що обсяги капітальних інвестицій залежали від загального стану економіки і у кризові роки, пов'язані з поширенням пандемії, скорочувалися. За джерелами фінансування капітальних інвестицій переважали власні кошти підприємств, на другому місці за обсягами були кошти державного бюджету. Кошти іноземних інвесторів складали незначні обсяги в капітальних інвестиціях, крім того демонстрували нестійку тенденцію та залежали від загальноекономічних умов. Таким чином покращення рівня інвестиційної безпеки передусім передбачає нарощення капітальних інвестицій та створення сприятливого бізнес середовища. До моменту закінчення війни сподіватися на значний приплив іноземних інвестицій не варто, оскільки високі ризики відлякують потенційних інвесторів. Отже, необхідно зосередитися на дослідженні можливих джерел та механізмів залучення інвестицій всередині країни.

Встановлено, що амортизаційні відрахування незалежно від своєї форми беруть участь у кругообігу капіталу суб'єктів господарювання у складі фінансового забезпечення відтворювального процесу. Водночас амортизація залишається одним з ключових джерел фінансових ресурсів суб'єктів господарювання на реновацію основних засобів. Однак, фактично

цього не відбувається через прогалини в амортизаційній системі, коли відсутній механізм, що забезпечує цільове використання коштів, отриманих у результаті таких нарахувань. Так, роль держави у зазначених процесах зводиться до санкціонування амортизації, як явища економічного життя, через законодавче закріплення норм витрат, що зменшують базу оподаткування. Вважається, що зараховані до затрат у такий спосіб кошти є достатніми для відтворення основних засобів. Відмінна від природної роль амортизації пояснюється неспроможністю діючої амортизаційної системи забезпечити зв'язок між її елементами як на макро-, так і на мікрорівнях. Тому потрібно заповнити відсутній елемент у фінансовому механізмі, який не дозволяє виконувати амортизації свою цільову функцію.

У дослідженні обґрунтовано, що для покращання дієвості національної амортизаційної системи на сьогодні потрібно забезпечити:

– підвищення самостійності суб'єктів господарювання у регламентації основних елементів амортизаційної системи на мікрорівні. З боку держави – закріплення в нормативних актах (від Господарського кодексу до спеціальних законів) цільового використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів;

– розвиток організаційного та методичного забезпечення обліку амортизаційного процесу з урахуванням існуючих напрацювань, які лише потребують свого унормування;

– формування комплексу заходів та інструментів для перерозподілу, акумульованих у амортизаційні фонди підприємств, коштів через посередників фінансового ринку.

З метою стимулювання суб'єктів господарювання щодо цільового використання в інвестиційних цілях акумульованих на амортизацію коштів, держава повинна розробити механізм, що забезпечить альтернативні способи вкладення у фінансові активи тимчасово вільних ресурсів. Такий механізм здатен нівелювати низку проблем і ризиків, які притаманні подібним

способам накопичення ресурсів для подальшого використання у інвестиційних цілях.

Відсутність впливу амортизації, нарахованої підприємствами, на основні індексу інвестиційно-інноваційної безпеки (показники валового нагромадження, капітальні інвестиції, обсяг нововведених основних засобів), дозволяє стверджувати про неефективність амортизаційної політики держави та підприємств й різноспрямованість їх інтересів щодо важливого джерела інвестиційного відновлення на мікро- та макрорівні. В цьому контексті виникає необхідність повернення амортизації властивої їй функції джерела відтворення необоротних активів шляхом створення дієвого механізму функціонування амортизаційної політики. Остання завжди вважалася важливою складовою інвестиційної політики та супроводжувалася суперечкою інтересів підприємств та держави, оскільки зменшення суми оподаткованого прибутку суб'єктів господарювання, з одного боку, негативно впливає на доходну частину бюджету, а з іншого, не стимулює підприємство оновлювати основні засоби. Враховуючи принцип невтручання держави у господарську діяльність підприємств, держава позбавлена важелів впливу на процеси відновлення на підприємствах, що також потребує удосконалення.

Обґрунтовано значимість та запропоновано створення дієвого механізму формування амортизаційної політики. Впровадження запропонованого механізму амортизаційної політики надасть можливість: 1) гармонізувати інтереси держави та підприємства з акумуляції інвестиційних ресурсів; 2) сформувати надійний фінансовий резерв відновлення основних засобів на мікрорівні та забезпечення показника валового нагромадження на макрорівні, що сприятиме зміцненню інвестиційно-інноваційної безпеки держави; 3) мотивувати підприємства для спрямування амортизаційних коштів на оновлення необоротних активів, що сприятиме економії інших видів власних фінансових ресурсів (в т. ч. прибутку). У випадку реалізації пропозицій щодо обов'язковості резервування коштів на реновацію основних

засобів шляхом створення цільового фонду, суб'єктам господарювання потрібно дозволити вкладення акумульованих коштів у банки, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та страхові компанії, МФКО, шляхом придбання цінні папери чи фінансові інструменти, з якими пов'язаний низький ступінь ризику. Їх перелік, вимоги до емітентів повинен оприлюднюватися уповноваженим органом. Завдяки реалізації зазначеної пропозиції держава досягне вирішення не лише проблеми оновлення основних засобів, а й пожвавлення вітчизняного фондового ринку, який все ще знаходиться на низькому рівні у контексті реалізації покладених на нього функцій. Відбудеться значний приплив вільних ресурсів до фінансових посередників, що надасть імпульс для їх розвитку на інституційному рівні. Зростуть обсяги операцій з цінними паперами та збільшиться діапазон їх видів. Через посилення мультиплікативного ефекту збільшаться основні макроекономічні показники: ВВП, зайнятість, доходи населення та суб'єктів господарювання тощо.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що існуючий стан справ із спрямуванням амортизаційних відрахувань на фінансування поточних потреб підприємств (оборотних активів) суперечить закономірностям кругообігу індивідуального капіталу та не дозволяє відновити основний капітал (основні засоби) на необхідному рівні. Подібна ситуація спричинена неналежним відображенням змісту амортизації у вітчизняному законодавстві різних рівнів, що зводить її сприйняття до засобу зменшення податкових зобов'язань. Економічний зміст амортизації як джерела капітальних вкладень не повинен змінюватися незалежно від способу забезпечення цільового використання цих коштів. Самі ж амортизаційні відрахування є затратами з погляду економічної (бухгалтерської) концепції та джерелом для інвестування з погляду фінансової концепції.

Виділено передумови удосконалення вітчизняної амортизаційної системи, основною з яких є делегування максимальних прав з визначення

норм і методів амортизації на рівень суб'єктів господарювання для врахування індивідуального підходу в цій сфері. Водночас паралельно з лібералізацією підходу до регулювання амортизаційної політики підприємств одночасно потрібно посилити контроль з боку держави за обґрунтованістю змісту амортизаційної політики унормованої обліковою політикою підприємства щоб запобігти необґрунтованому зниженню оподаткованого прибутку. Запропоновані заходи, за умови застосування відповідних механізмів, збільшать ресурсну базу капітальних інвестицій, у т. ч. на розширене відтворення основних засобів, що у підсумку покращить стан інвестиційної безпеки держави.

Ключові слова: амортизація, амортизаційна політика, метод нарахування амортизації, амортизаційний фонд, знос, основні засоби, облікова політика підприємств, фінансові ресурси, капітальні вкладення, інвестиції, економічна безпека, інвестиційна безпека.

ABSTRACT

Khvist V.V. Depreciation policy in ensuring investment security of the state. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 – Finance, Banking and Insurance. – Zhytomyr Polytechnic State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2022.

The dissertation is devoted to comprehensive research, deepening the theoretical and methodological foundations of depreciation policy in ensuring state investment security and substantiating scientific and practical recommendations for increasing efficiency in modern conditions. The work formulates conclusions and recommendations to strengthen the state's investment security by improving the depreciation policy mechanism.

In the conditions of significant destruction of the fixed assets of domestic enterprises as a result of the war, which were added to the already existing, significantly outdated fixed capital at the national level, the task of ensuring the investment security of Ukraine and finding ways to solve this task becomes the most urgent.

The application of the functional and systemic approach – when studying the concept of economic and investment security proves that it is the state (with a set of relevant criteria) of the national economy, which indicates its capacity for expanded reproduction under the condition of ensuring the sustainable development of society. As part of this concept, three blocks were distinguished: national economic interests, and prerequisites for investment security (properties of the investment system), which are closely intertwined with the mechanism of investment security, which is the third component. Therefore, ensuring the investment security of the state involves guaranteeing the proper state of the investment sphere, the appropriate level of capital investment in the economy, and certain prerequisites for investment security.

The conducted research proves that the mechanism of ensuring the state's investment security is based on retrospective indicators, therefore it allows to react to negative or crisis states of the economy with a delay. To guarantee the state's investment security in the current regime, it is necessary to focus efforts on ensuring its prerequisites. It is they that make it possible to preemptively guarantee the state of the economic system, which is resistant to the influence of internal and external factors that create threats even before their manifestation. The most critical for Ukraine from the list of prerequisites for investment security are the availability of financial resources for capital investments and the existence of an effective mechanism for transforming financial resources into capital investments.

Depreciation can guarantee the necessary dynamics and volumes of investment activity and the pace of recovery of fixed assets, therefore it is necessary to develop a mechanism of investment security, where the key role in mobilizing financial resources to ensure the investment process belongs to the depreciation policy at the national level.

The next stage after the creation of appropriate conditions for the formation of financial resources for capital investments to ensure the investment security of the state is the creation of an effective mechanism for their transformation into capital investments, the presence of a developed institutional environment, first of all, the strengthening of the redistributive role of the financial market. The above together constitute the prerequisites of investment security, which, subject to compliance with the given level of their qualitative and quantitative indicators, are capable of guaranteeing the appropriate level of investment security of the state without additional corrections.

Based on the analysis of theoretical approaches to determining the content of depreciation, it was established that there is no universal definition that would reveal the content of depreciation. Amortization should be considered from the standpoint of theory, which is based on qualitative characteristics of individual capital: its circulation, change of functional forms, and value nature. Its objective nature consists of providing resources to reproduce the functional properties of

fixed assets as their usefulness decreases. That is, depreciation serves as a source of capital investment, and therefore the task arises to maximally facilitate the implementation of this purpose by the state through the improvement of the depreciation system with the appropriate mechanism.

Accordingly, different concepts of depreciation have the right to exist. However, based on the realities of the modern economy (the current principles and methods of managing the finances of enterprises, the regulatory role of the state in the economy to achieve the given macroeconomic indicators), we substantiated the following concepts of depreciation as valid: economic, financial (which includes fiscal), regulatory.

From a practical point of view, depreciation needs quantification for management at the level of enterprises and the fiscal - at the level of the state. The current accounting system copes with this task quite successfully, therefore the proposed provisions (standard) of accounting 7 definition of depreciation should be considered sufficiently informative, as well as the methods of its accounting reflection available in Ukraine.

The use of general scientific and special methods of scientific knowledge proves that the depreciation policy is not a simple set of methods for calculating depreciation, determining the terms of useful use and the value of non-current assets, but a tool for the economic entity to implement specified tasks: ensuring simple or extended reproduction or achieving other strategic goals, standing in front of it. And although the tasks are determined by the economic entity independently, in the part where they coincide with the macroeconomic goals of the state, the latter must contribute to their achievement by various methods of regulation.

As a result of the research, it was found that the main problem in the current practice of implementing the depreciation policy at the macro- and micro- levels is the failure to ensure the functional purpose of the depreciation system created in the country. At the micro- and macro- levels in Ukraine, there are separate elements of the depreciation process management without their proper combination

to achieve the set goal and individual tasks. The current amortization policy does not achieve its goal – the renewal of fixed assets on an innovative basis, which requires the improvement of the existing amortization system and the corresponding mechanism of its functioning.

Based on the study of information sources regarding the state of fixed assets, the number of capital investments, and the state of investment security in the country, it was concluded that the level of investment security and investment investments even before the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine was critical or close to critical. It was established that the volume of capital investments depended on the general state of the economy and decreased during the crisis years associated with the spread of the pandemic. In terms of sources of financing of capital investments, the company's funds prevailed, the second place in terms of volume was the funds of the state budget. The funds of foreign investors made up insignificant amounts in capital investments, in addition, they showed an unstable trend and depended on general economic conditions. Thus, improving the level of investment security primarily involves increasing capital investments and creating a favorable business environment. Until the end of the war, it is not worth hoping for a significant influx of foreign investments, since high risks scare away potential investors. Therefore, it is necessary to focus on identifying possible sources and mechanisms for attracting investments within the country.

The dissertation proves that depreciation deductions, regardless of their form, participate in the capital circulation of business entities as part of the financial support of the reproductive process. At the same time, depreciation remains one of the key sources of financial resources for economic entities for the renovation of fixed assets. However, this does not happen due to gaps in the amortization system, when no mechanism ensures the targeted use of funds received as a result of such charges. Thus, the role of the state in the mentioned processes is reduced to the sanctioning of depreciation, as a phenomenon of economic life, due to the legislative establishment of expenditure norms that

reduce the tax base. It is considered that the funds allocated to expenses in this way are sufficient for the reproduction of fixed assets. Different from the natural role of depreciation is explained by the inability of the current depreciation system to ensure the connection between its elements at both the macro and micro levels. Therefore, it is necessary to fill in the missing element in the financial mechanism, which does not allow depreciation to perform its intended function.

The research substantiates that to improve the effectiveness of the national depreciation system today, it is necessary to ensure: increasing the independence of business entities in the regulation of the main elements of the depreciation system at the micro level. On the part of the state – fixing in normative acts (from the Economic Code to special laws) the targeted use of depreciation deductions for the restoration of fixed assets; development of organizational and methodical support for accounting of the amortization process, considering the existing achievements, which only need to be normalized; formation of a set of measures and tools for redistribution of funds accumulated in depreciation funds of enterprises through financial market intermediaries.

To encourage business entities to use funds accumulated for depreciation purposes for investment purposes, the state should develop a mechanism that will provide alternative ways of investing temporarily free resources in financial assets. Such a mechanism is designed to eliminate several problems and risks that are inherent in similar methods of accumulating resources for further use for investment purposes.

The lack of impact of depreciation accrued by enterprises on the main indices of investment and innovation security (indicators of gross accumulation, capital investments, the amount of newly introduced fixed assets) allows us to assert the inefficiency of the depreciation policy of the state and enterprises and the divergence of their interests regarding an important source of investment recovery in micro- and macro- levels. In this context, there is a need to return depreciation to its inherent function as a source of reproduction of non-current assets by creating an effective mechanism for the functioning of depreciation policy. The latter has

always been considered an important component of investment policy and was accompanied by a dispute between the interests of enterprises and the state, since a decrease in the amount of taxable profit of economic entities, on the one hand, negatively affects the revenue part of the budget, and on the other hand, does not stimulate the enterprise to renew fixed assets. Considering the principle of non-interference of the state in the economic activity of enterprises, the state is deprived of levers of influence on the recovery processes at enterprises, which also needs improvement.

The importance is substantiated and the creation of an effective mechanism for the formation of depreciation policy is proposed. Implementation of the proposed depreciation policy mechanism will provide an opportunity to: 1) harmonize the interests of the state and the enterprise in the accumulation of investment resources; 2) to form a reliable financial reserve for the recovery of fixed assets at the micro level and to ensure the indicator of gross accumulation at the macro level, which will contribute to strengthening the investment and innovation security of the state; 3) to motivate enterprises to direct depreciation funds to update non-current assets, which will help save other types of own financial resources (including profit). In the case of implementation of proposals regarding the obligation to reserve funds for the renovation of fixed assets through the creation of a target fund, business entities must be allowed to invest accumulated funds in banks, joint investment institutions, non-state pension funds, and insurance companies, IFCOs, by purchasing securities or financial instruments with which a low degree of risk is associated. Their list and requirements for issuers must be made public by the authorized body. Thanks to the implementation of the mentioned proposal, the state will achieve a solution not only to the problem of updating fixed assets but also to revitalize the domestic stock market, which is still at a low level in the context of the implementation of the functions assigned to it. There will be a significant influx of free resources to financial intermediaries, which will provide an impetus for their development at the institutional level. The volume of transactions with securities will increase and the range of their types

will increase. Due to the strengthening of the multiplier effect, the main macroeconomic indicators will increase GDP, employment, incomes of the society and economic entities, etc.

The conducted research makes it possible to conclude that the current state of affairs with the direction of depreciation deductions to finance the current needs of enterprises (current assets) contradicts the laws of the circulation of individual capital and does not allow to restore the fixed capital (fixed assets) at the required level. A similar situation is caused by improper reflection of the content of depreciation in domestic legislation at various levels, which reduces its perception as a means of reducing tax liabilities. The economic content of depreciation as a source of capital investments should not change regardless of the way of ensuring the intended use of these funds. Depreciation deductions themselves are costs from the point of view of the economic (accounting) concept and a source for investment from the point of view of the financial concept.

The prerequisites for improving the domestic depreciation system are highlighted, the main of which is the delegation of maximum rights to determine the norms and methods of depreciation at the level of economic entities to consider an individual approach in this area. At the same time, in parallel with the liberalization of the approach to the regulation of the depreciation policy of enterprises, it is necessary to strengthen the state's control over the reasonableness of the content of the depreciation policy regulated by the accounting policy of the enterprise to prevent unjustified understatement of taxable profit. The proposed measures, subject to the application of appropriate mechanisms, will increase the resource base of capital investments, including the expanded reproduction of fixed assets, which will eventually improve the investment security of the state.

Keywords: depreciation, depreciation policy, method of calculating depreciation, depreciation fund, depreciation, fixed assets, accounting policy of enterprises, financial resources, capital investments, investments, economic security, investment security.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хвіст В. (2023). Формування механізму амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави. Економіка, управління та адміністрування, (2(104), 199–211. (0,85 авт. арк.)
2. Хвіст В., Новак О. Петрук О. Посилення ролі амортизаційної політики у формуванні фінансового базису капітальних інвестицій та інвестиційної безпеки держави. Облік і фінанси. 2024. № 1 (103). С. 70-83. URL: <https://afj.org.ua/ua/article/1046/>. *Особистий внесок автора: полягає у обґрунтуванні розподілу прав і обов'язків між суб'єктами амортизаційної системи з метою більш повного виконання її функціонального призначення.* (0,94 авт. арк.)
3. Хвіст В.В. Амортизація як джерело фінансування реновації основних засобів підприємств в сучасних економічних умовах. Ефективна економіка. 2021. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8992>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.205 (0,59 авт. арк.)
4. Хвіст В.В. Розвиток підходів до підвищення ролі фінансового ринку у забезпеченні інвестиційної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 22. С. 159-165. DOI: 10.32702/2306 6814.2023.22.159 (0,7 авт. арк.)
5. Хвіст В.В., Петрук О.М. Поняття та концепції амортизації у функціональних економічних науках. Ефективна економіка. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9142> *Особистий внесок полягає у обґрунтованні авторського переліку концепцій амортизації: економічної, фінансової (яка включає фіскальну) та регулюючої.* (0,75 авт. арк.)
6. Хвіст В.В., Петрук О.М. Теоретичні засади амортизаційної політики: стан проблеми та напрями удосконалення. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2(100). С. 76-82. *Особистий внесок автора полягає у доведенні потреби активізації участі держави через надання системності*

амортизаційній політиці на мікро- та макрорівнях з метою оптимального поєднання прав підприємств в реалізації власної фінансової політики з макроекономічними цілями держави. (0,63 авт. арк.)

7. Хвіст В.В., Петрук О.М., Лоскоріх Г.Л. Капітальні інвестиції як базова передумова інвестиційної безпеки держави. Облік і фінанси. 2023. № 3 (101). С. 70-83. URL: <https://afj.org.ua/ua/article/1008/> *Особистий внесок автора полягає в удосконаленні трактування змісту інвестиційної безпеки як стану національної економіки, що свідчить про її спроможність до розширеного відтворення за умови забезпечення сталого розвитку суспільства та її базових елементів, представлених національними економічними інтересами, передумовами інвестиційної безпеки та механізмом її реалізації. (1,32 авт. арк.)*

8. Хвіст В.В., Петрук О.М., Новак О.С. Оцінка стану капітальних інвестицій та інвестиційної безпеки України. Ефективна економіка. 2023. № 10. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2317> *Особистим внеском автора є визначення стану інвестиційної безпеки держави на підставі системи показників, що дозволило ідентифікувати його як критичний, який потребує збільшення джерел фінансування та удосконалення механізмів залучення інвестицій всередині країни. (0,77 авт. арк.)*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Хвіст В.В. Проблема формування амортизаційної політики для специфічних активів підприємств. Тези Міжнародної наук.-практ. конф. (5-6 листопада 2020 р.; м. Житомир) «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». С. 281. URL: <httpsconf.ztu.edu.uasuchasni-vyklyky-stalogo-rozvytku-biznesu-5-6-lystopada-2020-r> (0,1 авт. арк.)

10. Хвіст В.В. Проблема формування амортизаційної політики підприємства в умовах постіндустріальної економіки. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. (11-15 травня 2020 р.; м. Житомир). С. 333.

URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/10.-finansy-bankivska-sprava-ta-strahuvannya2.pdf> (0,1 авт. арк.)

11. Хвіст В.В. Сучасні підходи до амортизації як джерела фінансування діяльності підприємства. Тези II Міжнародної наук.-практ. конф. з проблем вищої освіти і науки «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». м. Житомир. С. 279. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/279.pdf> (0,18 авт. арк.)

12. Хвіст В.В. Амортизаційний фонд як джерело реновації основних засобів підприємств. Тези Всеукраїнської наук.-практ. on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. (16–20, 26 травня 2022 р.; м. Житомир). С. 250-251. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/2022069-1.pdf> (0,2 авт. арк.)

13. Хвіст В.В. Роль капітальних інвестицій у забезпеченні інвестиційної безпеки держави. Тези IV Міжнародної наук.-практ. конф. (09-10 листопада 2023 р.; м. Житомир) «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». С. 298. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/298.pdf> (0,17 авт. арк.)

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ АМОРТИЗАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	30
1.1. Сутність та чинники забезпечення інвестиційної безпеки України	30
1.2. Поняття та концепції амортизації у функціональних економічних науках	52
1.3 Роль амортизаційної політики у контексті посилення національної інвестиційної безпеки	69
Висновки до першого розділу.....	88
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ПОСИЛЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	91
2.1. Стан інвестиційного середовища та інвестиційної безпеки України	91
2.2. Амортизація як джерело фінансування капітальних інвестицій в сучасних економічних умовах	111
2.3. Формування механізму амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави	129
Висновки до другого розділу.....	150
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ З УРАХУВАННЯМ УДОСКОНАЛЕНИХ ПІДХОДІВ ДО АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	153
3.1. Розвиток підходів до підвищення ролі фінансового ринку у забезпеченні інвестиційної безпеки держави	153
3.2. Посилення ролі амортизаційної політики у забезпеченні інвестиційної безпеки держави на основі міжнародного досвіду	170
Висновки до третього розділу.....	188
ВИСНОВКИ	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	220

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах післявоєнного відновлення України однією з головних завдань урядової політики буде відбудова країни та відновлення економіки, що вимагатиме поживлення інвестиційної політики, спрямованої на забезпечення розширеного відтворення. В таких умовах забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки держави стає запорукою не лише сталого розвитку економіки, а й виживання держави як незалежного суб'єкта. Ключова роль у мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного процесу належить амортизаційній політиці на національному рівні, яка повинна бути системною та оптимально, поєднувати права підприємств у реалізації власної фінансової політики з макроекономічними цілями держави.

Однак протягом останніх років значення амортизаційних відрахувань нівелювалося, що пояснюється спрямуванням нарахованої амортизації на поповнення оборотних активів, а не на заходи, пов'язані з поліпшенням стану основних фондів. Цей факт вимагає усвідомлення урядом пріоритетності амортизації як важливого джерела фінансування та стимулювання процесів оновлення матеріально-технічної бази виробництва, що повинно знайти чітке відображення у цілях та завданнях Стратегії відновлення України та її економіки. Це вимагає відхід від політики лібералізації економічних відносин у сфері відтворення та необхідності повернення державного контролю за цільовим використанням амортизаційних коштів, що сприятиме відновленню зруйнованого економічного потенціалу України під час військової агресії російської федерації.

Проблематика інвестиційної безпеки характеризується високим рівнем розробленості, що підтверджується у наукових працях О.І. Барановського, Б.В. Губського, С.М. Дячек, М.І. Дибби, Т.А. Говорушко, Ю.М. Коваленко, Т.В. Майорової, В.І. Мунтіяна, І.А. Бланка, О.М. Петрука, А.А. Пересади, П.О. Куцика, А. Ревенко, Н.О. Татаренко, В.Г. Федоренко, В.Я Шевчука,

О.А. Кириченка та багатьох інших. Питання відтворення та амортизації детально розкрито у наукових працях відомих вчених А. Сміта, К. Маркса, Дж. Мейнард Кейнса, А. Пігу, А. Лаффера, А. Селадона, Пола А. Самуельсона, Вільяма Д. Нордгауза; амортизаційної політики підприємств – у працях В.Й. Бакая, В.М. Жука, О.А. Матвійчука, Л.М. Пилипенко, О.І. Тивончука, В.А. Самофатова, І.С. Кулакова, Н.В. Швеця; амортизаційної політики держави – у працях О.С. Гавриловського, Л.І. Лук'яненка, Н.О. Дугієнко, О.О. Мискіна, Ю.В. Петленко, І.Б. Садовської, Д.М. Трачової.

Однак залишається актуальним вивчення та виявлення напрямів розвитку функціонування національної амортизаційної системи та удосконалення амортизаційної політики у контексті посилення інвестиційної безпеки держави та підприємств, деталізації потребують стратегічні цілі амортизаційної політики та механізм їх реалізації в сучасних соціально-економічних умовах. Викладене вимагає продовження дослідження місця та ролі амортизації, механізмів її функціонування, з метою покращання управління на мікро- та макрорівнях, зокрема забезпечення інвестиційної безпеки. Необхідність вирішення визначених проблемних питань обумовлює актуальність теми наукового дослідження та визначає його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт факультету бізнесу та сфери обслуговування Державного університету «Житомирська політехніка» МОН України за темою НДР «Фінансово-організаційні засади амортизаційної політики та бюджетування підприємств» (номер державної реєстрації 0121U109282), у межах якої сформовано рекомендації, спрямовані на розвиток інвестиційної безпеки держави з урахуванням удосконаленої моделі амортизаційної політики, що сприятиме збільшенню фінансових джерел та удосконалення механізмів залучення інвестицій всередині країни.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад амортизаційної політики у

забезпеченні інвестиційної безпеки держави та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах.

Відповідно до поставленої мети сформульовано наступні завдання, спрямовані на її досягнення:

- дослідити сутність та чинники забезпечення інвестиційної безпеки України;
- поглибити теоретичне уявлення про категорію «амортизація» на підставі оцінки існуючих концепцій;
- розкрити роль амортизаційної політики у контексті посилення національної інвестиційної безпеки та запропонувати напрями її удосконалення;
- провести оцінку стану інвестиційної безпеки держави з метою ідентифікації її рівня;
- дослідити значення амортизації як джерела фінансування реновації основних засобів підприємств у сучасних економічних умовах;
- розробити механізм амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави;
- сформулювати нові підходи до підвищення ролі фінансового ринку у забезпеченні інвестиційної безпеки держави;
- виявити нові можливості амортизаційної політики у забезпеченні інвестиційної безпеки держави.

Об'єктом дослідження є забезпечення інвестиційної безпеки держави на основі розвитку амортизаційної політики на мікро- та макрорівнях.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-практичні положення посилення інвестиційної безпеки держави шляхом удосконалення механізму амортизаційної політики.

Методи дослідження. При розв'язанні поставлених завдань використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: методи наукової абстракції та узагальнення, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, спостереження та порівняння – при дослідженні теоретичних основ

амортизаційної політики та інвестиційної безпеки; історичний та діалектичний методи – при оцінці етапів розвитку національної економічної та інвестиційної безпеки; морфологічного аналізу, функціонального та системного підходу – при дослідженні процесів простого та розширеного відтворення, концепцій амортизації, системи економічної та інвестиційної безпеки; групування, статистичного порівняння – при оцінці стану інвестиційного середовища та інвестиційної безпеки України; економіко-математичного моделювання – при оцінці залежності обсягу капітальних інвестицій від фінансового результату та сум нарахованої амортизації, складанні прогнозу обсягу капітальних інвестицій у машини та обладнання, оцінки кореляційного взаємозв'язку між сумами нарахованої амортизації та індексами інвестиційно-інноваційної безпеки; порівняння та узагальнення – при формуванні пропозицій із імплементації закордонного досвіду до вітчизняних умов.

Інформаційною базою дослідження є: наукові джерела (монографічні праці, наукові статті вітчизняних і зарубіжних учених), матеріали наукових і науково-практичних конференцій з проблем інвестиційної безпеки та амортизаційної політики, офіційні дані Державної служби статистики України; нормативно-правові документи з питань забезпечення інвестиційної безпеки держави; статистичні та аналітичні дані Національного банку України, Світового банку, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, звіти Європейської Бізнес Асоціації, довідкові та аналітичні матеріали інших професійних організацій; спеціалізовані фахові інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних засад амортизаційної політики у забезпеченні інвестиційної безпеки держави та обґрунтуванні науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах.

Найбільш вагомими результатами дослідження полягають у наступному:

удосконалено:

– трактування змісту інвестиційної безпеки як стану національної економіки (з набором відповідних критеріїв), що свідчить про її спроможність

до розширеного відтворення за умови забезпечення сталого розвитку суспільства та її базових елементів, представлених національними економічними інтересами (стійка конкурентоспроможність; соціально відповідальна ринкова економіка; високий рівень добробуту населення; гідне місце у світовій економічній системі; система забезпечення економічної безпеки держави), передумовами інвестиційної безпеки (сприятливе зовнішнє економічне та політичне середовище до інвестиційної безпеки як системи; інституціональне забезпечення інвестиційного процесу; наявність фінансових ресурсів для капітальних інвестицій; існування дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів у капітальні інвестиції) та механізмом її реалізації (загрози, заходи, моніторинг інвестиційної безпеки держави; управлінські рішення суб'єктів-гарантів інвестиційної безпеки держави). Це надало можливість обґрунтувати висновок, що забезпечення інвестиційної безпеки держави передбачає гарантування належного стану інвестиційної сфери, відповідного рівня капітальних інвестицій в економіку та наявність відповідних передумов інвестиційної безпеки;

– класифікація концепцій амортизації шляхом обґрунтування економічної, фінансової (яка включає фіскальну) та регулюючої як найбільш валідних, виходячи з діючих принципів і методів управління фінансами підприємств, регулятивної ролі держави в економіці для досягнення заданих макроекономічних показників. Це надало можливість уточнити природу поняття «амортизація» як ресурсного забезпечення відтворення функціональних властивостей основних засобів в міру зменшення корисності останніх та важливого джерела інвестицій, що визначає необхідність розробки ефективної амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях;

– концептуальні засади амортизаційної політики на макrorівні та мікрорівні, що надало можливість сформулювати напрями їх розвитку на сучасному етапі: актуалізація відображення в обліку процесів нарахування та використання амортизаційних відрахувань; встановлення переліку напрямів інвестування акумульованих підприємствами коштів в амортизаційних фондах

до моменту їх використання за цільовим призначенням; розробка порядку контролю та призначення контролюючого органу за дотриманням цільового використання коштів з амортизаційного фонду; регламентація запропонованих вище змін у законодавстві та нормативних актах різних рівнів;

набуло подальшого розвитку:

– оцінка стану інвестиційної безпеки держави на підставі системи показників (обсяг та структура капітальних інвестицій за джерелами формування; відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП; індикатор відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій; інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища; відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, у % до ВВП), що дозволило ідентифікувати його як критичний, визначити причини погіршення інвестиційного клімату (вплив повномасштабної війни, пандемії, накопичення ефекту зношування виробничих активів, зростання технологічного відставання, скорочення іноземних інвестицій, зменшення розмірів приватного і державного фінансування наукових досліджень та інноваційної діяльності; обмежений доступ до зовнішніх інвестиційних ресурсів, скорочення банківського кредитування інвестиційної діяльності) та необхідність збільшення джерел та удосконалення механізмів залучення інвестицій всередині країни;

– обґрунтування значення амортизації як джерела фінансування реновації основних засобів підприємств у сучасних умовах, що надало можливість запропонувати напрями розвитку амортизаційної системи на національному рівні (закріплення в нормативних актах цільового використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів; удосконалення організаційного та методичного забезпечення обліку амортизаційного процесу; формування комплексу заходів та інструментів для перерозподілу коштів, акумульованих у амортизаційні фонди підприємств через посередників фінансового ринку), реалізація яких сприятиме поживавленню вітчизняного

фондового ринку, розвитку діяльності фінансових посередників, зростанню обсягів операцій з цінними паперами, збільшенню діапазону їх видів та зростанню основних макроекономічних показників (ВВП, зайнятість, рівень доходів населення та суб'єктів господарювання) через посилення мультиплікативного ефекту;

– обґрунтування значимості формування механізму амортизаційної політики держави на підставі оцінки ступеня кореляційного взаємозв'язку між сумами нарахованої амортизації та індексами інвестиційно-інноваційної безпеки (показниками валового нагромадження, капітальними інвестиціями, обсягом нововведених основних засобів), що в результаті підтверджує нівелювання амортизації як важливого джерела інвестиційного відновлення. Запропоновано склад та структуру механізму формування амортизаційної політики для посилення інвестиційної безпеки держави, впровадження якого сприятиме гармонізації інтересів держави та підприємств з акумуляції інвестиційних ресурсів; формуванню надійного фінансового резерву відновлення основних засобів на мікрорівні та забезпеченню належного показника валового нагромадження на макрорівні;

– напрями вибору інвестування накопичених амортизаційних відрахувань в інструменти фінансового ринку, що надало можливість сформулювати пропозиції щодо розширення переліку активів та вибору оптимального активу з позиції ліквідності та доходності для інвестування сум амортизації, що дозволить накопичувати фінансові ресурси для оновлення основних засобів, активізувати інвестиційні процеси та підвищити рівень інвестиційної безпеки країни;

– напрями трансформації механізму амортизаційної політики держави на основі міжнародного досвіду, що передбачає розширення права суб'єктів господарювання за ключовими елементами амортизаційної політики на мікрорівні: зарахування активу до основних засобів, визначення класифікаційних груп основних таких активів, визначення їх вартості для амортизації, терміни їх корисного використання, методи нарахування

амортизації, випадки припинення нарахування амортизації тощо. Перелічені складові потребують обґрунтування та нормативного закріплення на рівні підприємств як частина їх облікової політики для визначення прибутку до оподаткування. Це дозволить покращити дієвість існуючої амортизаційної системи, що у практичному плані забезпечать збільшення обсягів власних фінансових ресурсів для здійснення капітальних інвестицій та інноваційної активності підприємствами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій, які можуть бути використані державними органами влади для формування стратегій розвитку інвестиційної безпеки з урахуванням удосконаленої моделі амортизаційної політики.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у освітній процес Державного університету «Житомирська політехніка» при викладанні навчальних дисциплін «Фінанси», «Фінанси суб'єктів господарювання», «Корпоративні фінанси» при підготовці фахівців за освітнім рівнем «Бакалавр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка № 44-01.00/486 від 15.04.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням. Наукові результати, висновки та рекомендації, які викладені в роботі та виносяться на захист, отримані особисто й належать здобувачеві. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї, положення та розробки, які є результатом самостійної роботи автора.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені у дисертації, було обговорено та схвалено на засіданні кафедри фінансів та цифрової економіки Державного університету «Житомирська політехніка». Основні теоретико-методичні положення і практичні результати дослідження доповідалися, обговорювалися та одержали схвальну оцінку на 5 міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях,

а саме: Всеукраїнській науково-практичній online конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченій Дню науки (м. Житомир, 16–20, 26 травня 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (м. Житомир, 5–6 листопада 2020 р.), Всеукраїнській науково-практичній online конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченій Дню науки (м. Житомир, 11–15 травня 2020 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (м. Житомир, 09–10 листопада 2023 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції з проблем вищої освіти і науки «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». (Житомир, 4–5 листопада 2021 р.).

Публікації. Основні положення і наукові результати дослідження опубліковано у 13 наукових працях загальним обсягом 7,3 авт. арк. (особисто автору належить 4,6 авт. арк.), з яких 8 – у наукових фахових виданнях України та 5 публікаціях апробаційного характеру в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладено на 173 сторінці. Дисертаційна робота містить 33 таблиці, 13 рисунків, 5 додатків. Список використаних джерел становить 241 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

РОЛЬ АМОРТИЗАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та чинники забезпечення інвестиційної безпеки України

Сутність інвестиційної безпеки країни, зважаючи на зміст самого словосполучення, має знаходитися на перетині двох категорій: економічної – інвестиція та більш багатогранної – безпека. Однак, в історичній ретроспективі саме інвестиція як поняття економічної науки або інвестування як відповідний процес знаходяться вже сотні років у центрі уваги дослідників. Пояснюється такий стан речей тим, що інвестиції є визначальним чинником економічних перетворень, насамперед, економічного зростання. Посилення інвестиційного процесу, як правило, має своїм результатом не лише фізичне нарощення масштабів виробництва, а й перехід на інноваційну модель розвитку економіки.

Теоретичні підходи до інвестування стали невід’ємною складовою економічної теорії, яка досліджує інвестиції ще з XVI–XVII ст. Існують різні періодизації та виділення власного вектора розвитку поглядів на інвестиції, залежно від теоретичних переконань вчених або завдань кожного окремого дослідження (наприклад, [97 с. 16-22, 177, с. 9-14]). Однак, не маючи на меті їх спростування, застосуємо традиційний підхід і продемонструємо генезис інвестування задля розкриття його сучасної ролі в економіці країни (додаток А).

З розглянутих у додатку А (таблиця А.1) підходів переломним став етап активного впровадження заходів з державного регулювання економікою на макrorівні відповідно до висновків Дж. М. Кейнса [233, с. 29].

Звернення до вітчизняної економічної науки свідчить про те, що поняття інвестицій та пов’язаних із ним процесів фактично не досліджувалося для

потреб соціалістичного відтворення [97, с. 21]. У центрі уваги вчених було поняття капітальних вкладень.

З отриманням Україною незалежності, а основне – переходом до багатуукладної економіки та ринкових відносин, в науковому обігу поширилося поняття «інвестиції». Відповідно це знайшло своє віддзеркалення у Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р., де під інвестиціями розуміють «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект» [163].

Складні різнопланові проблеми становлення й активізації інвестиційного процесу в умовах трансформації економічної системи України знаходяться в центрі уваги фахівців і вчених протягом останніх тридцяти років [наприклад, 30, 60, 86, 103, 141, 142, 199, 214, 236]. Необхідно констатувати значні здобутки у цій сфері. Однак попри вагомий науковий доробок реальний стан речей в економіці країни, пов'язаний з розвитком інвестування, залишає бажати кращого, що в подальшому в межах нашого дослідження буде підтверджено статистичними даними.

З моменту отримання незалежності Україна зіткнулася не лише з проблемами у сфері інвестування, а з системними небезпеками для існування всієї країни. Спричинені вони були цілою низкою причин, насамперед, невідповідною структурою економіки з тотальною орієнтацією на ВПК, повною відсутністю золото-валютних резервів, дефіцитом бюджету, розбалансованою грошово-кредитною сферою, безробіттям, хронічним падінням ВВП тощо.

Для подібних форс-мажорних обставин західна наука вже мала відпрацьовані рекомендації з набором відповідних інструментів. Переважно вони стосувалися макроекономічної нестабільності, яка за І. Фішером, Дж.М. Кейнсом і Х.Ф. Мінскі є невід'ємною складовою фази зростання ділового циклу в капіталістичній економіці [11, 18, 93]. Однак у період великої депресії ситуація настільки загострилася, що у 1934 році президент США Ф. Рузвельт сформував Федеральний комітет з економічної безпеки, а в 1935 році –

Управління соціального забезпечення. У цьому ж році були ухвалені закони з економічної безпеки особи та соціального захисту населення [29]. На міжнародному рівні офіційного визнання поняття «економічна безпека» набуло у 1985 р., коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була ухвалена резолюція «Міжнародна економічна безпека» [187, с. 40].

Зважаючи на високий рівень небезпек та катастрофічний стан соціально-економічної ситуації в Україні початку 1990-х років, одним із перших рішень було створення у 1992 році Ради національної безпеки і оборони України. Згодом у 2001 році в Україні було засновано Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Через свою значущість проблема забезпечення економічної безпеки одразу привернула до себе увагу дослідників того часу (дивись, наприклад, [127, 139, 169, 238]). Тобто глибока соціально-економічна криза тогочасної України та, буквально, потреба у виживанні молодої держави спричинила не окремі наукові підходи з усунення окремих економічних дисбалансів, а цілий безпековий напрям як найбільш актуальний в подібній ситуації.

Започатковані майже тридцять років тому дослідження економічної безпеки продовжуються і в наш час, мають дискусійний характер і ще далекі до свого завершення. Таблиця 1.1 демонструє неоднозначність існуючих підходів до цього поняття. Логічним поясненням такого стану речей є перманентні трансформації чинників і середовища, які визначають економічну безпеку чи впливають на неї.

Таблиця 1.1

Генезис поняття «економічна безпека» у поглядах вітчизняних вчених

№ з/п	Автори, джерело дефініції «економічна безпека»	Визначення «економічної безпеки»
1	2	3
1	Губський Б.В.	можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протидіяти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [64, с. 17]
2	Гончарова В.О.	стан національної економіки, при якому зберігається стійкість і здатність до несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [62, с. 18]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
3	Ревенко А.	стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендогенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства [169, с. 15]
4	Економічна безпека держави: сутність та напрями формування	економічну безпеку взагалі треба розглядати як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення [76, с. 11]
5	Сухоруков А.І., Мошенський С.З., Петрук О.М.	сукупність умов, за яких зберігається спроможність країни ефективно захищати свої економічні інтереси; задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства і держави; генерувати інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку; протистояти зовнішнім економічним загрозам; повністю реалізувати національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці [197, с. 11]
6	Основи економічної безпеки	здатність економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав [136, с. 64]
7	Економічна безпека держави	такий стан національної економіки, за якого зберігається стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і задовольняються потреби особи, сім'ї, суспільства, держави [75, с. 9]
8	Власюк О.С.	є важливою складовою національної безпеки, по суті «остовом» її конструкції. Водночас це відносно самостійна система, яка має свою структуру, внутрішню логіку розвитку та функціонування, засоби дії на інші аспекти безпечного існування особистості, суспільства і держави. Забезпечення економічної безпеки є не лише процесом і результатом задіяння власне економічних механізмів і засобів держави, використання позаекономічних засобів [54, с. 13]
9	Жаліло Я.А.	складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [80, с. 143]
10	Тимошенко О.	це стан економічної системи, який гарантує стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність мінімізувати ризики, а з іншого – це здатність національної економіки забезпечити економічний розвиток у контексті підвищення конкурентоспроможності, зростання добробуту [200, с. 283]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
11	Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів	це ступінь захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз об'єкта, при якому забезпечується його стійкий розвиток і збереження інтересів [212, с. 21]

Історичний розвиток соціально-економічних станів суспільства та усталених наукових підходів доводять, що безпека є невід'ємною умовою для належного функціонування і розвитку економічної системи. Відштовхуючись від останнього твердження – ставлення до економіки як системи – економічну безпеку також доречно визнавати підсистемою, що формується з теоретико-методологічних засад системного підходу [208, с. 7-12].

Системний підхід до економічної безпеки держави став домінуючим у наукових дослідженнях і дав позитивні результати, про що свідчить значна кількість наукових і навчальних праць [75, с. 9-10; 114, с. 161-162; 172, с. 480; 212, с. 22]. Вказані дослідження доводять, що економічна безпека держави є складною системою. «Система називається складною, якщо число елементів у ній значне, але ще оглядається і піддається обчисленню, структура взаємозв'язків і взаємодій має розгалужений характер, їх функції різноманітні» [208, с. 24]. У випадку з економічною безпекою держави – «це сукупність підсистем, які відокремлено можуть розглядатися як система. Система економічної безпеки характеризується матеріалізацією її предмета. Система економічної безпеки містить у собі такі складові елементи: суб'єкт, об'єкт, нормативно-правова база, засоби захисту» [212, с. 22].

Об'єкти економічної безпеки – це те, що безпосередньо потребує захисту через вплив можливих загроз. З цього питання Л.С. Шевченко зазначає, що економічна безпека держави має власний об'єкт – економічну систему країни і суміжні дотичні об'єкти з інших сфер: військової, громадської, екологічної, інформаційної, криміногенної тощо. Також він поділяє об'єкти економічної безпеки держави на матеріальні та неречові, що представляють собою елементи суспільної свідомості [76, с. 15].

Суб'єкти економічної безпеки – держава та її установи, регіони, галузі та сфери економіки, юридичні особи, підприємці та домогосподарства. Фактично йдеться про все суспільство в різних його розрізах. Тобто суб'єктами економічної безпеки є не лише державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади, а й комерційні та некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни тощо [114, с. 161-162].

Економічна безпека як системне утворення має на меті забезпечення сталого економічного розвитку, з ціллю задоволення суспільних потреб за умов постійного посилення ресурсних, демографічних й екологічних викликів. Водночас сталий розвиток економіки залежить від належного стану традиційних макроекономічних показників: забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, подолання інфляції та безробіття, формування ефективної структури економіки, зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, забезпечення соціального захисту і підвищення якості життя населення, боротьба з інфляцією, позитивний платіжний баланс тощо.

Досягнення системної мети економічної безпеки держави передбачає управління її власною структурою та розв'язання проблеми забезпечення безпеки окремих функціональних складових-елементів. Економічна безпека країни має складну структуру. Окрім розкритих вище об'єкта, суб'єкта та мети, Л.С. Шевченко до складу структури економічної безпеки країни зараховує: загрози, джерела загроз (небезпеки), параметри (показники: збитки, ризик, рівень економічної безпеки держави) [76, с. 15].

Функціональні складові економічної безпеки країни – це сукупність основних її напрямів, які істотно відрізняються одне від одного [114, с. 162]. Усі складові економічної безпеки взаємно впливають і зумовлюють одне одного. Перелік складових економічної безпеки визначений законодавчо. До них зараховують: виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну, фінансову безпеки (таблиця 1.2) [121].

Таблиця 1.2

Елементи економічної безпеки держави за нормативним підходом

№	Назва елемента (тип безпеки)	Розкриття його змісту
1	виробнича	це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки
2	демографічна	це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України
3	енергетична	це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів
4	зовнішньоекономічна	це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці
5	інвестиційно-інноваційна	це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості
6	макроекономічна	це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій
7	продовольча	це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства
8	соціальна	це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни
9	фінансова	це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.

Публікації з питань дослідження економічної безпеки містять дискусійні підходи щодо класифікації її елементів. Найбільш обґрунтованою є точка зору авторського колективу за редакцією С.М. Фролова [212, с. 22], інших окремих дослідників [114, с. 164], які до економічної безпеки зараховують лише ті її складові, що реалізують виключно економічні відносини або базуються на них. Водночас С.М. Фролов виділяє: фінансову, сировинно-ресурсну, продовольчу, енергетичну, виробничу складові [212, с. 22]. Більш актуалізований підхід зустрічаємо у Х.О. Мандзіновської, яка виділяє: інвестиційно-інноваційну, фінансову, зовнішньоекономічну, продовольчу та енергетичну безпеку [114, с. 164]. Хоча незрозумілим є відсутність в останньому переліку виробничої безпеки, передумовою якої є інвестиційно-інноваційна.

З іншого боку, точка зору Х.О. Мандзіновської показова саме розміщенням на першому місці інвестиційно-інноваційної безпеки. У сучасних соціально-економічних умовах провідну роль відіграє насамперед система інвестиційно-інноваційної безпеки як базовий елемент консолідованої економічної безпеки держави. Пояснюється такий стан речей тим, що посилюються процеси розподілу праці та спеціалізації у глобальному масштабі, відносно легкою міграцією населення працездатного віку, лібералізацією зовнішньоекономічних зав'язків, підвищенням динаміки перепливу капіталу на міжнародному рівні, переходом економік передових країн світу на новий технологічний уклад.

Забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки держави особливо актуальне для країн з «молодою» ринковою економікою, для яких існує можливість здійснити перехід на інноваційний шлях розвитку. Водночас явно були переоцінені глобалізаційні тенденції в економіці та їх вплив на окремі країни. Після пандемії 2020–2022 рр. стало помітним явище глобальної дефрагментації, коли відбувається «відкат» до попередніх засад побудови міжнародних відносин, але вже за новим кластерним розподілом.

Війна між Україною та росією, зі свого боку, спростувала ідею про можливе лідерство країни за умови домінування галузей, заснованих на

досягненнях шостого етапу технологічного укладу. З'ясувалося, що сучасна війна передбачає використання озброєнь, виготовлених за технологіями від третього по п'ятий укладу. Це повертає до життя галузі машинобудування, зростає потреба у сталевому прокаті, продукції хімічної промисловості, кольорових металах, алюмінію, пластмас. Зростають запити до військово-промислового комплексу з виготовлення військових автомобілів, літаків, кораблів, ракетних систем і величезної кількості різноманітних боєприпасів. Паралельно нарощується використання дронів самих різних видів і систем. Усе це відбувається на тлі масового застосування сучасних засобів телекомунікації, обробки даних, штучного інтелекту, лазерної зброї, що, так само, потребує існування відповідних виробничих потужностей.

В таких умовах забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки держави стає запорукою не лише сталого розвитку економіки, а й виживання держави як незалежного суб'єкта, тобто всієї національної безпеки. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року був базовим документом у безпековій сфері держави до 2018 року. Його стаття 8 зазначає, що одним з основних напрямів державної політики з питань національної економічної безпеки є «прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв» [165]. Однак визначення саме інвестиційної безпеки знаходимо у іншому нормативному акті [121], де її трактують як «стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості».

Потрібно зазначити, що у науковому середовищі протягом десятиліть триває дискусія навколо місця інвестиційної безпеки у системі економічної

безпеки держави та формулювання її універсального визначення. З цього питання отримали поширення як достатньо обґрунтовані погляди О.С. Власюка, В.М. Губського, В.І. Кириленка, М.І. Крупки, С.З. Мошенського, А.І. Сухорукова, Л.С. Шевченка, О.М. Юркевич та інших відомих вітчизняних вчених. Наприклад, В.І. Кириленко визначає, що «інвестиційна безпека означає процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення» [94, с. 9].

Юркевич О.М. формулює інвестиційну безпеку через поняття національних інтересів, що «дозволяє визначити інвестиційну безпеку як захищеність інтересів у сфері інвестування (зростання виробництва, підвищення його технічного та технологічного рівня, недопущення морального і фізичного зносу основних засобів), яка забезпечується створенням належних умов для формування інвестиційних ресурсів та їх ефективним використанням» [27, с. 480-481].

Відомий вітчизняний дослідник проблем інвестування та фондового ринку С.З. Мошенський визнає оптимальним визначення інвестиційної безпеки колективу науковців Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України: «Під інвестиційною безпекою слід розуміти такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння» [126, с. 167]. Викладений у цитованій публікації подальший висновок С.З. Мошенського підтверджують О.М. Юркевич і Л.С. Шевченко [76, с. 90-91], який стверджує: «Тобто інвестиційна безпека дає змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, досягнення оптимального співвідношення між розмірами

іноземних інвестицій у країну і вітчизняних – закордон, підтримання позитивного національного платіжного балансу» [126, с. 167]. Отже у центрі уваги досліджень мають бути капітальні інвестиції (капіталовкладення) та їх джерела, які за умови досягнення заданих рівнів і пропорцій є базисом гарантування інвестиційної безпеки. Остання передбачає дотримання граничної норми інвестування, що забезпечує позитивну динаміку основних макроекономічних змінних, насамперед зростання ВВП на основі інноваційних зрушень в економіці.

Водночас є відомі вітчизняні науковці (З.С. Варналій, П.В. Мельник, В.М. Геєць, М.О. Кизим, В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько, Т.Г. Васильців, В.І. Мунтіян), які не виділяють окремо інвестиційну безпеку як складову економічної безпеки країни [99; 134, с. 96]. Даний підхід є менш конструктивним і таким, що не сприяє посиленню теоретичних засад сталого розвитку економіки.

Однак навіть у прибічників розвитку інвестиційної безпеки як окремого наукового та практичного напрямку є дискусійні положення. Так позиції С.З. Мошенського, інших дослідників, хто віддає перевагу зовнішнім джерелам для здійснення інвестицій в Україну, можна протиставити емпірично доведену точку зору авторського колективу Е. Сіка, С. Ткаленко, Р. Любачівська [185] або О.С. Власюка, відповідно до якої: «Жодна країна не досягала успіху, якщо підпорядковувала свою економічну політику тільки меті залучення іноземних інвестицій за будь-яку ціну. Іноземні інвестиції – не панацея, а лише один із компонентів високоефективного розвитку. ... іноземні інвестиції, по-перше, суттєво не впливають на стан національної економіки України, по-друге – відчутно не сприяють розв'язанню завдань, визначених як пріоритетні (реструктуризація економіки, технологічне оновлення виробництва, подолання залежності від імпорту тощо)» [54, с. 148].

За подібної ситуації найбільш актуальним стає завдання забезпечення інвестиційної безпеки України шляхом мобілізації внутрішньодержавних резервів. Водночас ідеться не про нагромадження заощаджень, як стверджує

класичний підхід з економічної теорії за Дж.М. Кейнсом [93], а про залучення у відтворювальний процес внутрішніх ресурсів підприємств, відповідно й держави, яким є амортизація. Саме вона може гарантувати необхідну динаміку й обсяги інвестиційної активності та темпи відновлення основних засобів.

Подібної логіки дотримується В.І. Кириленко, який вводить у науковий обіг поняття «інвестиційне гарантування економічної безпеки, як відносини з приводу формування та руху інвестиційних ресурсів за критеріями: надійності джерел інвестування; ефективності використання інвестиційних ресурсів; спрямування інвестицій на забезпечення конкурентних переваг; здатності економіки до розвитку і прогресу» [94].

Визначити стан і рівень інвестиційної безпеки держави можна за допомогою комплексу параметрів, критеріїв та індикаторів. Ключовими вважаються індикатори інвестиційної безпеки держави, при перевищенні яких не можна забезпечити стійкий розвиток економіки з гарантування економічної безпеки держави назагал. В центрі уваги індикаторів інвестиційної безпеки держави знаходяться відповідні загрози.

Одним із найважливіших компонентів аналізу інвестиційної безпеки є аналіз загроз. Розкриттю сутності можливих загроз інвестиційній безпеці держави, їх класифікації присвячено значну кількість статей [27, 59, 84, 125, 185], монографій [31, 103, 124, 126] і підручників [86, 136, 197]. Фактично всі публікації, у центрі уваги яких міститься проблематика інвестиційної безпеки держави, не залишаються без уваги цього питання.

Загрозами інвестиційній безпеці, на думку О.М. Юркевич, є: «1) відсутність широкого кола об'єктів інвестування та недосконалість механізмів інвестування, а також відсутність розвиненого інвестиційного ринку; 2) недосконалість ринку цінних паперів, який характеризується низьким рівнем капіталізації, ліквідності та прозорості; 3) відсутність достатньої кількості фінансових інструментів у вільному обігу, які є основним об'єктом інвестицій індивідуальних інвесторів; 4) наявність невирішених питань щодо захисту прав інвесторів та недовіру населення до фінансових інститутів та

органів державної влади; 5) відсутність стратегії залучення прямих іноземних інвестицій. Усі перелічені проблеми формують несприятливий інвестиційний клімат і перешкоджають притоку зовнішніх і активізації внутрішніх інвестицій, що ускладнює підтримання належного рівня інвестиційної безпеки» [27, с. 484].

Закревська Л.М. та А.О. Заїнчковський виділяють внутрішні загрози (стан фінансових ринків, банківської системи, технологічний рівень виробництва основних галузей економіки, ступінь зносу основних виробничих фондів, неготовність будівельного комплексу забезпечити необхідний рівень обсягів будівництва тощо) та зовнішні загрози, спричинені умовами зовнішніх ринків і проявами відцентрових тенденцій [84, с. 29].

Вже з наведених прикладів видно різноманіття підходів до переліку ймовірних загроз. Згідно з поглядами Е. Сіки, С. Ткаленко, Р. Любачівської – це залежить від того, на що саме була спрямована увага дослідника: проблеми інвестиційної діяльності, проблеми інвестиційної сфери чи проблеми механізму залучення і реалізації та ефективного використання іноземних інвестицій [185, с. 104].

Знайти правильну відповідь на питання переліку загроз інвестиційній безпеці держави дозволяє системний підхід, згідно з яким остання є складовою національної економічної безпеки. Нове дослідження експертів, підготовлене Національним інститутом стратегічних досліджень, продемонструвало ризики виникнення загроз економічній безпеці України, які можуть реалізуватися в умовах війни. Згідно з ним розподіл загроз економічній безпеці за впливом та ймовірністю настання в 2022–2023 рр. за інвестиційно-інноваційною складовою наведено в таблиці 1.3 [31, с. 6].

Як видно з таблиці 1.3, у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки дві третини чинників пов'язані з обмеженням фінансування капітальних інвестицій (капіталовкладень). Якщо здійснити декомпозицію інвестиційно-інноваційної складової економічної безпеки з урахуванням викладеного вище, то «інвестиційна безпека дає змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням

ефективного використання і повернення коштів» [125, с. 167]. Тобто основним чинником, спроможним гарантувати виконання зазначеного положення, може бути лише наявність фінансових ресурсів для інвестування, що залежить від умов нагромадження, а саме: механізму акумуляції та трансформації фінансових ресурсів у інвестиції.

Таблиця 1.3

Розподіл загроз інвестиційній безпеці за впливом та ймовірністю настання*

<i>Вид безпеки</i>		<i>2023</i>	<i>2022</i>
<i>Інвестиційно-інноваційна безпека</i>		<i>Ймовірність*</i>	<i>Вплив*</i>
1.	Скорочення державних капітальних інвестицій	4/4	5/4
2.	Згорання інноваційної активності в економіці	4/3	4/3
3.	Погіршення динаміки інвестиційних процесів у промисловості	4/4	5/5
4.	Недостатній обсяг фінансування наукових досліджень і розробок	4/3	н/д
5.	Скорочення капітальних інвестицій у корпоративному секторі	4/4	н/д
6.	Релокація за межі України інноваційно активних компаній	4/3	н/д

* ранжування актуалізованих для воєнного часу загроз для економічної безпеки України за принципом «Ймовірність/Вплив» за п'ятибальною шкалою (чим вище значення, тим вищий ризик) [31, с. 4].

Щодо індикаторів інвестиційної безпеки, то їх перелік і граничні значення визначені на державному рівні у нормативних актах [121]. Індикатори, що належать саме до інвестиційної безпеки, наведено в таблиці 1.4.

За твердженнями вітчизняних дослідників [27, с. 484; 109; 125, с. 167-168; 129, с. 96; 162, с. 7; 202, с. 201], індикатори інвестиційної безпеки повинні демонструвати рівень інвестицій, спроможний забезпечити розширене відтворення основних фондів. Цей висновок має як емпіричне, так і теоретичне підтвердження. Ще Дж.М. Кейнс довів, «що між інвестиціями та економічною динамікою існують прямі та зворотні системні зв'язки: зростання інвестицій у реальну господарську діяльність сприяє економічному зростанню, і, навпаки, зниження інвестицій може спричинити економічний спад. Він запропонував поняття мультиплікатора (К), визначивши залежність зростання економічних результатів, що оцінюються ВВП, від зростання обсягу інвестицій (І), тобто $ВВП = K \times I$ » [125, с. 167].

Перелік індикаторів та джерел вхідної інформації для інвестиційної безпеки

№ з/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації	Показник індикатора станом на 31.12.21 р.
1	2	3	4	5
1	Валове нагромадження основного капіталу, відсотків ВВП	–	експрес-випуск "Валовий внутрішній продукт України" (видання Держстату)	13,2
2	Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, відсотків	вартість введених у дію нових основних засобів, млн. гривень / капітальні інвестиції, млн гривень x 100	статистичний бюлетень "Баланс основних засобів України" (видання Держстату) експрес-випуск "Капітальні інвестиції в Україні" (видання Держстату)	53,7
3	Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, відсотків	середнє значення нормованих показників (індекс умов ведення бізнесу, індекс інвестиційної привабливості та індекс поточного фінансово-економічного стану підприємств України), де індекс поточного фінансово-економічного стану підприємств України – середньозважений за структурою випуску товарів та послуг в економіці України показник нормованих індексів поточного фінансово-економічного стану сільськогосподарських, промислових, будівельних, торговельних, транспортних підприємств та підприємств сфери послуг	"Doing Business" (видання International Finance Corporation and the World Bank) URL: http://www.doingbusiness.org/ Європейська Бізнес Асоціація. URL: http://eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index "Очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності", "Очікування промислових підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності", "Очікування будівельних підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності", "Очікування торговельних підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності", "Очікування транспортних підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності", "Очікування підприємств сфери послуг щодо перспектив розвитку їх ділової активності" (видання Держстату). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/	47,5

Продовження таблиці 1.4

1	2	3	4	5
4	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, відсотків	прямі інвестиції (сальдо), млн доларів США x середній курс гривні до долара США / ВВП, млн гривень x 100	Платіжний баланс і зовнішній борг України (видання Національного банку). URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58128 експрес-випуск "Валовий внутрішній продукт України" (видання Держстату)	3,7
5	Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно, скореговані на курсову різницю), відсотків ВВП	((Кнеф. корп. у гривнях + Кд.г. у гривнях) + ((Кнеф. корп. у євро + Кд.г. у євро) / Тр гривні до євро) + ((Кнеф. корп. у доларах США + Кд.г. у доларах США) / Тр гривні до долара США) + (Кнеф. корп. в інших валютах + Кд.г. в інших валютах)) / ВВП x 100, де Кнеф. корп. - кредити, надані нефінансовим корпораціям у розрізі валют на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (залишки коштів на кінець періоду), млн. гривень; Кд.г. – кредити, надані домашнім господарствам у розрізі валют на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (залишки коштів на кінець періоду), млн. гривень; Тр гривні до євро - темп зростання середнього курсу гривні до євро, відсотків до відповідного періоду попереднього року; Тр гривні до долара США – темп зростання середнього курсу гривні до долара США, відсотків до відповідного періоду попереднього року	Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) (Національний банк). URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579 Середній курс гривні (Національний банк). URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446 експрес-випуск "Валовий внутрішній продукт України" (видання Держстату)	0,9

Описані вище підходи домінують до сьогодні, наприклад, В.В. Токар і С.І. Ткаленко пропонують визначати індикатор інвестиційної безпеки «спираючись на світовий досвід», згідно з яким сталий економічний розвиток країни можливий у разі залучення вітчизняних інвестицій в обсязі не менше 17 % від ВВП, а прямих іноземних інвестицій на рівні 6 % від ВВП в рік [202, с. 201]. Щоправда, інший дослідник В.П. Приходько стверджує, що співвідношення інвестицій до ВВП має утримуватися на рівні 19–25 %, що є пороговим значенням інвестиційної безпеки [162, с. 7].

Забезпечення інвестиційної безпеки держави вимагає розробки відповідного механізму її реалізації. Цій проблемі присвячено низку публікацій останнього часу, де варто виокремити статті Н.В. Дацій та Т.Г. Бондарук. Так у праці «Інвестиційна безпека держави: стратегічні цілі та механізм забезпечення» автор, використовуючи системний підхід, розглядає тріаду з трьох підсистем («інтереси» – «загрози», «загрози» – «система заходів», «інтереси» – «система заходів»), які водночас є окремими елементами механізму оцінки та досягнення бажаних цілей інвестиційної безпеки [41, с. 85]. Такий підхід дозволяє їй в межах національних економічних інтересів виділити основні ризики та загрози, що їм протистоять, а також запропонувати систему заходів щодо забезпечення інвестиційної безпеки задля реалізації стратегії інвестиційної безпеки [41, с. 87].

Позитивно оцінюючи всі напрацювання згаданого дослідження, потрібно зауважити, що подібний підхід швидше пропонує діяти постфактум, аніж на випередження. Це так званий «позитивний аспект інвестиційної безпеки» за В.І. Кириленком, коли «з позиції захищеності інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня основних соціально–економічних показників» [94]. Більш актуальним є розбудова механізму забезпечення інвестиційної безпеки держави, заснованого на домінуючій ролі її передумов. Це вже «нормативний аспект інвестиційної безпеки як поєднання стану економіки та її змін, гарантованих державою» [94].

Ґрунтуючись на системному підході, колектив дослідників Е. Сіка, С. Ткаленко, Р. Любачівська через розкриття моделі інвестиційної безпеки пропонують вимоги до механізму її забезпечення. На їх погляд – це певний «рівень безпечності, забезпечення

правового регулювання в інвестиційній сфері, сприятливі інвестиційний клімат та інвестиційна інфраструктура, надання гарантій іноземним інвесторам, визначення пріоритетних галузей інвестування, стимулюючі заходи із залучення іноземних інвестицій, державний моніторинг і регулювання інвестиційного процесу, позитивний імідж держави, активність держави у сфері інвестиційної діяльності щодо залучення іноземних інвестицій» [185, с. 106].

У підсумку автори доходять висновку, що національна інвестиційна безпека досягається через поліструктурність, яка означає взаємопроникнення економічних, соціальних, інституційних, інфраструктурних та інших ієрархічних структур. Тобто механізм інвестиційної безпеки держави містить взаємопов'язані складові, що здійснюють вплив одне на одного, та водночас можуть бути незалежними [185, с. 106]. Відносно нашого предмета та об'єкта дослідження це означає, що інвестиційна безпека держави знаходиться на перетині таких підсистем, як фінансовий ринок, податкова система, фінанси суб'єктів господарювання, система державного регулювання економіки та є результатом їх взаємодії.

Не можна не згадати підхід О.І. Барановського до розкриття змісту поняття інвестиційної безпеки та її механізму. Зважаючи на багатоаспектність цього поняття, вчений застосовує максимально комплексний підхід та виділяє у його складі такі елементи:

- досягнення синхронізації інтересів суб'єктів інвестування для забезпечення розширеного відтворення в країні, реструктуризації та формування інноваційної моделі розвитку національної економіки, оптимального розподілу інвестицій по регіонах і галузях господарського комплексу, надійності і ефективності інвестицій;

- уникнення асиметрії інвестиційних процесів і збитків за прийняття необґрунтованих інвестиційних рішень;

- рівень задоволення інвестиційного попиту вітчизняних економічних суб'єктів, галузей, секторів економіки, регіонів і держави у фінансових і матеріальних ресурсах та об'єктах інтелектуальної власності, достатній для повноцінного забезпечення їх життєдіяльності і поступального розвитку;

– інвестиційну привабливість об'єктів інвестування, прийнятну для інвесторів, з позиції перспектив подальшого розвитку;

– наявність інвестиційних доктрини, стратегії і політики, спрямованих на формування і ефективне використання інвестиційного потенціалу учасників інвестування, створення інвестиційних резервів національної економіки, протидію непродуктивному відпливу капіталу за межі країни, впровадження цивілізованого режиму дивестицій, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, запобігання викликам і загрозам в інвестиційній сфері і зниження ризиків реалізації інвестиційних проектів [38, с. 53].

Попри повноту такого підходу, помітні певні повтори у цьому трактуванні інвестиційної безпеки. Наприклад, задоволення інвестиційного попиту економічних суб'єктів, галузей, секторів економіки, регіонів і держави у фінансових та інших ресурсах перетинається з питаннями створення інвестиційних резервів і входить у поняття сприятливого інвестиційного клімату.

З огляду аналізу поняття інвестиційної безпеки як складової національної економічної безпеки (див. табл. 1.1 і 1.2) її зміст потрібно розкривати через стан економічної системи (ступінь її захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, за якої забезпечується стійкий розвиток системи і забезпечення національних інтересів держави), як властивість (бути спроможною своєчасно реагувати на негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища) та здатність (ефективно протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам). Відповідно авторське бачення основних елементів системи забезпечення інвестиційної безпеки наведено на рис. 1.1.

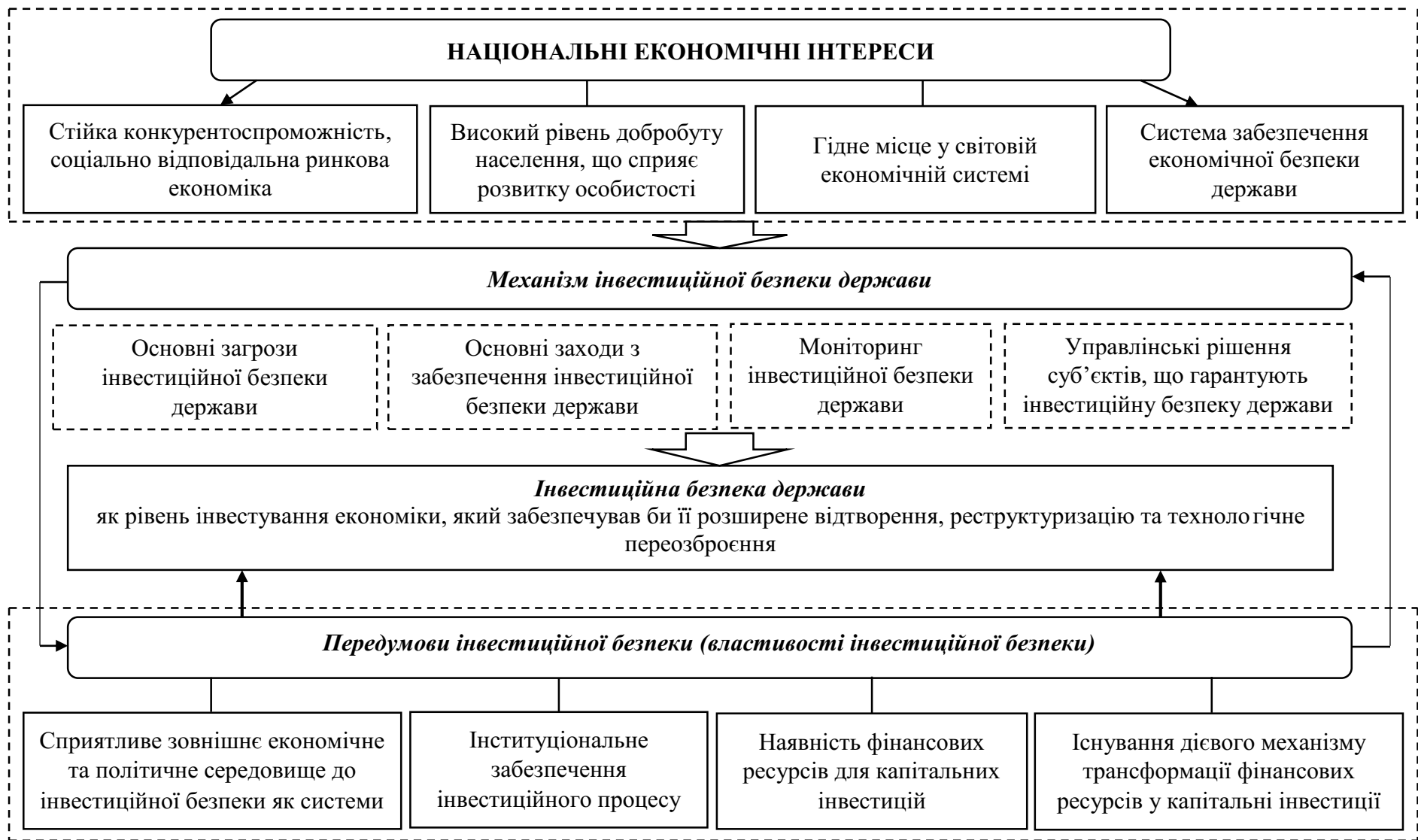

Рис. 1.1. Базові елементи системи інвестиційної безпеки держави

Деталізуємо основні елементи (підсистеми) системи забезпечення інвестиційної безпеки держави. Тут потрібно зазначити, що у вузькому розумінні досліджуваного поняття інвестиційна безпека – це стан (з набором відповідних критеріїв) національної економіки, який свідчить про її спроможність до розширеного відтворення за умови забезпечення сталого розвитку суспільства. Однак ми маємо справу зі складним поняттям, де можна виділити три блоки: національні економічні інтереси, передумови інвестиційної безпеки (властивості інвестиційної системи), що тісно пов'язані з механізмом інвестиційної безпеки, який є третьою складовою. Саме тому забезпечення інвестиційної безпеки держави, насамперед, передбачає гарантування належного стану інвестиційної сфери, відповідного рівня капітальних інвестицій в економіку та наявність відповідних передумов інвестиційної безпеки.

Закон України «Про основи національної безпеки України» виділяє такі основні національні інтереси в економічній сфері:

створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;

збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;

забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів;

інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір...; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України [165, ст. 6].

Досягти позитивних результатів у сфері національних економічних інтересів дозволяє їх матеріально-технічний базис як результат забезпечення інвестиційної безпеки держави. Остання гарантується шляхом створенням належних умов для формування фінансових ресурсів для капітальних інвестицій, існуванням дієвого механізму їх трансформації у капіталовкладення, наявністю розвиненого інституціонального середовища, насамперед посиленням перерозподільної ролі фінансового ринку. Перелічене вище разом складає передумови інвестиційної безпеки,

які за умови дотримання заданого рівня їх якісних і кількісних показників, спроможні без додаткових корекцій гарантувати відповідний рівень інвестиційної безпеки держави.

Проблематика власне механізму інвестиційної безпеки (у вузькому розумінні) характеризується високим рівнем розробленості цього питання в значній кількості наукових робіт. «Він включає основні елементи процесу регламентації, взаємодії і координації взаємовідносин суб'єктів економічної системи щодо визначення та конкретизації інтересів, пріоритетів, цілей, завдань, систематизації загроз, визначення індикаторів та їх порогових значень, здійснення оцінки інвестиційної безпеки на основі зіставлення фактичного і прогнозного станів індикаторів з пороговими значеннями; застосування засобів, способів і методів забезпечення безпеки, розробки стратегії забезпечення інвестиційної безпеки» [41, с. 88]. Варто лише зазначити, що у кожній країні є індивідуальні особливості цього механізму, спричинені власними національними економічними інтересами.

Проведене дослідження доводить, що механізм забезпечення інвестиційної безпеки держави ґрунтується на ретроспективних показниках, тому дозволяє реагувати на негативні або кризові стани економіки із запізненням. Для того, щоб гарантувати інвестиційну безпеку держави у поточному режимі, необхідно зосередити зусилля на забезпеченні її передумов. Саме вони дозволяють на випередження гарантувати стан економічної системи, стійкий до впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що створюють загрози ще до моменту їх прояву. Найбільш критичними для України з переліку передумов інвестиційної безпеки є наявність фінансових ресурсів для капітальних інвестицій та існування дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів у капітальні інвестиції. Перспективами подальших досліджень є розробка механізму інвестиційної безпеки, де ключова роль у мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного процесу належить амортизаційній політиці на національному рівні.

1.2. Поняття та концепції амортизації у функціональних економічних науках

Реалізація суб'єктами господарювання належним чином організованої та ефективної амортизаційної політики є запорукою їх стабільного функціонування, як і сталого розвитку всієї економіки країни в цілому. Нормативно амортизацію визначають як «систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації)» [153]. Організовану належним чином поведінку суб'єктів господарювання щодо амортизації називають амортизаційною політикою, яка значною мірою віддзеркалює політику держави у даному напрямку. Остання залежить від домінуючих наукових концепцій, що знайшли відображення у відповідних нормативних актах в умовах конкретної країни. Однозначне, з позиції відображення змісту, тлумачення явища економічного життя дозволить проводити оптимальну амортизаційну політику як суб'єктам господарювання, так і державі. Досягнути цього можна шляхом гармонізації відповідного категорійного апарату між економічною наукою та законодавством і, власне, між теоретичними та прикладними економічними науками.

Дослідженнями питань поняття «амортизація» займалися багато вчених у різні історичні періоди. Сутнісні аспекти даної категорії розглядалися в такій кількості наукових праць, що навіть їх огляд важко здійснити в межах одного пункту дисертації, тому виділимо лише основні підходи із зазначенням відповідних авторів саме у функціональних економічних науках – фінанси (на рівні підприємств) і бухгалтерський облік.

Потрібно зауважити, що відповідно до аксіоматичного методу теоретичні надбання економічної теорії з цього питання слугуватимуть вихідними передумовами положень даного дослідження. Тут варто згадати прізвища таких всесвітньо відомих вчених, як А. Сміт, К. Маркс, Дж. Мейнард Кейнс, А. Пігу, А. Лаффер, А. Селадон, Пол А. Самуельсон, Вільям Д. Нордгауз та інших, чиї положення та висновки щодо амортизації стали загальновідомі та визнані.

Найбільша кількість наукових публікацій останнього часу, присвячених амортизації, висвітлюють її фінансово-економічні аспекти, спрямовані на інвестиційно-інноваційний розвиток окремого підприємства, або роль амортизаційної політики як елемента державного регулювання економіки [147, 232, 241].

Проблеми та перспективи вдосконалення амортизаційної політики підприємств в обліково-аналітичному аспекті вивчали Н.Г. Виговська, Д.М. Трачова [50; 206]. Вони ж та ряд інших авторів [35; 40; 179] пропонували оптимальні методики нарахування амортизації.

Рідше зустрічаються праці, безпосередньо присвячені основним концепціям та функціям амортизації без акценту на конкретних її аспектах в межах певного контексту: С.Ф. Голов [61], А.А. Єремія [79], С.М. Кафка [91], Ю.В. Півняк [148].

Аналіз присвячених амортизації публікацій, що містяться у наукометричній базі Scopus, демонструють багатогранність цього поняття, виявляючи великий спектр функціональних зв'язків з іншими економічними поняттями, процесами та явищами, рис. 1.2.

Привертає увагу той факт, що в наукових працях найчастіше амортизація розглядається в контексті досліджень проблем інвестиційного процесу, оподаткування, державної політики. У меншому ступені досліджується амортизація у зв'язку з проблемними питаннями корпоративного аналізу, затрат і прибутковості. Подібна ситуація спростовує традиційне ставлення до амортизації як мікроекономічного явища, що сформувалося за тривалий період часу.

Інтерес до проблем амортизації з часом неухильно зростає (додаток Б, рис. Б 1), водночас серед публікацій домінують наукові статті (роз'яснення, тлумачення, статистичні дані) як світових міжнародних організацій (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, національне бюро економічних досліджень, Європейський центральний банк), так і провідних університетів світу: Лондонська школа економіки, Массачусетський технологічний інститут, університет Луїзіани, державний університет Сингапуру, державний університет Австралії тощо (додаток Б, рис. Б 2). Відповідно

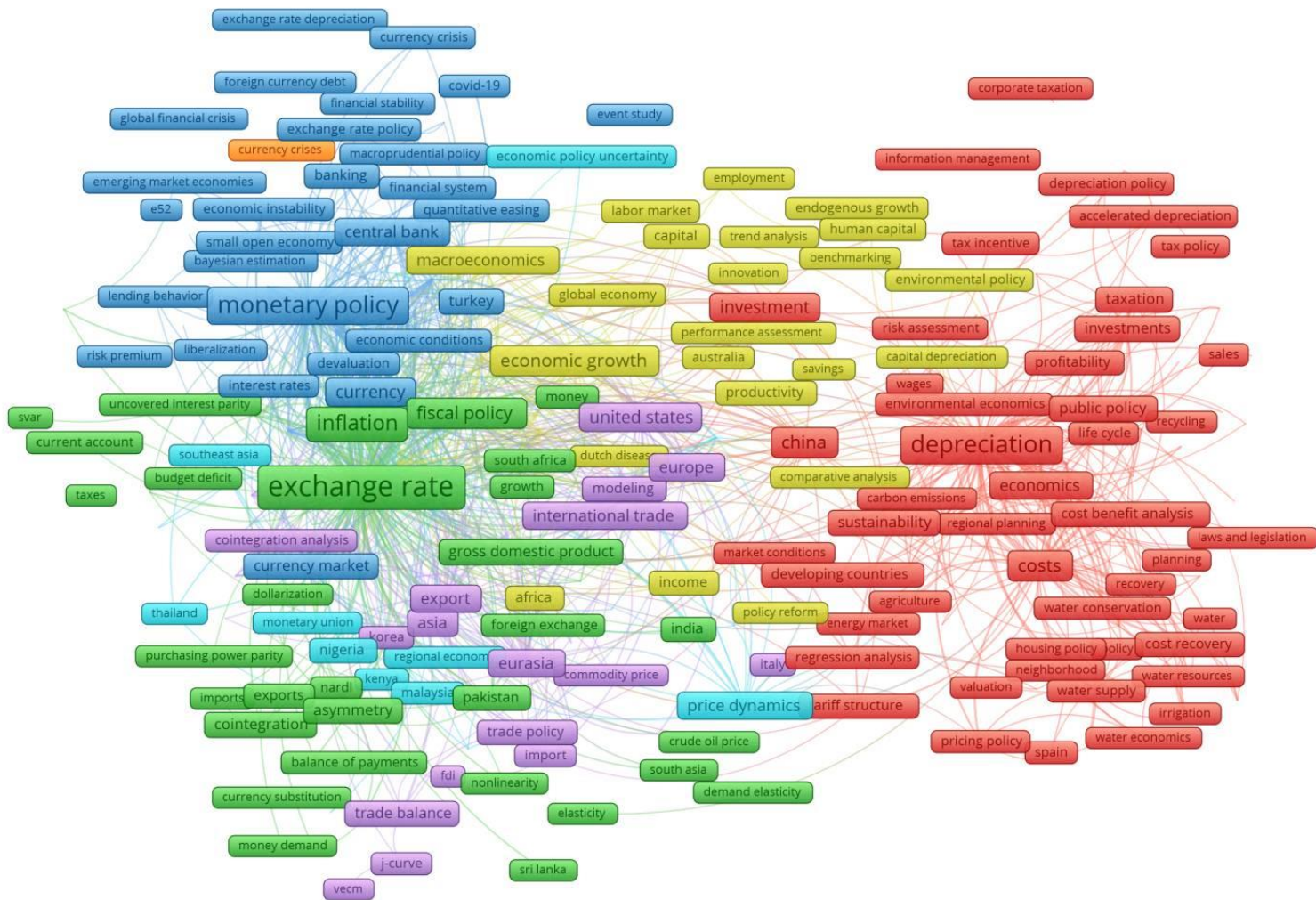

Рис. 1.2. Мапа взаємозв'язків у дослідженнях, присвячених амортизації (амортизаційній політиці)*

* складено за даними міжнародної наукометричної бази Scopus з використанням програми VOSviewer 1.6.18

центри досліджень зосереджені в провідних економічно розвинених країнах світу, таких, як США, Велика Британія, Китай, Німеччина, Австралія, Канада, Франція (додаток Б, рис. Б 3).

Отже, питання належного тлумачення поняття амортизації залишається актуальним у зв'язку з його визначальним впливом на розвиток методів нарахування амортизації на рівні суб'єктів господарювання та як системоутворюючого елемента інвестиційно-інноваційної політики держави. Проведений аналіз наукових досліджень показує, що й досі відсутній уніфікований підхід до амортизації, що не дозволяє гармонізувати амортизаційну політику держави та окремих суб'єктів господарювання для максимального врахування інтересів сторін цього процесу.

Тому існує потреба в узагальненні існуючих поглядів науковців на сутність поняття «амортизація» та її концепцій, з метою формулювання власних підходів з цього питання для подальшого розвитку амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях.

Вище вже було згадане одне з визначень амортизації відповідно до П(С)БО 7, що офіційно діє в Україні. В даному визначенні втілено прагнення держави реалізувати свої фіскальні запити, тому воно є лаконічним і таким, що дозволяє здійснювати відповідні податкові розрахунки.

Однак, в наукових дискусіях і на практиці співіснують різні підходи до тлумачення поняття «амортизація» (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5

Авторські підходи до поняття «амортизація»

№ з/п	Автор (автори)	Визначення амортизації
1	2	3
1	Масленніков Є.І., Мельник Ю.М.	комплексна економічна категорія, яка характеризує процес систематичного, поступового перенесення вартості засобів праці на вартість готової продукції підприємства, виготовленої з їх використанням, з метою забезпечення планомірного відновлення засобів праці внаслідок їх морального і фізичного зносу [117, с. 92]
2	Матвійчук О.А.	Це поступове зниження вартості основних фондів внаслідок їх зносу, а також поступове перенесення їх вартості на виготовлену продукцію з метою нагромадження засобів для їх відтворення. [118, с. 76]

Продовження таблиці 1.5

1	2	3
3	Герасименко І., Зубченко В.	це процес, який відображається прийомами бухгалтерського обліку і є процесом перетворення вартості необоротних активів у оборотні шляхом перенесення її живою працею на створення готової продукції, товарів або послуг [58, с. 104]
4	Плаксінко В.Я., Павленко О.П.	означає поступове віднесення витрат на придбання, виготовлення або поліпшення основних фондів та матеріальних активів на собівартість продукції, що виготовляється, або робіт (послуг), що виконуються (надаються) [149, с. 29]
5	Бондар М.І.	це об'єктивний економічний процес поступового відшкодування вартості основних засобів у період їх функціонування у виробництві з метою відшкодування до моменту закінчення строку експлуатації. [40, с. 33]
6	Суторміна В.М.	послідовне списання вартості невідчутних активів (амортизація); послідовне списання вартості відчутних активів (депресіація) [194, с. 231-232]
7	Дучинська Н.І.	являє собою процес поступового перенесення вартості засобів праці по мірі їх зношування на виготовлені з їх допомогою товари. За своєю економічною природою амортизація покликана відшкодувати вартість спожитих засобів праці, тому сума амортизаційних нарахувань повинна відповідати вартості основного капіталу, котру їм належить відшкодувати [74, с. 15-16]
8	Трачова Д.М.	інституційно-обліковий процес акумулювання коштів підприємства на розширене інноваційне відтворення його необоротних активів, що визначається формальними «правилами гри» (законодавчі, податкові та інші норми) та неформальними правилами (судження бухгалтерів підприємств у межах облікової політики)... [205, с. 7-8]
9	Лисняк О.В.	це процес поступового віднесення вартості основних засобів протягом терміну їх корисної експлуатації на витрати з метою визначення прибутку (збитку) підприємства [105, с. 3]
10	Ігнашкіна Т.Б., Шура Н.О.	це процес повернення і нагромадження коштів для простого відтворення основних фондів підприємств одним із загальноприйнятих методів її нарахування. Вона залежить не від реального зносу, а саме від конкретного методу амортизації [85]

Буде логічним розпочати аналіз поняття амортизації з економічного базису, яким є теоретична економіка для функціональних і прикладних наук.

Політична економія трактує амортизацію як «інвестиції, які йдуть на відновлення зношеного капіталу» [152, с. 273]. В цьому визначенні чітко простежується вплив теорії К. Маркса на тлумачення процесу, що

розглядається: «Подібно до будь-якої іншої складової частини постійного капіталу, машини не створюють ніякої вартості, але переносять свою власну вартість на продукт, для виробництва якого вони служать. Оскільки вони мають вартість і оскільки тому переносять вартість на продукт, вони складають невід’ємну частину вартості останнього» [116, с. 316]

Західна економічна теорія в трактуванні цього поняття також використовує вартісний підхід, але не згадує про відтворювальні процеси, що відбуваються в результаті зносу: «Амортизація (активу). Зниження цінності активу. Як в бухгалтерському обліку, так і в системі національних рахунків амортизація представляє собою грошову оцінку зносу капіталу за аналізований період» [22].

З останньої тези зрозуміло, що власники засобів праці можуть включати до ціни товару лише ту величину, яка визначається відновною їх вартістю і підпорядкована об’єктивним умовам ринкових відносин. Коли настає етап фактичного розрахунку амортизації в бухгалтерському обліку, то таке включення на методичному рівні виглядає зворотнім процесом – відбувається вирахування з отриманої від виручки покупця певної величини, необхідної для повного або часткового відшкодування зношених засобів праці.

У поглядах П. Самуельсона простежується вплив персоналістів, які вважали, що амортизація – регулятив, який уточнює остаточну вартість майна [44, с. 785]. Хоча серед економістів США є й інший альтернативний напрям – інституціоналізм. Його представники певною мірою відстоюють точку зору, близьку до поглядів К. Маркса, та вважають, що амортизація – це резерв на відтворення довгострокових активів у формі фонду [44, с. 785].

Вже зазначені погляди на сутність амортизації вказують на дискусійність цього питання, що дозволяє дослідникам робити висновок про існування різних концепцій щодо неї. Так, А.А. Єремія [79] та Ю.В. Півняк [148] мають тотожні погляди на перелік концепцій амортизації та її функції. Узагальнивши погляди науковців з цього питання, вони виділяють чотири концепції щодо амортизації: економічну, бухгалтерську, податкову, фінансову.

Наведена точка зору є також дискусійною, наприклад, французькі вчені виділяють лише три основні концепції амортизації:

юридичну – декларування знецінення майна, з метою визначення рівня його достатності для забезпечення боргів;

економічну – визначення частки витрат, яка припадає на звітний період, або трактування амортизації як способу впливу на фінансовий результат;

фінансову – передбачає, що амортизація втілює частину прибутку, звільнену від оподаткування, що накопичується для відновлення основних засобів [146, с. 199].

Окремої уваги заслуговують погляди на амортизацію С.Ф. Голова [61] та С.М. Кафки [91]. Голова С.Ф. розкриває амортизацію через п'ять концепцій: казуальна (причинна), концепція витрат (ресурсна), концепція відновлення, концепція оцінки, концепція збереження капіталу. Так само С.М. Кафка підтримує ідеї значної кількості економістів, хто не вважає амортизацію основних засобів і нематеріальних активів цільовим накопиченням грошей для наступного їх використання на оновлення необоротних активів. На її думку – «це процес систематичного повернення в обіг авансованих раніше коштів на придбання (виготовлення, поліпшення, отримані як внесок до статутного капіталу) основних засобів і нематеріальних активів шляхом включення суми їх зносу у витрати виробництва» [91, с. 278].

Таку значну кількість різнорідних концепцій амортизації можна пояснити відмінністю завдань, що ставили перед собою дослідники, а не тим, що вони виключають чи суперечать одна одній. Тобто має місце традиційна для прикладних і функціональних наук ситуація, коли один і той же об'єкт (явище, процес) розглядається з різних аспектів. На першому етапі доведемо нашу тезу за допомогою морфологічного аналізу викладених поглядів. На другому – застосуємо функціональний та системний підходи для формування власних підходів до проблеми, що розглядається.

Потрібно зауважити, що частково А.А. Єремія розв'язує це ж завдання по відношенню до концепцій, виділених С.Ф. Головим, чим доводить надмірну їх

авторську деталізацію [79, с. 103–104]. Так, на її думку, казуальна концепція (причиною амортизації є зношеність, старіння основних засобів, що забезпечує правомірність визнання витрат на амортизацію в складі витрат підприємства) відповідає економічній концепції.

Концепція витрат (ресурсна) визначає метою амортизації розподіл вартості активів між відповідними обліковими періодами для розрахунку чистого прибутку (вона не враховує відновлювальну функцію амортизації та фінансових аспектів її нарахування) [79, с. 104]. Ця концепція широко використовувалася у зарубіжних країнах і в трактуванні Пола А. Самуельсона та Вільяма Д. Нордгауза називається бухгалтерською концепцією.

Згідно з концепцією відновлення причиною амортизації є забезпечення відновлення капітальних активів, що були використані в процесі діяльності, а метою – резервування коштів для заміни активів. На думку А.А. Єремії, ця концепція відповідає фінансовій концепції [79, с. 104].

Щодо концепції оцінки А.А. Єремія причиною амортизації вважає зміну вартості активів під впливом інфляційних процесів і має на меті уточнення вартості активів, – це відповідає економічній концепції [79, с. 104].

Згідно з концепцією збереження капіталу причиною амортизації є коригування прибутку в умовах зміни цін та інфляції. Використовується в системах інфляційного обліку – це теж різновид бухгалтерської концепції, адже оцінка один з базових облікових методів [79, с. 104].

Далі в своєму дослідженні А.А. Єремія [79, с. 104] (її також підтримує Ю.В. Півняк [148, с.136–137]), пропонують власний перелік основних концепцій: вартісну, економічну, бухгалтерську, інвестиційну, податкову. Запропоновані цими дослідниками визначення амортизації та перелік концепцій [79, с. 105], [148, с. 137] теж варто вважати авторським, а не універсальним (однозначно правильним) підходом.

По-перше, згадані автори пропонують власне визначення амортизації не як уточнення, а нове поняття. Однак, у зв'язку з тим, що основні складові у запропонованих ними визначеннях, в тій чи іншій інтерпретації, вже фігурували

у трактуванні поняття амортизація у різних дослідженнях і регуляторів, варто було говорити про уточнення цього поняття.

По-друге, формулюючи власні визначення (або уточнення) певного наукового поняття, автори переважно користуються морфологічним або контент-аналізом, тоді як поняття – це «форма мислення, що характеризується відображенням закономірних відношень та властивостей об'єктів у вигляді думки про їхні загальні та специфічні ознаки». Утворення поняття – складний процес, у якому застосовують такі засоби пізнання, як порівняння, аналіз і синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, умовиводи. Ознаки, які включаються до поняття, становлять його зміст. Тобто, пропозиція про запровадження нового поняття у прикладній чи функціональній науці повинна була ґрунтуватися на висновках, отриманих у результаті застосування загальнофілософських методів пізнання.

По-третє, власне термін «концепція» (лат. *conseptio* – розуміння, уявлення) передбачає в науці «систему доказів того чи іншого положення, систему поглядів на те чи інше явище» [211, с. 190]. Тобто будь-яка дефініція того чи іншого поняття повинна бути кульмінацією достатньо обґрунтованої та апробованої системи поглядів, які у функціональних чи прикладних науках базуються на принципах і категоріях теоретичних наук. Цей наш висновок підтверджується як дослідженнями радянської доби, які ґрунтувалися на досягненнях марксистської політекономії, так і сучасних роботах, які своїм теоретичним підґрунтям використовують, наприклад, інституціоналізм (див. монографію Д.М. Трачової [206]).

Отже, навіть з викладеного матеріалу зрозуміло, що амортизація є складною системою взаємовідносин. В господарській практиці та в економічних науках вирішення проблеми амортизації й формування відповідної політики «передбачає зв'язок цілей з багатьма засобами їх досягнення або, якщо проблема має розгалужені зв'язки, які викликають віддалені наслідки в різних галузях економіки», є доречним використання системного підходу [144, с. 6].

Так само, цілеспрямований характер властивостей системи або її окремого елемента робить логічним використання також і функціонального підходу.

Таким чином, для того щоб визначити зміст поняття «амортизація», що відповідає вимогам часу, потрібно виявити її функції на рівні окремого суб'єкта господарювання та економіки країни в цілому. У подальшому через використання методів абстрагування та синтезу можемо уточнити визначення амортизації.

У зв'язку з тим, що історично амортизація як економічний процес виявила себе на мікрорівні, варто розпочати аналіз з рівня суб'єктів господарювання. За твердженням М. Четфілда перше визначення амортизації і пов'язаний з нею приклад належить давньоримському архітектору Вітрувію, який визначив амортизацію як «ціну року, що минув» [44, с. 779].

Амортизація як метод бухгалтерського обліку в розумінні, наближеному до сучасного трактування, стає відомим з XIV–XV ст. з розвитком подвійної бухгалтерії у Європі. Дослідники наводять погляди Джона Мелліса про амортизацію, який і запровадив це поняття. Амортизація – це прямі витрати нерухомого майна (Дебет рахунку «Прибутки та збитки» / Кредит рахунку «Інвентар»), які повинні покривати вартість придбаного інвентарю шляхом списання рівними частинами на збиток.

З середини XIX століття, насамперед, в Британії та США, трактування амортизації трансформується під впливом зміни економічних умов. В цей період бурхливо розвиваються акціонерні товариства як основна форма ведення бізнесу, особливо у сфері будівництва залізниць. Вчені приходять до висновку, що амортизація в цей період, – прийом, що дозволяє постійно зберігати основний капітал на однаковому рівні. Вона була запроваджена адміністраціями залізниць як спосіб зниження дивідендних виплат [44, с. 780].

Поступово відбувалася зміна підходу до трактування поняття «амортизація» і в Європі. У межах французької школи виділяли поняття широкої та вузької амортизації, пропонувалося два варіанти покриття амортизаційних витрат, проводилося дослідження впливу фіскальної політики

на амортизацію. Німецька школа пов'язувала нарахування амортизації зі знеціненням майна і необхідністю формування амортизаційного фонду. Тобто у відповідь на запити тогочасних стейкхолдерів бухгалтерський облік запропонував відповідний інструментарій у вигляді відповідних методик.

Тому не випадково, що згадувані нами вчені виділяють бухгалтерську концепцію амортизації. Фактично її було викладено вище у цитаті П. Самуельсона. В розширеній редакції А.А. Єремії вона виглядає таким чином: «В основу бухгалтерської (облікової) концепції амортизації покладено бухгалтерські операції щодо систематичного списання вартості основних засобів протягом терміну їх корисного використання на готову продукцію з метою відображення на бухгалтерських рахунках процесу нарахування і обліку амортизації. Цей, суто методологічний підхід, підкреслює, що амортизація не пов'язана зі зменшенням вартості об'єкта у зв'язку з коливанням цін, не пов'язана зі зносом або спрацюванням активу внаслідок експлуатації і не має відношення до розрахунку вартості заміни активу» [79, с. 104]. Отже, вона не враховує відновлювальну функцію амортизації та фінансові аспекти її нарахування.

З наведеної цитати формується фактичне визнання методологічної ролі бухгалтерського обліку. Останній є складною трирівневою системою, де перший рівень – методичний, другий – технічний (рівень форми обліку), третій – організаційний. На методичному (базовому рівні) системи бухгалтерського обліку утворюються факти господарської діяльності, що реєструються й узагальнюються на відповідних рахунках. Тобто йдеться про інформацію щодо амортизації, яка є предметом (частиною об'єкта) системи бухгалтерського обліку. Сама ж амортизація – це об'єктивне явище сучасних економічних відносин, що є відповідним процесом. І перша, і друга знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку. Однак, друга не є елементом облікової системи. Тобто облік, будучи інформаційною системою, повинен адекватно віддзеркалювати господарські явища і процеси, виходячи з їх економічного змісту та юридичної форми. Це означає, що починаючи з другої

половини XIX століття, бухгалтерським обліком мало бути сформовано належне методичне забезпечення щодо амортизації у відповідь на запити користувачів. Викладене дозволяє зробити висновок, що бухгалтерська концепція не повинна виокремлюватися при трактуванні змісту амортизації у зв'язку з її похідною (обслуговуючою) функцією.

Для розкриття економічної та вартісної концепцій амортизації варто звернутися не лише до класиків економіксу, якими є згадані А. Пігу та П. Самуельсон, а й представників політекономії. Економікс ґрунтується на іншій парадигмі – маржиналістське розуміння господарського життя «економічної людини» будується на граничних оцінках, які дозволяють визначати споживчі вартості як корисні характеристики товару для конкретної людини. Політична ж економія має своїм предметом суспільні відносини, що виникають на основі господарської діяльності, та вивчає їх в органічній єдності та взаємодії з виробничими силами та економічною політикою держави [152, с. 5]. Останнє вкрай важливе, зважаючи на місце амортизації у сучасних економічних відносинах, коли знову посилюється регулююча роль держави.

Базовими категоріями політичної економії є власність, капітал, засоби праці, предмети праці, товар, гроші тощо. Починаючи з А. Сміта, амортизацію розглядають супідрядним поняттям до категорій «капітал» і «відтворення». Вважається, що будь-яке підприємство створюється на невизначено довгий час. Недарма, Принципами складання фінансової звітності, відповідно до МСФЗ, унормовані основні припущення, серед яких – облік за методом нарахування та принцип безперервності діяльності підприємства. Як нами було показано вище, в цьому випадку бухгалтерський облік в черговий раз підтверджує своє призначення, яке полягає у точному та своєчасному відображенні відтворювального процесу на мікрорівні. Причому, сотні років облік вдало долає покладені на нього завдання та достатньо якісно відображає як просте, так і розширене відтворення. Таким чином, не претендуючи на формулювання однаково точного та водночас всеосяжного визначення амортизації, потрібно

зазначити, що всі її дефініції, які визнають базову роль відтворювального процесу у її формуванні, потрібно зараховувати до економічної концепції.

Погляди на фінансову концепцію амортизації також є неоднозначними. Причиною тому є, з одного боку, різні підходи до змісту амортизації, з іншого – наявність фінансових відносин на макро- та мікрорівнях. Перший – це рівень відносин з формування та використання цільових фінансових ресурсів держави (бюджети різних рівнів), другий – рівень суб'єктів господарювання, де також формуються ресурси для фінансування діяльності підприємства на максимально можливий період часу.

У відомому вітчизняному підручнику з теорії фінансів за редакцією професорів В.М. Федосова та С.І. Юрія амортизаційні відрахування визначаються як «вид цільових фінансових ресурсів, які відображають перенесення на готову продукцію частини вартості використовуваних основних засобів і є фінансовими ресурсами підприємства для їх відтворення» [199, с. 335]. Діюча в Україні методика обліку амортизаційних відрахувань не дозволяє відстежувати їх цільове використання, хоча це може здійснювати керівництво підприємства за даними управлінського обліку. Рахунок амортизаційних відрахувань фактично виступає контрактивом для належного відображення в балансі підприємства основних засобів.

Однак, такий стан речей жодним чином не спростовує значення амортизації як фінансового ресурсу підприємства. Прояснити цю позицію дозволяють положення іншого відомого вітчизняного підручника за редакцією професора Г.Г. Кірейцева, де розглядаються досліджувані нами питання з позиції кругообігу капіталу.

За джерелами виникнення розрізняють власний (акціонерний капітал) і позиковий капітал (кредити, позики), які відрізняються правовим статусом капіталодавців. Уречевленням (еквівалентом) капіталу виступає майно підприємства, що представляє собою потенціал підприємства або конкретну форму використання капіталу. Активи і капітал підприємства – це лише різні аспекти одного і того ж явища, оскільки про майно говорять як про капітал,

необхідний для виробництва. З фінансової точки зору запаси майна (активи) означають очікування майбутніх надходжень коштів або використання фінансових ресурсів в минулому. Засоби підприємства – це обов’язкові майбутні витрати або джерела фінансових коштів у минулому [216, с. 239].

Підприємство може отримати фінансові кошти або від зовнішніх кредиторів, або в результаті своєї виробничої і збутової діяльності. Тому розрізняють два способи фінансування: зовнішнє і внутрішнє. Під внутрішнім фінансуванням розуміється використання частини прибутку (самофінансування) та фінансування вивільненим капіталом через амортизацію і зміну структури майна. Воно побудоване або на обміні активами, тобто на перетворенні частини майна знову на гроші, що тим самим збільшує капітал, який є в розпорядженні підприємства, або веде до збільшення майна чи капіталу, якщо прибуток залишається на підприємстві [216, с. 241].

Попри те, що викладені вище процеси відбуваються на рівні окремого підприємства, з певною мірою умовності можна стверджувати, що визначені грошові доходи та фонди створюються на підприємстві вже на стадії створення і розподілу сукупного суспільного продукту та валового внутрішнього продукту. А це вже сфера, де значну вагу має держава через різноманітні регулюючі механізми та інструменти.

Повернемося до фінансової концепції амортизації на макрорівні. Не викликає заперечень, коли автори уточнюють її назву, щоб підкреслити тип економічних відносин [89, с. 573]. Однак, незрозуміло – чому подібний підхід обов’язково повинен означати, що «амортизація є часткою прибутку, яка не підпадає під оподаткування і залишається в розпорядженні підприємства як компенсація витрат, здійснених у минулому» [79, с. 103], [83, с. 169], [148, с. 137]. Дискусія між науковцями з питання, куди зарахувати амортизаційні відрахування (на зменшення прибутку чи доходу), вже триває десятиліттями. Те, що йдеться саме про дохід (виручку), стверджували ще Р.Я. Вейцман, О.П. Рудановський, інші відомі вчені [43].

В теперішній час також знаходимо підтвердження даної точки зору в аргументах С.М. Кафки, яка пише: «Амортизаційні відрахування, будучи перенесеними на готовий продукт, є тією частиною відшкодування раніше авансованого на придбання основних засобів капіталу, яка перейшла з категорії необоротних активів у категорію оборотних засобів підприємства. Необхідність розподілу вартості необоротних активів протягом терміну їхнього корисного використання зумовлена одним з основних принципів бухгалтерського обліку – принципом відповідності доходів і витрат. З метою забезпечення цього принципу до витрат необхідно зараховувати частину вартості необоротних активів, що була спожита для виготовлення продукції, від реалізації якої підприємство одержує дохід» [91, с. 275]. Наведений висновок фактично підтверджує наш підхід до амортизаційних відрахувань як частини затрат, які входять до складу доходу підприємства (виручки), а не прибутку. Лише розбіжності у термінах понесення таких затрат і їх віднесення на продукт, що виготовляється, завуальовує зміст цього процесу.

Фінансово-фіскальна концепція амортизації означає, що підприємство може певною мірою здійснювати податкове планування за допомогою оптимально обраного методу нарахування амортизації, також виявити додаткові фінансові резерви для забезпечення своєї діяльності. Потрібно, однак, пам'ятати, що як і бухгалтерський облік, фіскальна система в цій ситуації виконую «технічну» роль. Рішення про розміри, способи нарахування та правила віднесення на затрати приймаються, зважаючи на те, який від цього очікується макроекономічний результат. Так себе виявляє регулятивна роль держави у стимулюванні економічного зростання шляхом забезпечення належного рівня оборотних коштів у підприємств. Подібна роль держави потребує окремого додаткового розгляду, бо має на меті інвестиційно-інноваційний розвиток країни.

Одне з глибоких і комплексних досліджень амортизації останніх років, здійснене Д.М. Трачовою, розкриває її роль не лише як методу нарахування зносу основних засобів з відповідним відшкодуванням втраченої вартості під

час їх експлуатації, а й потужного інструмента стимулювання економічного зростання, що знаходиться в руках держави.

Концепція, якій відведена подібна роль, повинна називатися регулятивною. Окремі автори називають її інвестиційною [79, с. 104]. Хоча нарощення інвестицій, а, можливо, й інноваційний шлях розвитку, є наслідком активної ролі держави в цій сфері. Визнаючи амортизаційні відрахування виробничими витратами, держава звільняє на їх суму дохід суб'єктів господарювання від оподаткування, тим самим перетворюючи такі кошти у масштабний ресурс для інвестування.

За рахунок чого досягається подібний ефект? Амортизаційні кошти належать підприємству, що дозволяє йому хоча б частково відмовитися від кредитів. Це здешевлює не лише вартість фінансових ресурсів окремого підприємства, а й суспільні затрати за цим напрямком у цілому. В поєднанні зі спеціальним інструментарієм держава може забезпечити цільове використання амортизаційних відрахувань, що гарантує використання таких коштів на розширення виробництва або його модернізацію.

Також потрібно пам'ятати, амортизаційні відрахування – це ресурс, який одразу залишається в руках підприємства. Однією з базових концепцій ринкової економіки є «вартість грошей у часі» [216]. У нашому випадку це означає, що в обороті у конкретного підприємства залишаються гроші, які дорожчі, аніж майбутні надходження. Особливо, якщо суб'єкт господарювання використовує певний метод прискореної амортизації.

Узагальнивши викладене, приходимо до висновку, що універсальної дефініції, яка б розкривала зміст амортизації, не існує. Амортизацію потрібно розглядати з позиції теорії, в основу якої покладено якісні характеристики індивідуального капіталу: його кругообіг, зміна функціональних форм, вартісний характер. Її об'єктивна природа полягає у ресурсному забезпеченні відтворення функціональних властивостей основних засобів в міру зменшення корисності останніх. Тобто амортизація слугує джерелом інвестицій, а тому

постає завдання максимально сприяти цьому з боку держави через удосконалення амортизаційної системи.

Відповідно мають право на існування різні концепції амортизації. Однак, виходячи з реалій сучасної економіки (діючих принципів і методів управління фінансами підприємств, регулятивної ролі держави в економіці задля досягнення заданих макроекономічних показників), нами обґрунтовані, як валідні, такі концепції амортизації: економічна, фінансова (яка враховує фіскальну), регулююча.

З практичної точки зору амортизація потребує кількісного визначення для управління на рівні підприємств і оподаткування – на рівні держави. Дане завдання достатньо вдало вирішує діюча система бухгалтерського обліку, тому запропоноване П(С)БО 7 визначення амортизації потрібно вважати достатньо інформативним.

Викладені положення дозволяють продовжити дослідження місця та ролі амортизації, механізмів її функціонування з метою покращення управління на мікро- та макрорівнях, у тому числі забезпечення інвестиційної безпеки.

1.3. Роль амортизаційної політики у контексті посилення національної інвестиційної безпеки

На зміну перманентним спробам реформування вітчизняної економіки прийшла спричинена війною економічна криза. Рівень останньої та глибину її далекосяжних наслідків як для економіки, так і соціуму у цілому, поки важко спрогнозувати. Однак, вже на сьогодні відомі соціально-економічні втрати України внаслідок російської агресії. Станом на 31 грудня 2023 року група Світового банку, Європейська Комісія та ООН оцінює загальну вартість реконструкції та відновлення в Україні протягом наступного десятиліття на рівні 486 мільярдів доларів США, порівняно з 411 мільярдами доларів, оціненими рік тому. [25]. Значна частка зі знищених активів – це основні засоби. Вже зараз на звільнених територіях (пізніше, по завершенню війни, по всій країні) виникає потреба у мобілізації фінансових ресурсів для реновації основних засобів. На нашу думку, амортизація була та залишається одним з основних фінансових джерел відтворення основних засобів. Водночас в силу лібералізації відносин у цій сфері відсутня системність та дієвий механізм ефективного використання акумульованих через амортизацію ресурсів для використання саме на реновацію основних засобів. Зазначене актуалізує удосконалення амортизаційної політики на мікро- та макрорівнях.

На сьогодні проблеми розвитку амортизаційної політики підприємств [36, 81, 118, 147, 180, 234] та держави [56, 72; 123, 130, 143, 189, 204] знаходяться у центрі уваги значної кількості науковців. Однак залишається актуальним вивчення та виявлення напрямів розвитку функціонування національної амортизаційної системи та удосконалення амортизаційної політики у контексті посилення інвестиційної безпеки держави та підприємств. Деталізації потребують стратегічні цілі амортизаційної політики та механізм їх реалізації в сучасних соціально-економічних умовах.

Існує значна кількість достатньо обґрунтованих визначень поняття «амортизаційна політика», таблиця 1.6.

Авторські підходи до поняття «амортизаційна політика»

№ з/п	Автор (автори)	Визначення амортизаційної політики
1	2	3
1	Бакай В.Й.	це ряд важливих заходів, які проводить держава з розробки принципів, норм та порядку нарахування амортизації для накопичення фінансових ресурсів, а потім забезпечення економічного і соціального розвитку [36, с. 97].
2	Гавриловський О.С., Лук'яненко Л.І.	це «законодавчо регульована державою система економічних відносин, що забезпечує формування, перерозподіл та ефективне використання амортизаційних ресурсів суб'єктів господарювання, з метою забезпечення оптимального інвестування простого або розширеного відтворення їхніх основних фондів, прискореного інноваційного розвитку підприємств і організацій на основі активізації процесів технічного та технологічного оновлення, впровадження прогресивних форм і методів організації та управління виробництвом» [56, с. 167].
3	Левченко Н.М., Воробйова І.О.	під амортизаційною політикою підприємства слід розуміти сукупність заходів, спрямованих на оптимальне поєднання методики нарахування амортизаційних відрахувань з метою забезпечення нормального режиму відтворення основних засобів [104, с. 102].
4	Пилипенко Л.М., Тивончук О.І.	залишається важливим елементом фінансової та облікової політики підприємств і системи економічного регулювання з боку державних органів влади [147, с. 86].
5	Трачова Д.М.	(підприємства) представляє собою складову частину загальної стратегії формування його фінансових ресурсів, яка полягає в індивідуалізації рівня інтенсивності відновлення амортизованих активів з урахуванням специфіки їх експлуатації [206, с. 106]. (держави) це державне управління процесом розробки норм і правил нарахування амортизації, установлення порядку використання амортизаційного фонду [206, с. 108].
6	Мискін Ю.І., Мискіна О.О.	Амортизаційна політика є важливою складовою економічної політики держави загалом та тісно переплетена з податковою та інвестиційною політиками. Відтак, досліджувати амортизацію необоротних активів як економічну категорію необхідно з трьох позицій, а саме у контексті гносеологічного підходу, інвестиційної діяльності та оподаткування [123, с. 73].
7	Новицька С.С., Потапова-Сінько Н.Ю.	амортизаційна політика підприємства представляє собою складову частину загальної стратегії формування його фінансових ресурсів, що укладається в індивідуалізації рівня інтенсивності відновлення амортизованих активів з урахуванням специфіки їхньої експлуатації [132, с. 7]. це державне керування процесом розробки норм і правил нарахування амортизації, установлення порядку використання амортизаційного фонду [132, с. 9].

Продовження таблиці 1.6

1	2	3
8	Самофатова В.А., Кулакова І.С.	представляючи собою частину інвестиційної політики, має створювати умови для обороту основного капіталу, виконуючи при цьому на макрорівні функції по формуванню частини фондів державних видатків через вплив на фінансові результати суб'єктів господарювання, а отже, на величину податку на прибуток [180, с. 56].
9	Ніпіаліді О.	це складова частина загальнодержавної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в оптимізації потоку власних засобів, що реінвестуються у виробничу діяльність. Вона тісно пов'язана з податковою політикою, тому суттєво впливає на результати фінансової діяльності підприємства [130].
10	Дугієнко Н.О.	являє собою процес розробки норм і правил нарахування амортизації, встановлення порядку використання амортизаційного фонду. ...це сукупність заходів, що здійснюється державою і спрямовані на забезпечення нормального режиму відтворення основного капіталу [72, с. 46].

Водночас в значній кількості наукових публікації, що розглядають амортизаційну політику, відсутнє пряме її визначення [133, 207, 232].

Серед ранніх робіт вітчизняних науковців, присвячених цій темі потрібно виділити праці З.М. Борисенко [42] та Н.Г. Виговської [51]. Так, Н.Г. Виговська виходила з того, що політика – це мистецтво управління будь-яким процесом. Відповідно «амортизаційна політика – це складова частина загальнодержавної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в оптимізації потоку власних засобів, що реінвестуються у виробничу діяльність» [51, с. 50]. Серед нормативних актів знаходимо однойменний документ, Указ Президента України «Про Концепцію амортизаційної політики», який, однак, не містить окремого визначення цієї дефініції. Це означає, що поняття амортизаційної політики потрібно визначати непрямо – через сукупність елементів процесу, що регламентується відповідним нормативним актом.

Вказаний нормативний акт фактично визначає статус амортизації як фінансового ресурсу для «інвестицій в основний капітал за рахунок коштів власних амортизаційних фондів». Задекларований підхід дозволив багатьом авторам стверджувати, що «амортизаційна політика – це складова інвестиційної

політики, що являє собою дії держави з регулювання процесу перенесення вартості засобів праці на створений продукт з наступним їх відновленням» [189, с. 188 та інші: 72, с. 46; 123, с. 73; 143, с. 197]. Для формування подібного підходу було декілька причин. По-перше, прагнення держави привести відповідно до вимог ринкової економіки діюче нормативно-методичне забезпечення, орієнтоване на інноваційно-інвестиційний розвиток. По-друге, врахувати під час реформування успішний закордонний досвід формування та реалізації амортизаційної політики.

Виходячи з розкритого змісту амортизації, відповідна політика повноцінно може існувати лише в разі її функціонування на двох рівнях: суб'єктів господарювання та держави. Без участі держави амортизаційна політика перетворилася б на елемент облікової політики підприємства. На думку Л.М. Пилипенко, «вона охоплює визначення й регламентацію таких важливих елементів, що сукупно формують систему амортизації, як термін амортизації (корисного використання об'єкта необоротних активів), методи її нарахування, порядок переоцінки накопиченої амортизації, порядок списання амортизації на витрати у розрізі їхніх об'єктів тощо» [147, с. 85]. Це є правильним у контексті генезису цього явища, коли необхідно було чітко визначати витрати основних засобів і своєчасне, у правильних пропорціях, перенесення їх на вартість продукції. З іншого боку, це дозволяє окремим дослідникам стверджувати, що «амортизація повинна виконувати двоєдину функцію – відобразити реальні витрати засобів праці на виробництво продукції та відшкодувати авансовані вкладення в основні фонди. Усі інші функції, що приписуються амортизації й покладаються на неї, їй не властиві. Так, вона не може виконувати стимулюючу роль у процесі виробництва. Не є вона і джерелом доходу. Не її завдання і забезпечення розширеного відтворення основних фондів. Призначення амортизації – тільки облік витрат» [42]. На наш погляд – це доволі обмежена позиція.

Увесь світовий досвід підтверджує, що економічно розвинені країни вдало використовують амортизаційну політику як засіб стимулювання

інвестування, запровадження інновацій та елементу макроекономічного регулювання. Дослідження О. Соколової доводить, що за рахунок амортизаційних відрахувань урядам промислово розвинених країн вдалося забезпечити розширене відтворення основного капіталу, а на його основі – валового внутрішнього продукту. Це стало основою довготермінового економічного зростання. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки перманентно, в середньому раз на десять років, проводяться амортизаційні реформи, у підсумку яких відбувається активізація інвестиційної діяльності, нарощування темпів економічного зростання. Все це підтверджує активну роль держави у відтворювальних процесах [189, с. 189]. Така політика дозволила Сполученим Штатам шляхом стимулювання корпоративного та приватного бізнесу добитися постійного оновлення основних засобів, що сприяло технічному, технологічному, інформаційному лідерству країни у глобальних масштабах.

Аналіз світового досвіду реалізації інвестиційної політики, здійснений Н.О. Дугієнко, доводить, що існує два її типи: пасивна і активна [72, с. 46]. Значною мірою саме вони визначають тип стратегії амортизаційної політики на державному рівні. Вона може бути агресивною, помірною або консервативною. Агресивна політика застосовується в умовах невизначеності та передбачає прискорене нарахування амортизаційних відрахувань, що регулює темпи морального та фізичного зносу, з урахуванням терміну їх експлуатації. Прискорене нарахування амортизації є ефективним важелем стимулювання інвестиційних процесів, що сприяють активізації виробничих процесів. Вибір методу прискореної амортизації зумовлюється галузевими особливостями та потребами щодо оновлення основних засобів [143, с. 197].

Помірна політика характерна для стагнаційних умов розвитку економіки, за таких умов найбільш вживаними будуть лінійні методи нарахування амортизаційних відрахувань, що сприятимуть справедливому формуванню фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання [там же].

Консервативна стратегія амортизаційної політики переважає в умовах перевиробництва, коли з'являється потреба у зниженні собівартості, відповідно амортизаційні відрахування перекладаються на наступні періоди, в які використовуватимуться засоби з вищим рівнем зносу [143, с. 197-198].

На думку Ю.В. Петленко, в сучасних умовах розвитку економіки виникає потреба визначення змісту та принципів амортизаційної політики, які б враховували: 1) обґрунтованість фундаментальних засад амортизаційної політики України; 2) порядок визначення та норми амортизації; 3) порядок відшкодування зносу; 4) диференціацію підходів та методів нарахування амортизації, 5) напрямків цільового використання амортизаційних відрахувань [143, с. 197].

Як вже зазначалося, амортизація виконує різні функції на мікро- та макрорівнях, тому необхідно розрізняти амортизаційну політику держави та амортизаційну політику підприємства. На макрорівні амортизаційна політика передбачає класифікацію груп основних засобів та граничних строків їх використання у межах групи із відповідним закріпленням цього у законодавстві. На мікрорівні – це реалізується шляхом надання права підприємству обирати методи нарахування амортизації та строки корисного використання основних засобів у межах, встановлених державою значень.

У науковому середовищі домінує погляд, що «амортизаційна політика підприємства фактично є елементом його облікової політики» [147, с. 85]. Цю ідею розвиває Д.М. Трачова, однак, уточнюючи, що йдеться про амортизаційну політику з позиції бухгалтерського обліку. До її складових вчена зараховує: методи нарахування амортизації, строки корисного використання, вартість необоротних активів і методологію обліку (кореспонденція рахунків з формування амортизаційного фонду підприємства і капіталізації амортизаційних відрахувань) [206, с. 119].

Інший дослідник – Л.В. Овод уточнює цей перелік та виділяє: порядок оцінки і переоцінки основних засобів; визначення строків корисного використання; вибір способів нарахування амортизації; забезпечення цільового

використання амортизаційних відрахувань; вибір найбільш ефективних форм відтворення основних засобів; удосконалення структури засобів праці [133, с. 101].

Звернення з цього питання до міжнародного досвіду дозволяє В.Й. Бакаю стверджувати, що амортизаційна політика має такі характеристики: терміни корисної служби основних фондів, що амортизуються, які можуть переглядатися як у бік збільшення, так і в бік зменшення; метод нарахування амортизації, який застосовується до основних фондів, який повинен періодично переглядатися у випадку значних змін схеми отримання економічних вигід від об'єкта; момент, з якого починається нарахуватися амортизація – у міжнародних стандартах вважається стан активу, коли він готовий до експлуатації; перелік методів нарахування амортизації, що застосовуються на практиці промисловими підприємствами, який є більш широкий, аніж у вітчизняній практиці [36, с. 98-99].

Ширший погляд на амортизаційну політику підприємств зустрічаємо у авторського колективу В.М. Шаповала, Т.В. Герасименко, Л.А. Бондаренко, які розглядають її зміст через визначення основних етапів формування останньої:

- урахування основних факторів, що визначають передумови формування облікової амортизаційної політики;
- вибір і оптимальне поєднання способів, правил і методики нарахування та обліку амортизації;
- встановлення порядку використання амортизаційних відрахувань для відтворення основних засобів, забезпечення цільового використання коштів амортизаційних відрахувань залежно від умов господарювання і амортизаційної політики держави;
- оцінка ефективності амортизаційної політики шляхом застосування фінансових коефіцієнтів і нормативів безпеки [232, с. 76].

На думку О.С. Гавриловського, Л.І. Лук'яненко [56, с. 167], В.Я. Трохимчук [207, с. 576], амортизаційна політика держави покликана забезпечити ефективне управління формуванням і використанням

амортизаційних ресурсів з метою активізації інвестування для покращання макроекономічних показників. Вона слугує основою для розробки власної амортизаційної політики підприємством, виступаючи для останньої елементом зовнішнього середовища. Амортизаційна політика на державному рівні реалізується через певні методи і економічні інструменти. Серед них варто виділити такі: умови визнання об'єктів необоротними активами для нарахування амортизації; надання суб'єктам господарювання самостійності у визначенні нормативних термінів корисної експлуатації їх основних засобів; використання єдиних методів оцінки основних засобів та інших необоротних активів; можливість і порядок проведення переоцінки основних засобів; методи амортизації; порядок віднесення витрат на ремонт і поліпшення засобів праці; надання податкових пільг при здійсненні капітальних інвестицій (в деяких країнах); визначення порядку використання амортизаційних відрахувань.

Як бачимо, існують різні точки зору, хоча можна виділити декілька ключових моментів, які слугують містком між амортизаційною політикою на макро- і мікрорівнях. До амортизаційної політики на мікрорівні потрібно зараховувати ті елементи, що дійсно залежать від управлінських рішень суб'єктів господарювання – це строки корисного використання, методи нарахування амортизації (таблиця 1.7), вартість необоротних активів. Саме вони на сьогодні дозволяють державі здійснювати регулюючий вплив у цій сфері, а підприємствам визначати свою фінансово-господарську політику.

Терміни корисного використання необоротних активів визначаються п. 23 П(С)БО 7. Нарухування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється підприємством (у розпорядчому акті) при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), і призупиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.

Жук В.М. підкреслює як позитивне те, що п. 25 національного стандарту дозволяє перегляд строку корисного використання об'єкта основних засобів у

Таблиця 1.7

Характеристика методів нарахування амортизації основних засобів*

Назва та сутність методу	Формула	Переваги та недоліки
1	2	3
Прямолінійний – річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів	$AP = (PB - LB) / T,$ <i>AP</i> – річна амортизація; <i>PB</i> – первісна вартість; <i>LB</i> – ліквідаційна вартість; <i>T</i> – термін корисного використання	<p>Переваги: легкість розрахунку; вартість об'єкта основного засобу списується рівними частинами протягом строку експлуатації, що забезпечує порівнюваність собівартості продукції з доходом від реалізації.</p> <p>Недоліки: не враховується моральний знос та фактор підвищення витрат на ремонт у міру його використання. Сума амортизації не залежить від обсягів виробленої продукції, що не дозволяє реально розрахувати собівартість продукції.</p>
Зменшення залишкової вартості – річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації	$AP = ZB \times HA,$ $HA = \left(1 - \sqrt[T]{\frac{LB}{PB}}\right),$ <i>ZB</i> – залишкова вартість; <i>HA</i> – норма амортизації	<p>Переваги: в перші роки експлуатації основного засобу акумулюється значна сума коштів, необхідних для його відновлення, що є виправданим у випадку швидкого морального старіння об'єкта основних засобів.</p> <p>Недоліки: передбачає обов'язкову наявність ліквідаційної вартості. У перші роки застосування завищується показник собівартості продукції.</p>
Прискореного зменшення залишкової вартості – річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється відповідно до строку корисного використання об'єкта і подвоюється. Цей метод застосовується лише при	$AP = ZB \times 2HA,$ $HA = 1/T \times 100$	<p>Переваги: протягом першої половини експлуатації об'єкта основних засобів можливо відшкодувати до 60-70 % їх вартості, що є виправданим у випадку швидкого морального старіння об'єкта основних засобів.</p> <p>Недоліки: відповідна прискорена норма нарахування зносу, що визначається суб'єктивно в облікових цілях. Не дозволяє відображати реальний фінансовий стан. У ході застосування цього методу в</p>

Продовження таблиці 1.7

1	2	3
нарахуванні амортизації до об'єктів основних засобів, що входять до груп 4 (машини та обладнання) та 5 (транспортні засоби)		перші роки експлуатації об'єкта основних засобів показник собівартості завищується. Недоліком також є складність його розрахунку.
Кумулятивний – річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму кількості років його корисного використання	$AP = (ПВ - ЛВ) \times K_k,$ $K_k = t / \sum T,$ $K_k - \text{коефіцієнт кумуляції};$ $t - \text{кількість років до кінця експлуатації основного засобу};$ $\sum T - \text{сума чисел терміну корисного використання}$	Переваги: у перші роки більша частина вартості амортизується; забезпечується можливість збільшення частини витрат на ремонт основних засобів, що припадають на останні роки їх використання. Недоліки: Сума амортизації не залежить від обсягів виробленої продукції, що не дозволяє реально розрахувати собівартість продукції. Недоліком також є складність його розрахунку.
Виробничий – місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) і виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів	$AM = ФВП_m \times ВС,$ $ВС = (ПВ - ЛВ) / ПВП$ $AM - \text{місячна сума амортизації};$ $ФВП_m - \text{фактичний випуск продукції за місяць};$ $ВС - \text{виробнича ставка};$ $ПВП - \text{плановий випуск продукції}$	Переваги: зручний у використанні при визначенні амортизації автотранспорту (залежно від його пробігу), верстатів та будь-якого виробничого обладнання, оскільки сума амортизаційних відрахувань пропорційна обсягу виробленої продукції (товарів, робіт, послуг). Недоліки: Застосування методу обмежене тим, що не завжди можливо визначити виробничу потужність об'єкта протягом усього терміну його експлуатації. Відсутній у податковому законодавстві.

* складено за [137, 140, 156]

випадку зміни очікуваних економічних вигод від його використання. Стандарт також передбачає можливість нарахування амортизації з урахуванням мінімально допустимих строків корисного використання основних засобів, встановлених податковим законодавством (крім випадку застосування виробничого методу) [81, с. 7].

Водночас мінімально допустимі строки амортизації основних засобів та інших необоротних активів чітко визначені пп. 138.3.3 Податкового кодексу України, що дозволяє В.М. Жуку зробити висновок про обмежену можливість зменшувати термін корисного використання суб'єктами господарювання [81, с. 8]. Тобто цей елемент амортизаційної політики на мікрорівні значно детермінований національним законодавством.

В цілому потрібно підкреслити те, що національні положення бухгалтерського обліку повністю збігаються з міжнародними стандартами фінансової звітності, що надає певну свободу дій суб'єктам господарювання при управлінні необоротними активами шляхом визначення терміну корисної експлуатації.

Концептуально вибір суб'єктом господарювання того чи іншого методу нарахування амортизації повинен бути обумовлений виробничими та фінансовими цілями, що ставить перед собою такий суб'єкт. Є дослідження, в яких доводять, що метод нарахування амортизації повинен різнитися залежно від типу основних засобів:

- прямолінійний – використовується для адміністративних приміщень, виробничих цехів та цілей інвестиційної політики;
- зменшення залишкової вартості – використовується для основних засобів, продуктивність яких в міру їх експлуатації зменшується (будівель, машин обладнання, меблів);
- прискореного зношення залишкової вартості – використовується для машин, обладнання та транспортних засобів, продуктивність яких у перші роки експлуатації значно вища, ніж у наступні;
- кумулятивний – призначений для будівель, машин та обладнання, транспортних засобів, меблів;
- виробничий – використовується для автотранспорту, який застосовують для надання послуг з перевезення вантажів, пасажирів [108, с. 72].

В інших працях автори узгоджують тип амортизаційної політики через визначення норм амортизації, темпи оновлення техніки, наявність надлишку

амортизаційного фонду з темпами простого чи розширеного відтворення [168, с. 229].

Достатньо актуальним є підхід В.Д. Попової, яка пов'язує метод нарахування амортизації з типом інвестиційного проєкту. Вона рекомендує: прямолінійний метод для заміни застарілого обладнання як природний процес продовження існуючого бізнесу в незмінних масштабах; кумулятивний або метод зменшення залишкової вартості для заміни обладнання з метою зниження поточних виробничих витрат; методи регресивної амортизації для збільшення випуску продукції чи розширення ринку послуг або розширення підприємства з метою випуску нових продуктів [156, с. 378].

Вартісні критерії визнання активів основними засобами наведені в таблиці 1.8.

Таким чином, амортизаційна політика – це не проста сукупність методів нарахування амортизації, визначення термінів корисного використання і вартості необоротних активів, а інструмент реалізації суб'єктом господарювання визначених завдань: забезпечення простого чи розширеного відтворення або досягнення інших стратегічних цілей, що стоять перед ним. І хоча завдання визначаються суб'єктом господарювання самостійно, в тій частині, де вони збігаються з макроекономічними цілями держави, остання повинна сприяти їх досягненню різними методами регулювання.

Згадані вище нами В.М. Шаповал, Т.В. Герасименко та Л.А. Бондаренко також узагальнюють цілі амортизаційної політики на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. У першому випадку – це забезпечення умов, що сприяють перманентному фінансуванню відтворювальних процесів в економіці; гарантування умов зростання інвестиційного потенціалу для інвесторів; визначення об'єктивно обґрунтованих термінів корисного використання об'єктів основних засобів; розширення переліку методів нарахування амортизації; запровадження способів оцінки ефективності здійснюваною державою амортизаційної політики. Перелічене повинно поживати

інвестиційну активність через покращання умови для розширеного відтворення [232, с. 76].

Таблиця 1.8

Можливі види оцінки основних засобів [46]

№ з/п	Види вартості ОЗ	Як визначається	Де застосовується
1.	Первісна вартість (вартість придбання)	Сумарна вартість, яка складається з таких компонент: <ul style="list-style-type: none"> - ціна самого ОЗ, що сплачується постачальнику (без непрямих податків, тобто ПДВ, акцизу); - реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, які необхідно сплатити для набуття права на ОЗ; - суми ввізного мита – якщо ОЗ імпортується; - непрямі податки у ціні ОЗ, якщо вони не відшкодовуються покупцю. Це сума ПДВ у неплатників ПДВ, сума ПДВ по невиробничим ОЗ у платників ПДВ; - страхування ризиків доставки ОЗ; - витрати на доставку, транспортування, установку, монтаж, налагодження ОЗ; - інші витрати, які безпосередньо пов'язані з доведенням ОЗ до стану, в якому він стає придатний до використання за запланованою метою (п.8 НП(С)БО 7). Первісна вартість може бути змінена при переоцінці ОЗ, його модифікації, добудови тощо.	При початковій постановці на облік у разі придбання або виготовлення власними силами
2.	Залишкова (балансова) вартість	= первісна вартість – накопичений знос (амортизація).	У звіті про фінансовий стан (балансі)
3.	Справедлива вартість	Сума, за яку можна продати ОЗ за звичайних умов, коли сторони угоди незалежні та обізнані в усіх умовах угоди і господарській ситуації на ринку. Різновидами справедливої вартості є: <ul style="list-style-type: none"> - ринкова вартість; - відновлювана вартість – сучасна собівартість придбання (виготовлення) за мінусом суми зносу на дату оцінки ОЗ. Застосовується у разі, якщо ринкову вартість визначити неможливо. 	При переоцінці ОЗ, у звіті про фінансовий стан (балансі) після переоцінки; у ситуаціях, коли первісна вартість невідома
4.	Ліквідаційна вартість	Сума коштів або інших активів, яку очікується отримати при реалізації ОЗ або його ліквідації після закінчення строку корисної експлуатації, якщо відняти витрати, пов'язані з таким продажем (ліквідацією).	Це цифра, яка використовується лише при розрахунку суми амортизації

Цілі амортизаційної політики, які декларуються В.М. Шаповалом, Т.В. Герасименко та Л.А. Бондаренко на мікрорівні, можна досягнути виключно за умови визнання амортизації як джерела фінансових ресурсів і розробки відповідного механізму реалізації такого підходу. У такому разі амортизація забезпечить належне фінансування відтворювальних процесів під час дефіциту виробничих ресурсів; буде відбуватися розподіл ресурсів до найбільш актуальних фондів, які здатні забезпечити технічну та фінансову модернізацію діяльності підприємства, оновлення основних засобів для вдосконалення їхньої технологічної й вікової структури; зменшення податкового навантаження [232, с. 76].

Щоправда, з розкритих умов реалізації амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях виникає проблема виконання двох протилежних завдань: по-перше, держава здійснює податкове стимулювання (за рахунок зменшення бази оподаткування податком на прибуток), дозволяючи суб'єктам господарювання використовувати прискорену амортизацію, що захищає їх основні засоби від морального старіння та зберігає капітал; по-друге, перед державою постає проблема зловживання суб'єктами господарювання, коли через завищення собівартості продукції, робіт, послуг вони прагнуть зменшити базу оподаткування. Як зазначає Л.М. Пилипенко, «тільки ефективне поєднання цих суперечливих завдань амортизаційної політики покликана забезпечити регулятивна функція амортизації» [147, с. 84].

На формування амортизаційної політики як на рівні держави загалом, так і на рівні окремих підприємств значний вплив здійснюють умови їх функціонування. Водночас виділяють зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування амортизаційної політики підприємства. До першої групи відносять: інвестиційну та інноваційну політику держави; грошово-кредитну та податкову політику; рівень інфляції; стан науково-технічного прогресу; вид діяльності. До другої належать: обсяг необоротних активів; їх оцінка та переоцінка; строк служби активів, що підлягають амортизації; методи амортизації, дозволені законодавством [188, с. 78].

Після розгляду теоретичних засад функціонування амортизаційної політики здійснено аналіз стану реалізації Концепції амортизаційної політики в Україні, що дозволить визначити її «вузькі місця» та, відповідно, напрями коригуючих дій з боку зацікавлених суб'єктів (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Стан реалізації Концепції амортизаційної політики в Україні [209]

№ з/п	Заплановані заходи	Стан виконання заходів
1	2	3
1	Створення економічної та правової бази для запровадження раціональних рівнів споживання, відшкодування та оновлення основного капіталу.	Хронічне зростання зносу основних засобів за період після прийняття концепції свідчить про відсутність прогресу у досягненні заявленого завдання. Щодо правової бази потрібно визнати певний прогрес у її розвитку, наприклад, через внесення відповідних змін у податковому законодавстві. Однак, задекларований закон «Про амортизацію» так і не було ухвалено.
2	Обмеження державного регулювання у сфері амортизаційної політики та стимулювання інвестиційної ініціативи суб'єктів господарювання.	Сьогодні амортизаційна політика держави стала настільки ліберальною, що про стимулювання інвестиційної ініціативи суб'єктів господарювання не йдеться. Навпаки, на рівні підприємств фактично відсутній механізм активізації інвестиційної політики через амортизаційну політику. Все зводиться до оптимізації податку на прибуток, при розрахунку якого враховуються амортизаційні відрахування.
3	Відмова від суцільного примусового нарахування амортизаційних відрахувань за єдиним методом та запровадження кількох методів нарахування амортизації, надання суб'єктам господарювання права вибору конкретного методу нарахування амортизаційних відрахувань, а також права самостійно встановлювати конкретні строки служби основного капіталу в визначених законом межах.	У цьому напрямі, дійсно, відбулися значні зміни. На сьогодні підприємства самостійно обирають метод амортизації об'єкта основних засобів з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигід від його використання та можуть переглядати його у випадку зміни такого способу (п. 28 П(С)БО 7). Це може бути метод: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий. Обрані методи амортизації для різних груп основних засобів фіксуються в наказі про облікову політику.

Продовження таблиці 1.9

1	2	3
4	Розмежування практики нарахування амортизаційних відрахувань відповідно до її економічної та податкової ролі.	Нарахована сума амортизаційних відрахувань впливає на прибуток підприємства – чим вони більші, тим менший прибуток і навпаки. Зменшуючи прибуток, зростання амортизаційних відрахувань призводить до нарощення власних фінансових ресурсів підприємства. Отриману економію з податку на прибуток називають «податковим щитом», який є тим вищим, чим вищою є сума амортизаційних відрахувань. В самому цьому механізмі закладена певна суперечка між положеннями Податкового кодексу України і Концепцією амортизаційної політики.
5	Стимулювання суб'єктів господарювання до застосування прискореної амортизації та її інвестиційного спрямування шляхом надання податкових знижок.	Перша частина цього положення є логічною для підприємств тих галузей, які потребують швидкого оновлення основних засобів. Тут, швидше, має йтися про оптимальний метод нарахування амортизації, виходячи з фінансової політики підприємства та інших об'єктивних потреб. Податкові знижки, дійсно, можуть бути одним із інструментів стимулювання підприємств реінвестувати амортизаційні відрахування за цільовим призначенням. Однак, саме такий механізм в Україні взагалі тільки зароджується.
6	Запобігання зростанню цін виробників шляхом надання можливості суб'єктам господарювання відносити прискорену амортизацію не на витрати виробництва, а на зменшення оподаткованої частини прибутку	Дослідження за допомогою формалізованих моделей дозволених методів нарахування амортизації доводять, що використання прискореної амортизації збільшує собівартість продукції протягом першої третини (половини) терміну корисного використання об'єкта основних засобів. Однак, в подальшому зменшує собівартість продукції у наступних періодах (другій половині строку корисного використання об'єкта основних засобів). Тобто у середньо- чи довгостроковій перспективі вплив зазначеного фактора на ціни нівелюється. Отже, даний процес важко піддається контролю з боку держави.

З викладеного зрозуміло, що основна проблема в діючій практиці реалізації амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях полягає у відсутності системності та відповідного механізму її реалізації. Тобто на сьогодні існують розрізнені елементи управління амортизаційним процесом без їх належного поєднання задля досягнення поставленої цілі та окремих завдань. Діюча амортизаційна політика не досягає своєї мети – оновлення основних засобів на інноваційних засадах. Тому є низка причин.

Так, будь-який управлінський процес передбачає належне його інформаційне забезпечення. Вітчизняна система бухгалтерського обліку та статистична інформація не містять достатніх даних: про рух, структуру, індексацію, переоцінку основних засобів, про розподіл підприємств за обраними методами нарахування амортизації тощо. Насамперед через те, що на сьогодні бухгалтерський облік не передбачає нагромадження коштів в амортизаційному фонді. В умовах діючого порядку нарахування амортизаційних відрахувань, амортизація не є відображенням зносу основних засобів, а функціонує лише як засіб розподілу авансованих в основні засоби коштів протягом цілого ряду калькуляційних періодів [180, с. 57].

Переважає більшість підприємств використовують накопичені кошти від амортизації на поповнення оборотних активів або інші господарські потреби. Не сприяє акумулюванню амортизаційних відрахувань у цільовому фонді їх знецінення від хронічної інфляції. І основне – державою не запропоновано механізм усунення вище перелічених проблем і належного контролю за цільовим використанням ресурсів з амортизаційного фонду. Таким чином, поставлено під сумнів саме інвестиційно-інноваційне спрямування амортизації, якщо вона не виконує функцію фінансового ресурсу для простого чи розширеного відтворення.

На цьому фоні найчастіше звучить рекомендація з посилення державою контролю за цільовим використанням коштів [56, с. 167; 189, с. 194]. Зосередження уваги лише на цьому питанні не дасть бажаних результатів, адже контроль забезпечить тільки один ефект – цільове використання коштів. Дійсно,

це призведе до покращання стану основних засобів, але йдеться про їх розширене відтворення як перманентний процес. Потрібно не лише одномоментне посилення інвестиційного процесу, а підтримка постійного кругообігу основних засобів, на основі останніх досягнень науково-технічного процесу.

Вже на сьогодні є і раціональні пропозиції з розв'язку поставлених проблем. Так В.М. Шаповал, Т.В. Герасименко, Л.А. Бондаренко пропонують на державному рівні запровадити контроль над формуванням і використанням амортизаційного фонду, як ключовий етап амортизаційної політики. Амортизаційні відрахування повинні бути реальними, накопичуватися на рахунках, а не бути просто податковими пільгами. Для цього потрібен спеціальний облік, де в законодавчому порядку підприємства будуть зобов'язані відображати суму амортизаційного фонду на окремому рахунку бухгалтерського обліку. Паралельно амортизаційні суми обов'язково повинні зараховуватися на спеціальні депозитні банківські рахунки без права їх зняття до закінчення амортизаційного періоду основних засобів. Причому держава зобов'язана забезпечити реальну їх прибутковість [232, с. 78].

Подібний же підхід знаходимо у Н.В. Швець в поєднанні з методикою розрахунку величини очікуваного доходу від розміщення амортизаційного фонду на депозитних рахунках [234, с. 200].

Відокремлений фонд накопичення, призначений для фінансування капітальних вкладень, забезпечить їх окремий облік і відокремлення від оборотних коштів, які обслуговують поточну діяльність підприємств. У підсумку держава зможе контролювати використання коштів зі спеціального банківського рахунку за цільовим призначенням [232, с. 78].

Однак, і в останніх пропозиціях є певні недоліки – вони значно обмежують свободу підприємств у способах мінімізації ризиків та вибору фінансових інструментів для отримання доходу. Якщо це буде не лише банківський депозит, а й різноманітні цінні папери, то поживається вітчизняний фондовий ринок шляхом посилення перерозподільної функції. Внаслідок цього,

ще до моменту використання акумульованих у амортизаційному фонді коштів на реновацію основних засобів на рівні окремого підприємства, вони будуть виконувати роль фінансового капіталу на грошовому ринку. Це назагал покращить макроекономічну ситуацію через додаткову мобілізацію ресурсів, пришвидшення оборотності капіталу, підвищить зайнятість, виробництво товарів і надання послуг тощо.

У підсумку вивчення основних засад функціонування амортизаційної політики потрібно констатувати, що в Україні є значні успіхи на шляху пошуку власної моделі політики у цій сфері. В науковому товаристві сформувався обґрунтована думка про необхідність активізації участі держави у цих процесах. Насамперед існує потреба надання системності амортизаційній політиці на мікро- та макрорівнях для оптимального поєднання прав підприємств у реалізації власної фінансової політики з макроекономічними цілями держави.

Конкретні заходи, що дозволяють вирішити нагальні проблеми реалізації амортизаційної політики, є такі:

потрібно актуалізувати відображення в бухгалтерському обліку і статистиці процесів нарахування та використання амортизаційних відрахувань;

встановити перелік напрямів інвестування акумульованих підприємствами коштів в амортизаційних фондах до моменту їх використання за цільовим призначенням;

розробити порядок та призначити контролюючий орган за дотриманням цільового використання коштів з амортизаційного фонду;

регламентувати запропоновані вище зміни в законодавстві та нормативних актах різних рівнів.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. У підсумку аналізу поняття інвестиційної безпеки, як складової національної економічної безпеки, доведено, що – це стан (з набором відповідних критеріїв) національної економіки, який свідчить про її спроможність до розширеного відтворення за умови забезпечення сталого розвитку суспільства. У складі цього поняття потрібно виділити три блоки: національні економічні інтереси, передумови інвестиційної безпеки (властивості інвестиційної системи), що тісно переплетені з механізмом інвестиційної безпеки, який є третьою складовою. Тому забезпечення інвестиційної безпеки держави передбачає гарантування належного стану інвестиційної сфери, відповідного рівня капітальних інвестицій в економіку та наявність визначених передумов інвестиційної безпеки.

2. Проведене дослідження доводить, що механізм забезпечення інвестиційної безпеки держави ґрунтується на ретроспективних показниках, тому дозволяє реагувати на негативні або кризові стани економіки із запізненням. Для того, щоб гарантувати інвестиційну безпеку держави у поточному режимі, необхідно зосередити зусилля на забезпеченні її передумов. Саме вони дозволяють на випередження гарантувати стан економічної системи, стійкий до впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що створюють загрози ще до моменту їх прояву. Найбільш критичними для України з переліку передумов інвестиційної безпеки є наявність фінансових ресурсів для капітальних інвестицій та існування дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів у капітальні інвестиції.

3. В умовах значних руйнацій основних засобів вітчизняних підприємств внаслідок війни, що додалися до вже значно застарілого основного капіталу на загальнодержавному рівні, найактуальнішим назріває завдання забезпечення інвестиційної безпеки України шляхом мобілізації внутрішньодержавних резервів. Амортизація спроможна гарантувати необхідну динаміку й обсяги інвестиційної активності та темпи відновлення основних засобів, тому

необхідно розробити механізм інвестиційної безпеки, де ключова роль у мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного процесу належить амортизаційній політиці на національному рівні.

4. Наступним етапом після створення належних умов з формування фінансових ресурсів для капітальних інвестицій для забезпечення інвестиційної безпеки держави є створення дієвого механізму їх трансформації у капіталовкладення, наявністю розвиненого інституціонального середовища, в першу чергу посиленням перерозподільної ролі фінансового ринку. Перелічене вище разом складає передумови інвестиційної безпеки, які за умови дотримання заданого рівня їх якісних і кількісних показників, спроможні без додаткових корекцій гарантувати відповідний рівень інвестиційної безпеки держави.

5. У ході дослідження встановлено, що універсальної дефініції, яка б розкривала зміст амортизації, не існує. Амортизацію потрібно розглядати з позиції теорії, в основу якої покладено якісні характеристики індивідуального капіталу: його кругообіг, зміна функціональних форм, вартісний характер. Її об'єктивна природа полягає у ресурсному забезпеченні відтворення функціональних властивостей основних засобів в міру зменшення корисності останніх. Тобто амортизація слугує джерелом капітальних інвестицій, а тому виникає завдання максимально сприяти реалізації цього призначення з боку держави через удосконалення амортизаційної системи. Відповідно мають право на існування різні концепції амортизації. Однак, виходячи з реалій сучасної економіки (діючих принципів і методів управління фінансами підприємств, регулятивної ролі держави в економіці задля досягнення заданих макроекономічних показників) нами обґрунтовані, як валідні, такі концепції амортизації: економічна, фінансова (яка включає фіскальну), регулююча.

6. Амортизаційна політика – це не проста сукупність методів нарахування амортизації, визначення термінів корисного використання і вартості необоротних активів, а інструмент реалізації суб'єктом господарювання визначених завдань: забезпечення простого чи розширеного відтворення або досягнення інших стратегічних цілей, що стоять перед ним. І хоча завдання

визначаються суб'єктом господарювання самостійно, в тій частині, де вони збігаються з макроекономічними цілями держави, остання повинна сприяти їх досягненню різними методами регулювання.

7. Встановлено, що основна проблема в діючій практиці реалізації амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях полягає у незабезпеченні свого функціонального призначення створеної в країні амортизаційної системи. На мікро- та макрорівнях в Україні існують розрізнені елементи управління амортизаційним процесом без їх належного поєднання за для досягнення поставленої цілі та окремих завдань. Діюча амортизаційна політика не досягає своєї мети – оновлення основних засобів на інноваційних засадах, що вимагає удосконалення існуючої амортизаційної системи та відповідного механізму її функціонування.

Основні результати та положення даного розділу опубліковані автором в наукових працях: [221, 222, 224, 226, 227, 228].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ПОСИЛЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Стан інвестиційного середовища та інвестиційної безпеки України

В останні роки економіка України зазнає суттєвих втрат. Поширення пандемії у 2019 – 2021 роках призвело до суттєвих обмежень ділової активності в усьому світі. Найбільших втрат зазнали галузі туризму, авіаперевезень, торгівлі та громадського харчування. Водночас зменшувалися обсяги виробництва промислових підприємств, і як об'єктивний процес, зростала частка безробітних, а, отже, й падав платоспроможний попит на ринку товарів. Зокрема, в Україні за підсумками 2020 року індекс фізичного обсягу ВВП до попереднього року становив 96,2 %. Незначне пожвавлення економіки спостерігалось у 2021 році у зв'язку зі зняттям переважної більшості карантинних обмежень. Однак уже лютому 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення російських військ на територію України. Понад два роки триває війна і за підсумками 2022 року падіння ВВП НБУ оцінює у 29,1 %. Вся складність ситуації полягає в тому, що це не просто падіння обсягів виробництва, частина цих втрат пов'язана з фізичним знищенням виробничих потужностей, передислокацією бізнесу, у тому числі за кордон, втратою частини населення працездатного віку. Очевидно, що економіка України вже потребує та потребуватиме значних інвестицій на відновлення. У таких умовах важливо оцінити стан інвестиційної безпеки України, визначити проблеми та перспективи залучення капітальних інвестицій в національну економіку.

Різні аспекти інвестиційної діяльності розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені В.Д. Базилевич, Г. Бірман, І.А. Бланк, Т.А. Говорушко, Дж. Кейнс, Т.В. Майорова, А.А. Пересада, П. Самуельсон,

Н.О. Тараненко, Ф. Фабощі, В.Г. Федоренко, А.А. Чухно, У. Шарп, В.Я. Шевчук, С. Шмідт та інші. Питанням сутності та забезпечення інвестиційної безпеки присвячені праці С. Пирожкова, А. Сухорукова, В. Кириленко, В. Шлемко, І. Бінько, О. Барановського, В. Губенко, С. Мошенського, А. Мещерякова, М. Крупки та багатьох інших. Однак в умовах тривалих військових дій питання інвестиційної безпеки потребують додаткового вивчення, зокрема пошуку нових джерел капітальних інвестицій.

В Україні питання економічної безпеки регулюються у контексті національної безпеки, а інвестиційна безпека є складовою економічної безпеки. Поняття «інвестиційно-інноваційної безпеки» визначене в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, де її трактують як «стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості» [121]. Ці Методичні рекомендації визначають індикатори економічної безпеки та її складових, за якими Міністерство економічного розвитку і торгівлі України щорічно проводить оцінку економічної безпеки України.

Крім того, у 2021 році Указом Президента України затверджено Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року, яка містить оцінку стану економічної безпеки: виклики та загрози, а також її окремих складових. Зокрема, розробники Стратегії зазначають, що стан економічної безпеки протягом 2010 – 2019 років оцінювався як незадовільний із погіршенням показників практично за всіма складовими до небезпечного рівня у 2012 році та 2014 – 2015 роках. За розрахунками Міністерства економіки України середнє значення рівня економічної безпеки за цей період становило 40 % – зона рівня незадовільного стану (за результатами перерахунку рівня

економічної безпеки України за основними складовими економічного характеру). У 2019 році рівень економічної безпеки України становив 43 %, а за підсумками першого півріччя 2020 року – 41 % [210]. У підсумку оцінки стану економічної безпеки України зазначається, що показники всіх її основних складових залишаються низькими, що загрожує проявом масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі.

В частині інвестиційно-інноваційної безпеки оцінка її стану у період 2010 – 2019 років у середньому значенні перебуває на рівні 32 % від оптимального значення. За підсумками 2019 року якісних змін у стані інвестиційно-інноваційної безпеки не відбулося. Рівень інвестиційно-інноваційної безпеки (31 % у 2019 році та 29 % за підсумком першого півріччя 2020 року) свідчить про неможливість забезпечити стале економічне зростання в умовах поточної недостатності та ресурсної орієнтованості інвестицій [210].

Зазначені дані оцінки інвестиційно-інноваційної безпеки України проведені у час поширення пандемії коронавірусу, коли запроваджувалися суттєві обмеження ділової активності, а суб'єкти бізнесу намагалися адаптуватися під нові умови періодичних локдаунів. Очевидно, що показники інвестиційної безпеки не могли покращуватися у цей період. Що стосується 2022 року, то розрахувати показники інвестиційної безпеки неможливо, оскільки частина статистичної інформації, необхідної для розрахунків, не оприлюднена. Тому для аналізу складових інвестиційної безпеки візьмемо період 5 років перед повномасштабним вторгненням: 2017 – 2021 рр. (див. табл. 2.1).

Одним із ключових показників, що визначає рівень інвестиційної безпеки, є відношення обсягу інвестицій в основний капітал до ВВП (в табл. 2.1 - *Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП*). Нарощення інвестиції в основний капітал є запорукою стабільного економічного зростання. У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України встановлено критичне значення показника валового нагромадження основного капіталу на рівні 18 % та його оптимальне значення – 25 %.

Таблиця 2.1

Індикатори інвестиційної безпеки України у 2017 – 2021 рр.*

Індикатори інвестиційної безпеки	Роки					Критичні межі	Оптимальне значення
	2017	2018	2019	2020	2021		
Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП	15,8	17,6	17,6	13,0	13,2	18	25
Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, %	53,0	52,9	70,1	н/д	53,7	55	85
Індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	55,2	56,6	56,8	50,3	47,5	50	90
Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	3,3	3,4	3,4	-0,1	3,7	4	7
Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно), у % ВВП	1,9	2,1	1,6	1,2	0,9	10	25-30
Розмір економіки України, % до світового ВВП	0,14	0,15	0,18	н/д	0,2	0,15	2,5

* укладено за: [106], [107], [121]

Значення індикатора валового нагромадження основного капіталу протягом аналізованого періоду знаходилося нижче критичного значення 18 %. Зокрема, найвище значення цього індикатора становило 17,6 % у 2018 – 2019 рр. Однак вже у 2020 році значення індикатора зменшилося до 13 % і несуттєво зросло у 2021 році – до 13,2 %. Саме в період з кінця 2019 р. та весь 2020 рік в Україні розгорталася пандемія, що супроводжувалася обмежувальними заходами. У цей період спостерігалось зниження ділової активності, переведення частини персоналу на віддалену роботу або скорочення, зріс рівень безробіття та спостерігалось падіння платоспроможного попиту, що в сукупності негативно вплинуло на доходи суб'єктів господарювання – основне джерело інвестицій в основний капітал.

Варто також зазначити, що значення індикатора валового нагромадження основного капіталу у період з 2010 до 2017 року (рис. 2.1.) теж було нижче критичної межі 18 % (крім 2012 р., коли значення індикатора становило 19 %).

Така ситуація свідчить про низький рівень інвестицій в основні засоби, що загрожує старінням та високим зносом матеріально-технічної бази та зниженням конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

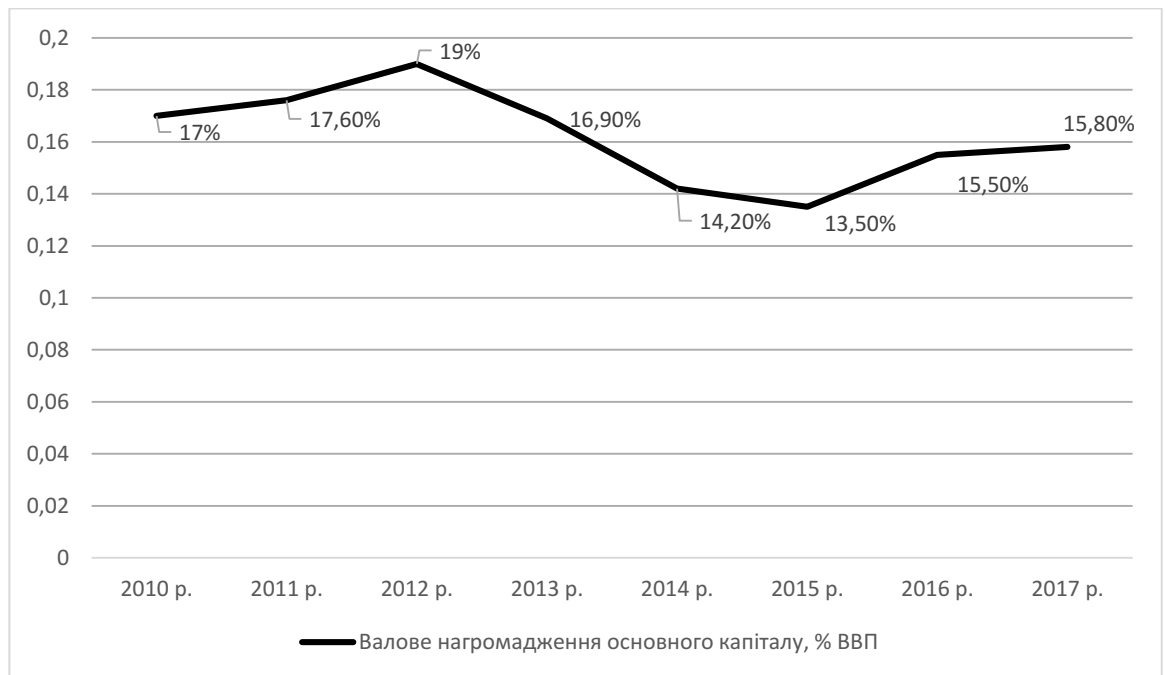

Рис. 2.1. Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП у 2010 – 2017 рр.*

* побудовано автором за [210]

Варто зазначити, що між інвестиціями та економічним зростанням існують прямі та зворотні системні зв'язки, зокрема: зростання інвестицій у реальну господарську діяльність сприяє економічному зростанню, і, навпаки, зниження інвестицій може спричинити економічний спад, що підтверджується багатьма дослідженнями [16, 22, 125].

Самуельсон П. виділяв два напрями впливу інвестицій на економіку. По-перше, оскільки це великий і нестабільний компонент витрат, інвестиції часто призводять до змін у сукупному попиті та впливають на бізнес-цикл. Крім того, інвестиції спричиняють накопичення капіталу. Зростання фондів будівництва та обладнання за рахунок інвестицій збільшує потенційний обсяг виробництва країни та сприяє економічному зростанню в довгостроковій перспективі. Таким чином, інвестиції мають подвійне значення, впливаючи на короткостроковий обсяг виробництва через вплив на сукупний попит і впливаючи на

довгострокове зростання виробництва через вплив накопичення капіталу на потенційний випуск і сукупну пропозицію [22].

Відповідно до Методологічних пояснень Державної служби статистики України, капітальні інвестиції – витрати на придбання або виготовлення (створення) матеріальних і нематеріальних необоротних активів. Водночас до інвестицій у матеріальні активи належать інвестиції у житлові та нежитлові будівлі, інженерні споруди, машини, обладнання та інвентар, транспортні засоби, землю, довгострокові біологічні активи тваринництва та рослинництва, інші матеріальні активи. До інвестицій у нематеріальні активи належать інвестиції у придбання або створення власними силами прав користування природними ресурсами та майном, програмного забезпечення та баз даних, прав на комерційні позначення, на об'єкти промислової власності, в авторське право та суміжні з ним права, патенти, ліцензії, концесії тощо. [122].

У таблиці 2.2 наведено обсяг капітальних інвестицій за видами активів за 2017 – 2021 роки та розрахована їх структура у 2021 році.

Таблиця 2.2

Капітальні інвестиції України за видами активів за 2017 – 2021 рр. (млн грн)*

Види активів	Роки					Структура, % (2021 р)
	2017	2018	2019	2020	2021	
інвестиції в матеріальні активи:	432039,5	542335,1	600568,1	483324,0	505246,3	96
- машини, обладнання та інвентар	154721,7	187650,4	198455,3	161636,6	158724,8	30
- транспортні засоби	60123,9	73926,2	65870,8	50074,6	54411,6	10
- земля	1994,0	1673,1	2230,0	2298,5	2094,1	0,4
інвестиції в нематеріальні активи:	16422,0	36391,3	23410,8	24893,0	23555,7	4
- програмне забезпечення та бази даних	8196,4	9476,4	7309,4	12411,1	13731,5	3
- права на комерційні позначення, об'єкти пром. власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	5717,7	23804,4	10215,3	8389,1	–	–
Усього	448461,5	578726,4	623978,9	508217,0	528802,0	100

* Джерело: складено автором на основі [90].

Найбільші обсяги капітальних інвестицій спостерігаються у 2019 році, коли загальний обсяг капітальних інвестицій досяг значення 623978,9 млн грн, з них 96 % (600568,1 млн грн) становили інвестиції в матеріальні активи та 4 % (23410,8 млн грн) – в нематеріальні активи. Така ж структура капітальних інвестицій за видами активів зберіглася і у 2021 році при скороченні загального обсягу до 528802,0 млн грн. Водночас варто зазначити, що інвестиції в машини, обладнання та інвентар в загальній структурі капітальних інвестицій складають становлять 30 % (158724,8 млн грн – у 2021 р.). Така ситуація пояснює низький рівень оновлення основних засобів вітчизняних підприємств.

Щодо капітальних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності протягом аналізованого періоду, то динаміка за видами діяльності переважно повторює загальні тенденції динаміки капітальних інвестицій в цілому. Зокрема, за більшістю галузей народного господарства капітальні інвестиції зростали до 2019 року включно, у 2020 скоротилися, а за підсумками 2021 року несуттєво зросли (табл. 2.3). Від загальних тенденцій динаміки відрізняється динаміка капітальних інвестицій в сільське господарство, лісове та рибне господарство, де з 2018 р. спостерігається тенденція до скорочення з 66104,1 млн грн у 2018 р. до 49127,4 млн грн – у 2021 р. (-16976,7 млн грн). Такі ж тенденції спостерігалися в оптовій та роздрібній торгівлі, де скорочення капітальних інвестицій у період з 2018 р. (51817,6 млн грн) до 2021 р. (43405,9 млн грн) становило 8411,7 млн грн.

Таблиця 2.3

Капітальні інвестиції України за видами економічної діяльності за 2017–
2021 роки (млн грн)*

Види економічної діяльності	Роки					Структура,% (2021 р)
	2017	2018	2019	2020	2021	
<i>I</i>	2	3	4	5	6	7
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	64243,3	66104,1	59129,5	50679,7	49127,4	9
Промисловість	143299,9	199896,0	254196,2	180537,4	191176,5	36

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7
Будівництво	52176,2	55993,9	62346,6	39614,9	51832,7	10
Оптова та роздрібна торгівля	33664,8	51817,6	44173,7	41684,7	43405,9	8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	37943,5	50078,3	43792,8	34884,6	37374,7	7
Тимчасове розміщування й організація харчування	2133,5	2675,1	2832,2	1951,2	2090,8	0,4
Інформація та телекомунікації	18395,2	29884,9	21063,4	22381,6	20128,1	4
Фінансова та страхова діяльність	8055,3	10652,3	11246,3	11979,3	8106,2	1
Операції з нерухомим майном	22505,6	27556,8	28147,2	19940,1	21489,7	4
Професійна, наукова та технічна діяльність	7965,3	10798,2	11912,4	11823,6	14102,2	3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	12747,3	11837,8	11741,1	8623,8	8708,8	2
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	32843,9	44597,8	54305,5	62303,6	63399,0	12
Освіта	3492,5	4460,0	4788,7	3740,2	2733,7	0,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6708,3	8138,8	9484,6	14835,6	11269,8	2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1649,2	3663,2	4146,2	2772,8	3063,9	1
Надання інших видів послуг	637,6	571,6	672,5	463,8	792,6	0,1
Усього	448461,5	578726,4	623978,9	508217,0	528802,0	100

*Джерело: складено автором на основі [90].

Якщо ж проаналізувати структуру капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у 2021 році, то найбільша питома вага 36 % належала сектору промисловості. Зважаючи, що саме промисловість генерує продукт з найбільшою доданою вартістю, переважання капітальних інвестицій саме в цю галузь є позитивною тенденцією, однак для створення умов для розширеного відтворення потрібно нарощувати частку вкладень.

На другому місці за питомою вагою капітальних інвестицій знаходиться державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування, частка капітальних інвестицій в яких становить 12 % від загального обсягу. Варто також зазначити, що динаміка капітальних інвестицій у цей сектор демонструє позитивну тенденцію до зростання протягом усього аналізованого періоду. Зокрема, обсяг капітальних інвестицій у державне управління й оборону; обов'язкове соціальне страхування зріс на 30555,1 млн грн (з 32843,9 млн грн у 2017 р. до 63399,0 млн грн у 2021 р.). Якщо не розмежовувати вказані напрями (державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування), можна зробити хибний висновок про високий рівень капітальних вкладень в оборонну галузь, однак із відкритих джерел відомо, що фінансування програм розробок в оборонній сфері в останні роки скорочувалося, що призвело до дефіциту різних видів зброї та снарядів під час повномасштабного вторгнення. Зважаючи на те, що росія набагато більша країна, ніж Україна, як за запасами ресурсів, так і за чисельністю населення та територією, то навіть за умови закінчення війни найближчим часом, загроза повторного нападу зі сторони росії буде залишатися. Тому необхідно розвивати вітчизняний ВПК та нарощувати обсяги капітальних інвестицій саме в оборонний сектор як пріоритетний. Варто також зазначити, що виробництво різних видів озброєнь характеризується високою часткою доданої вартості у кінцевому продукті. Крім того, розвиток ВПК дає поштовх до розвитку науки та впровадження інновацій. Тому в повоєнний період ВПК може стати ключовою сферою для відновлення економічного зростання, створення нових робочих місць та посилення національної безпеки.

Частка капітальних інвестицій в сільське господарство, лісове та рибне господарство у 2021 році становила 9 % у загальній структурі. Варто також звернути увагу на скорочення обсягів капітальних інвестицій у цю галузь протягом 2018 – 2021 р.р. Зокрема, найбільші обсяги капітальних інвестицій в сільське господарство, лісове та рибне господарство зафіксовані у 2018 р. і склали 66104,1 млн грн, в подальшому спостерігалось їх скорочення до 49127,4 млн грн – у 2021 р. (-16976,7 млн грн). Зважаючи на те, що сфера

сільського господарства має сприятливі умови для розвитку, скорочення капітальних інвестицій у галузь може призвести до суттєвого зносу основних засобів, використання неефективних методів виробництва, зростання собівартості кінцевого продукту і зниження його конкурентоспроможності на ринку.

У таблиці 2.4 проаналізовано динаміку капітальних інвестицій за джерелами фінансування. Варто зазначити, що основним джерелом капітальних інвестицій протягом усього аналізованого періоду були власні кошти підприємств та організацій, водночас у 2021 році їх обсяг збільшився на 83362,6 млн грн або на 30 % порівняно з 2020 роком.

Таблиця 2.4

Капітальні інвестиції України за джерелами фінансування за 2017 – 2021 рр. (млн грн)*

Джерела фінансування	Роки					Відхилення	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2020 млн грн	%
кошти державного бюджету	15295,2	22814,1	30834,5	36512,5	48545,5	12033	33
кошти місцевих бюджетів	41565,5	50355,5	56480,1	43558,3	44207,8	649,5	1
власні кошти підприємств та організацій	310061,7	409585,5	408275,7	279330,4	362693,0	83362,6	30
кредити банків та інші позики	29588,9	44825,4	67232,6	27894,5	26654,1	-1240,4	- 4
кошти іноземних інвесторів	6206,4	1795,5	4663,9	1729,2	779,0	-950,2	-55
Усього	448461,5	578726,4	623978,9	508217,0	528802,0	X	X

*Джерело: складено автором на основі [90].

Частка власних коштів підприємств та організацій у 2021 р. становила 75 % від усіх джерел фінансування капітальних інвестицій (рис. 2.2). На другому місці за джерелами фінансування капітальних інвестицій знаходяться кошти державного бюджету, їх обсяги протягом всього аналізованого періоду показують стійку тенденцію до зростання. Зокрема, у 2021 р. обсяги коштів державного бюджету в частині капітальних інвестицій зросли на 33 %

(12033 млн грн) у порівнянні з 2020 р., а їх частка в структурі джерел фінансування складала 10 % (рис. 2.2).

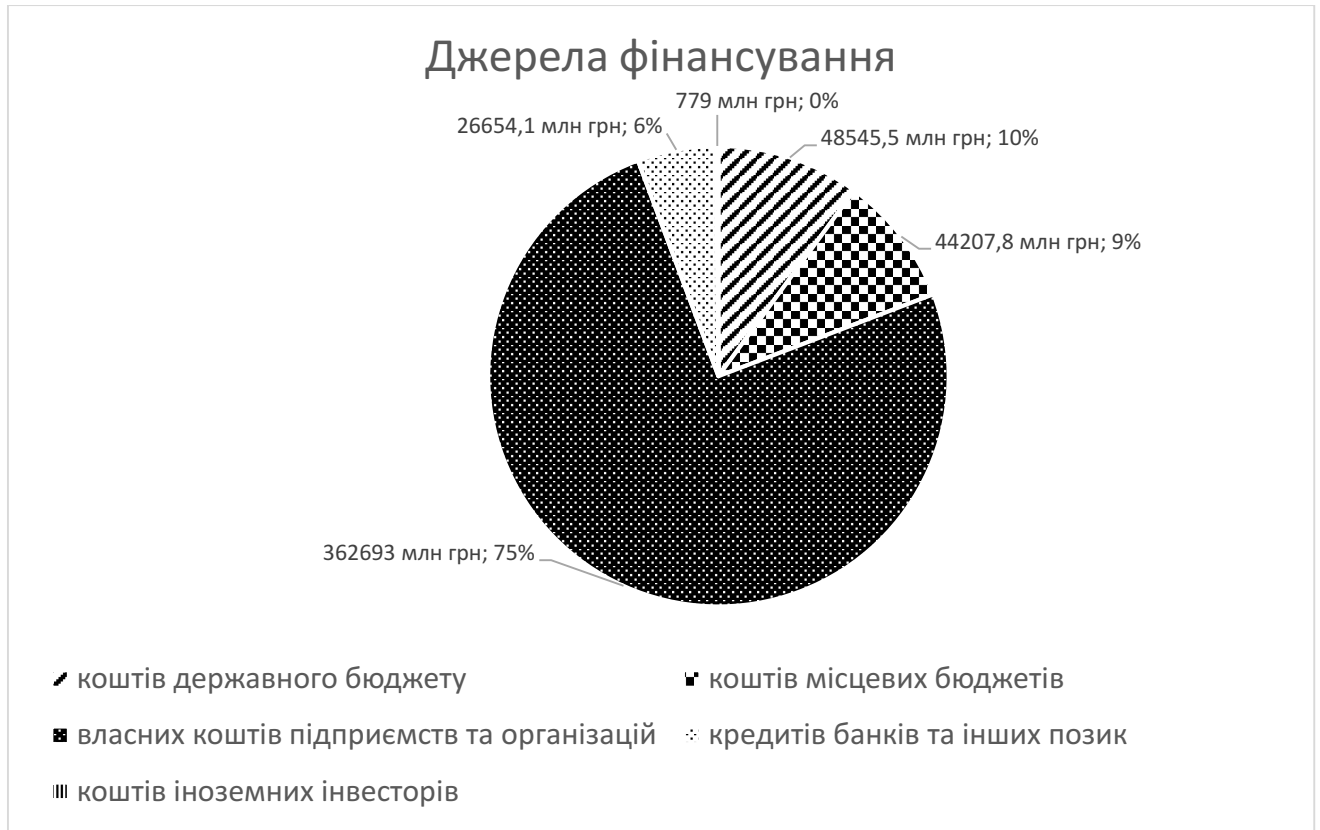

Рис. 2.2. Структура капітальних інвестицій України за джерелами фінансування у 2021 р.

Досить нестійку тенденцію в частині капітальних інвестицій демонструють кошти іноземних інвесторів, які більш як втричі скоротилися у 2018 р., вдвічі зросли у 2019, у 2020 р. скоротилися до рівня 2018 р., а у 2021 р. зберіглася тенденція до скорочення і їх обсяг зменшився на 55 % (-950,2 млн грн) порівняно з попереднім 2020 р. Залучення іноземних інвестицій стимулює економічний розвиток, однак за несприятливих умов іноземні інвестори намагаються якнайшвидше вивести свої капітали. Тому це джерело фінансування є дуже нестабільним, а суттєва залежність від іноземних інвестицій може спричинити кризові явища в економіці у випадку їх раптового відтоку.

Серед індикаторів інвестиційної безпеки є індикатор, який враховує прямі іноземні інвестиції (*Відношення чистого приросту прямих іноземних*

інвестицій до ВВП, %). Значення індикатора відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП протягом 2017 – 2021 рр. (табл. 2.1) знаходилося нижче критичної межі у 4 %, а у 2020 р. взагалі становило – 0,1 % при оптимальному значенні 7 %. Якщо проаналізувати цей показник на більш тривалому відрізку часу з 2010 р. до 2017 р. (рис. 2.3), то варто зазначити, що у стабільні періоди 2010 р., 2011 р. та 2016 р. відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП становило 4,1 % та перевищувало критичну межу. Однак, в періоди нестабільності з 2013 р. до 2015 р. значення індикатора різко падало, у тому числі до від’ємних позначок (у 2015 р. значення показника становило – 0,4 %). Такі тенденції свідчать про нестабільність прямих іноземних інвестицій і їх відтік у випадку погіршення економічної чи політичної ситуації в країні.

Рис. 2.3. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, % у 2010 – 2017 рр.

Іноземні інвестиції можуть стати рушієм економічного зростання в умовах дефіциту внутрішніх джерел інвестування, особливо у поствоєнний період. Однак висока частка іноземних інвестицій може створювати критичну залежність національної економіки від таких впливів. Зокрема, С. Мошенський

у своєму дослідженні стверджує, що «За відсутності належно організованого національного моніторингу і ефективного державного контролю, іноземні інвестиції можуть бути реальними загрозами для національної економіки, серед яких потрібно виокремити поглиблення внутрішніх дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервацію неефективної структури національного виробництва, монополізацію окремих стратегічно важливих або соціально значущих сфер господарювання та ринків збуту з відповідними деформаціями конкурентного середовища, нераціональну експлуатацію національної сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей, широкомасштабну репатріацію прибутків тощо» [125, с. 169]. Тому держава має регулювати процес здійснення іноземних інвестицій, особливо в стратегічні галузі національного господарства.

Індикатор відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій характеризує структуру капітальних інвестицій, зокрема показує їх частку, яка спрямована на оновлення основних засобів. Критична межа індикатора складає 55 %, а оптимальне значення – 80 %. Значення індикатора відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій лише у 2019 р. перевищувало критичні межі і становило 70,1 %, в інші роки було нижче критичної межі (табл. 2.1). Така ситуація свідчить про низький рівень оновлення основних засобів. Водночас варто зауважити, що при сприятливих інвестиційних умовах (стабільний курс гривні, низькі темпи інфляції, доступні кредити), які спостерігалися у 2019 році, значення індикатора суттєво перевищило критичну межу, що свідчить про готовність бізнесу оновлювати матеріально-технічне забезпечення за сприятливих умов.

Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, відсотків розраховується як середнє значення нормованих показників: індекс умов ведення бізнесу «Doing Business» Світового банку, індекс інвестиційної привабливості Європейської Бізнес Асоціації та індекс поточного фінансово-економічного стану підприємств України Держстату. Цей індикатор відображає

динаміку відчуття легкості ведення бізнесу. Критичні межі індексу визначені Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України на рівні 50 %, і, як видно з табл. 2.1, у період з 2017 р. до 2020 р. значення індексу перевищувало критичну межу. Економічні наслідки зниження ділової активності внаслідок пандемії у 2019 – 2020 рр. призвели до погіршення бізнес-середовища і значення індексу знизилося до 47,5 % у 2021 році.

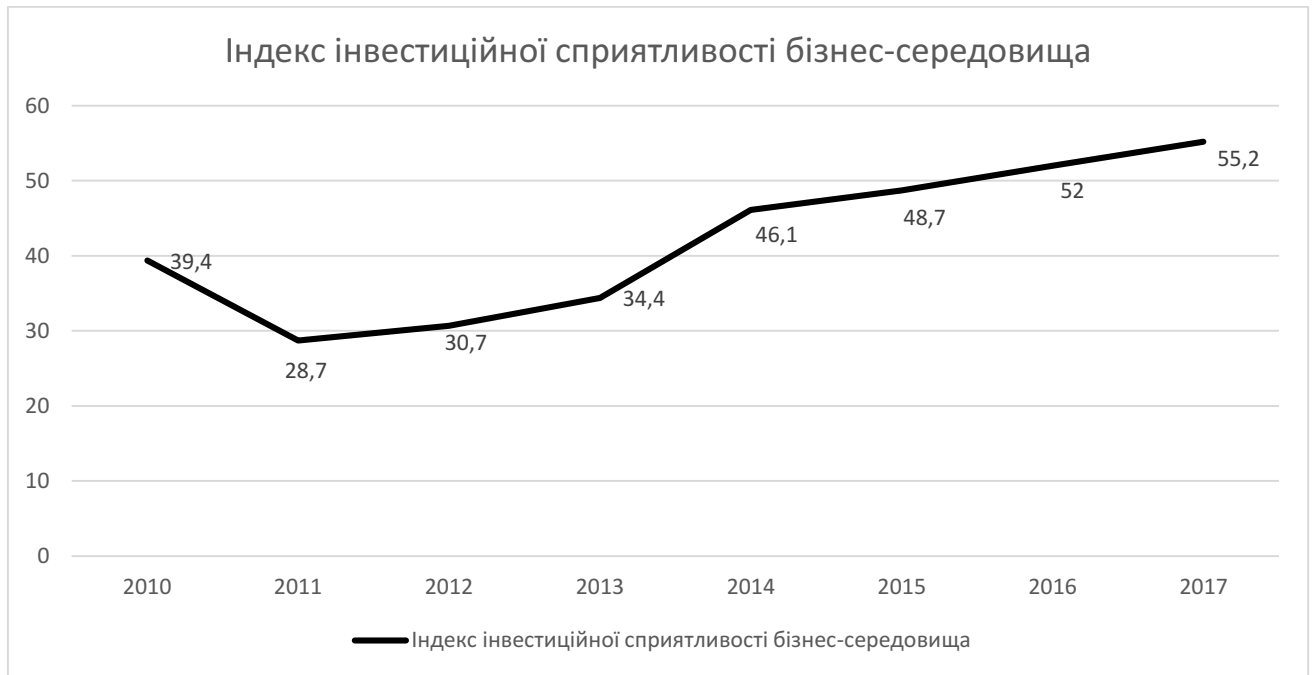

Рис. 2.4. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища у 2010 – 2017 рр.

Водночас, якщо проаналізувати значення індексу інвестиційної сприятливості бізнес-середовища у період з 2010 р. до 2017 р., варто зазначити, що лише у 2016 р. значення індексу досягло критичної межі (рис. 2.4), а до того мало значно нижчі показники. Найнижче значення індексу інвестиційної сприятливості бізнес-середовища зафіксовано у 2011 р. і становило 28,7. В кожному наступному році значення індексу зростало, що свідчить про покращення інвестиційного клімату в Україні.

У 2022 році внаслідок повномасштабних воєнних дій оцінка інтегрального індексу інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної

безпеки України, не проводилася через відсутність статистичних даних, однак, очевидно, що в умовах війни, яка триває понад два роки, значення цього показника буде значно нижчим критичних меж.

Однак Європейська Бізнес Асоціація (ЕВА) проводила розрахунок Індексу інвестиційної привабливості у другій половині 2022 року. Цей індекс розраховується як середнє арифметичне оцінок п'яти аспектів інвестиційного клімату. Респонденти відповідають на питання, обираючи одну із запропонованих відповідей, які піддаються аналізу, використовуючи п'ятибальну систему [78].

За даними звіту ЕВА, Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України дещо відновився у другій половині 2022 р. – до 2,48 балів, що співставно зі значеннями 2020 року під час активної фази пандемії Covid-19. Оцінка поточного стану інвестклімату залишається найнижчою серед усіх компонентів Індексу. Половина топ-менеджерів вважають інвестклімат скоріше несприятливим. У другому півріччі 2022 р. дещо зменшилась кількість респондентів, що вважають інвестклімат вкрай несприятливим – з 53 % до 37 %. Нейтрально оцінюють поточний інвестклімат 8 % директорів, і ще 5 % вважають його сприятливим. Попри війну, 99 % компаній Асоціації планують продовжувати працювати на ринку України у 2023 році, а 63 % збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час. Водночас лише 17 % вважають, що новим інвесторам буде вигідно заходити в Україну. Повномасштабна воєнна агресія росії проти України продовжує очолювати перелік факторів негативного впливу на інвестиційний клімат, на другому місці опинилися атаки на українську енергосистему, а на третьому – корупція. Серед небагатьох позитивних змін бізнес-лідери найвище оцінили надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт та «транспортний безвіз» з ЄС [87].

Крім того, у період з 26 серпня до 4 вересня 2023 року Європейська Бізнес Асоціація проводила опитування «Прогнози бізнесу на 2024 рік», участь у якому взяв 91 топ-менеджер компаній-членів. За результатами

дослідження 58 % респондентів прогнозують позитивну динаміку розвитку свого бізнесу у 2024 році, у попередньому році таких респондентів було 47 %. Крім того, 29 % директорів розраховують у 2024 році втримати бізнес-показники на рівні попереднього року і лише 13 % прогнозують негативну динаміку (минулого року таких було 25 %). Також компанії покращують прогнози фінансових показників. Більшість керівників очікують зростання доходів у 2024 році: 72 % розраховують на приріст у гривні, а 55 % – у натуральному виразі (в минулому році таких було 58 % та 43 % відповідно). Зокрема, 35 % опитаних підприємців очікують зростання доходів у гривні до 10 %, і 25 % – на 11-20 %. Падіння доходів у гривні прогнозують 16 %, у натуральному виразі – 17 %. Також порівняно з минулим роком зросла кількість компаній, які планують впровадження нових інвестиційних проєктів, – з 19 % до 26 %. Середня вартість запланованих проєктів також зросла та складає близько 8 млн доларів (в середньому 3 млн доларів у 2023 році) [39].

Щодо індикатора відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно), у % ВВП, то варто зазначити, що він належить до індикаторів змішаного типу, які до певної межі значення показника є стимуляторами, але у випадку подальшого зростання перетворюється на дестимулятор інвестиційної безпеки. Оптимальне значення показника встановлене на рівні 25 – 30 %, критична межа – 10 %, однак протягом 2017 – 2021 рр. значення індикатора було нижче критичної межі. Зокрема, найнижче значення індикатора 0,9 % зафіксовано у 2021 р., а найвище значення 2,1 % – у 2018 р. (Табл. 2.1). Варто також зазначити, що на тривалішому періоді (2010 – 2017 рр.), значення індикатора у 2010 р. наближалось до критичного значення і становило 9,3 %, а далі спостерігається зменшення значення індикатора до кінця аналізованого періоду (рис. 2.5). Це свідчить про низьку спроможність банківської системи виконувати свою основну функцію – кредитувати економіку.

Рис. 2.5. Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно), у % ВВП

Розмір економіки України у світовому ВВП протягом аналізованого періоду (2017 – 2021 р.р.) становив 0,14 – 0,2 %, що відповідає небезпечному та критичному рівню. Частка економіки окремої країни у світовому ВВП може зростати лише за умови постійного та реального росту економіки, що потребує значних інвестицій (табл. 2.1). В умовах війни, знищення виробничих потужностей, блокування експортних шляхів, насамперед морських, знищення портової інфраструктури та значні ушкодження енергетичної мережі стали основними факторами скорочення обсягів ВВП у 2022 – 2023 рр. Вже за підсумками восьми місяців 2023 року МВФ прогнозує зростання ВВП в Україні у 2023 році у порівнянні з попереднім на рівні 2 %. У підсумку можна зазначити, що станом на 2021 рік та попередні роки стан інвестиційної безпеки за більшістю індикаторів можна оцінити як критичний.

У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року було визначено основні виклики та загрози у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки, до яких належать:

- відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій та реінвестування, а також недостатнє інституційне забезпечення цих процесів;
- відсутність механізму оцінки (скринінгу) прямих іноземних інвестицій, які залучаються в об'єкти, що мають стратегічне значення для національної безпеки України;
- недосконалість регіональної і цілеспрямованої іміджевої інвестиційної політики, відсутність науково обґрунтованого моніторингу інвестиційного потенціалу України та її регіонів;
- слабо розвинена інноваційна інфраструктура в цілому, і зокрема для ведення бізнесу та впровадження інновацій суб'єктами малого і середнього підприємництва;
- відсутність сприятливих умов для створення та розвитку технологічних компаній та інноваційних підприємств, стартапів;
- незадовільний стан об'єктів дослідницької інфраструктури;
- недостатній обсяг фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- недостатній для забезпечення інтенсивного розвитку економіки у довгостроковому періоді обсяг фінансування основного капіталу;
- відсутність дієвих економічних стимулів, сприятливих умов для інноваційного оновлення виробництва, низький попит на інноваційну продукцію на внутрішньому ринку;
- недостатній рівень захисту прав інтелектуальної власності;
- протиправні спрямування до вітчизняних технологічних розробок та інновацій з боку іноземних суб'єктів і ризику їх несанкціонованого витоку за кордон;
- низький захист прав власності;
- корупція [210].

Із зазначеного переліку загроз велика їх частка стосується дефіциту інвестицій та несприятливого інвестиційного середовища. Однак варто зазначити, що війна в Україні продовжується, і значні кошти необхідні на

оборонну сферу та фінансування інших бюджетних видатків. Станом на 2023 рік Україна на 50 % залежить від зовнішнього фінансування партнерів. Однак цих коштів вистачає виключно на покриття дефіциту державного бюджету, тому питання пошуку джерел інвестицій для економічного зростання сьогодні набуває особливої актуальності. Щоб визначити першочергові кроки для підвищення рівня інвестиційної безпеки України, проаналізуємо стан капітальних інвестицій, які є основою економічного зростання.

Війна в Україні призвела до суттєвого погіршення інвестиційного середовища та інвестиційної безпеки. Ці висновки підтверджують і дослідження Національного інституту стратегічних досліджень. Зокрема, вплив повномасштабної війни різко погіршив становище в інвестиційній сфері. Суттєво скорочено інвестиційну спроможність держави, яка значною мірою залежить від обсягу зовнішньої допомоги для України. Потужні ризики у середньостроковому періоді, пов'язані з накопиченням ефекту зношування виробничих активів та зростанням технологічного відставання, зумовлюють значне згортання інвестиційної діяльності у корпоративному секторі. За такої умови навіть наявні інвестиційні ресурси економіки значною мірою спрямовані на цілі оперативного реагування – наслідки воєнної агресії, насамперед ремонту та відновлення пошкоджених виробничих потужностей для забезпечення їх функціонування, що не завжди вдається поєднувати з необхідною модернізацією. Зафіксовано кількаразове скорочення обсягів приватного та державного фінансування наукових досліджень та інноваційної діяльності. Високий рівень ризиків економічній безпеці України внаслідок війни має надзвичайно негативний вплив на наміри та настрої інвесторів, створює довгострокові загрози для подальшого відновлення країни через значне обмеження інноваційної діяльності. Зважаючи на те, що власні кошти підприємств є основним джерелом інвестування, погіршення можливостей для прибуткової економічної діяльності призвело до відмов від інвестиційних проєктів та обмеженого доступу до зовнішніх інвестиційних

ресурсів. Проте і банківське кредитування інвестиційної діяльності згортається випереджаючими темпами [31].

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що стан інвестиційної безпеки та інвестиційних вкладень ще до початку повномасштабного вторгнення росії на територію України був критичним або близьким до критичного. Значення індикатора валового нагромадження основного капіталу протягом аналізованого періоду знаходилося нижче критичного значення 18 %. Значення індикатора відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій лише у 2019 р. перевищувало критичні межі і становило 70,1 %, в інші роки було нижчим критичної межі, що свідчить про низький рівень оновлення основних засобів. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища у період до 2020 року перевищував критичну межу, однак уже у 2021 році його значення знизилося. Індикатор відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП протягом усього аналізованого періоду був нижче критичної межі у 4 %. Щоб розкрити причини низького рівня інвестиційної безпеки у підпункті дисертації проаналізовано стан капітальних інвестицій. Встановлено, що обсяги капітальних інвестицій залежали від загального стану економіки і у кризові роки, пов'язані з поширенням пандемії, скорочувалися. За видами активів протягом всього аналізованого періоду переважали капітальні інвестиції в матеріальні активи, яким належало 96 % від загального обсягу. Серед матеріальних активів частка капітальних інвестицій у машини, обладнання та інвентар становила 30 % від загального обсягу, що підтверджує висновок про низькі капіталовкладення в оновлення основних засобів. Серед видів економічної діяльності найбільша частка капітальних інвестицій належить промисловості (36 %) та сектору державного управління й оборони; обов'язкове соціальне страхування (12 %). За джерелами фінансування капітальних інвестицій переважали власні кошти підприємств, на другому місці за обсягами були кошти державного бюджету. Кошти іноземних інвесторів становили незначні

обсяги в капітальних інвестиціях, крім того демонстрували нестійку тенденцію та залежали від загальноекономічних умов. Таким чином, покращення рівня інвестиційної безпеки передусім передбачає нарощення капітальних інвестицій та створення сприятливого бізнес-середовища. До моменту закінчення війни сподіватися на значний приріст іноземних інвестицій не варто, оскільки високі ризики відлякують потенційних інвесторів. Отже, необхідно зосередитися на дослідженні можливих джерел та механізмів залучення інвестицій всередині країни.

2.2 Амортизація як джерело фінансування капітальних інвестицій в сучасних економічних умовах

Дослідження амортизації необоротних активів має важливе значення у формуванні шляхів належного виходу з перманентної економічної кризи, що фактично спостерігається в Україні з 2009 року. Показовим у цьому плані є стан необоротних активів і ступінь їх зносу (більш детальний аналіз було наведено у пункті 2.1 дисертації).

Зростання обсягів і якості необоротних активів підприємств є нагальним завданням для вітчизняної економіки, адже в умовах збройного конфлікту виникла потреба нарощення продукції військово-промислового комплексу як прямого (військового), так і подвійного призначення. Фактично це означає, що всі галузі промисловості потребують негайного покращання стану своїх потужностей.

Однією з основних перешкод для реалізації цього завдання є дефіцит фінансових ресурсів, який важко заповнити із зовнішніх джерел, наприклад, міжнародних ринків капіталів. Загальновідомо, що іноземний інвестор не йде в країни, що знаходяться у стадії воєнного конфлікту. Тому зростає роль мобілізації внутрішніх державних (на макро- та мікрорівнях) ресурсів задля фінансування розвитку економіки країни.

Експерти Світового банку дійшли висновку, що значна частка (від 50 – 80 %) фінансів, необхідних для фінансування сталого економічного розвитку країни, мають бути мобілізовані за рахунок внутрішніх державних ресурсів [26]. Наразі подібний підхід мало вірогідний для вітчизняних умов воєнного та повоєнного стану. Тому провідні міжнародні фахівці зазначають про важливість фінансування сталої економіки за рахунок приватних інвестицій, зокрема інвестицій у виробничі потужності та інфраструктуру [34, с. 29].

Інвестиції є одним із визначальних чинників економічного зростання. Однак в нашій країні капітальні інвестиції скорочуються та досягли історичного мінімуму за весь період з початку 2000-х років. За інформацією Світового банку рівень валового нагромадження основного капіталу в Україні знизився до рівня 12,4 % від ВВП у 2021 році (рис. 2.6) [182].

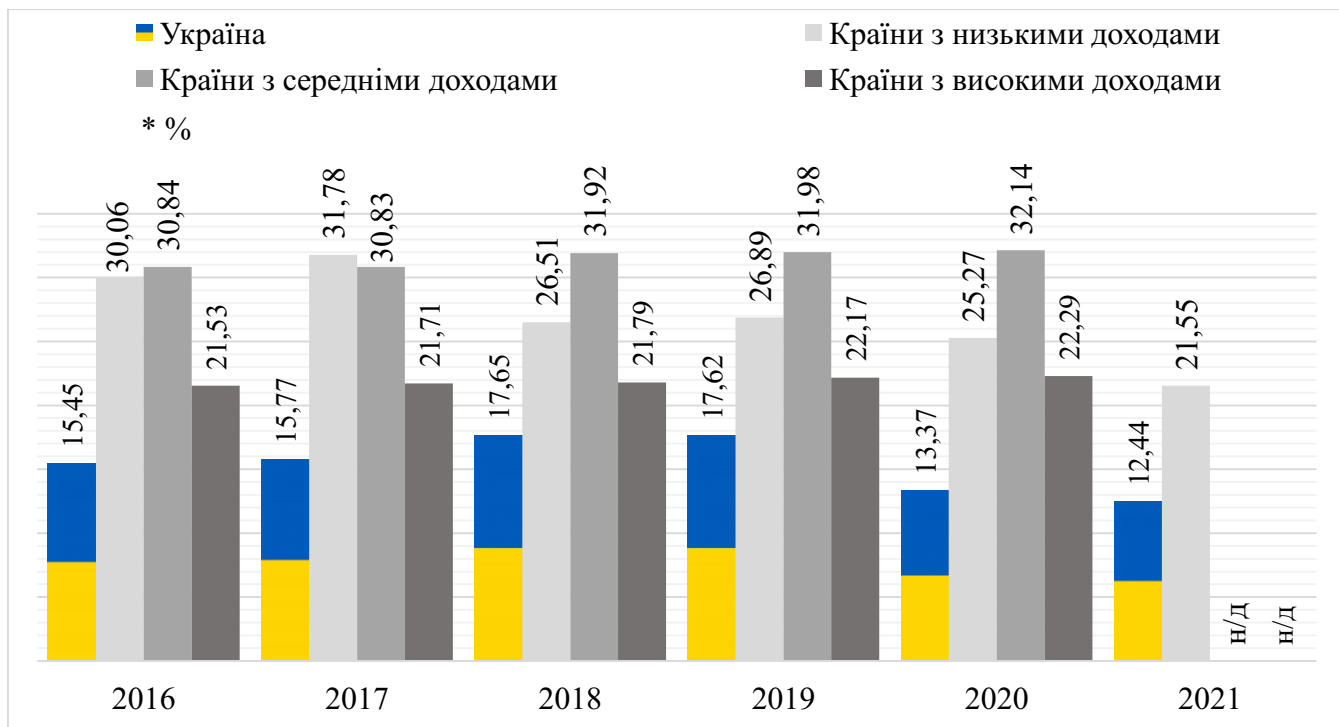

Рис. 2.6. Накопичення основного капіталу в Україні в порівнянні з групами країн за рівнем доходу, 2016-2021 рр. [34, с. 32]

Існує багато причин такого низького рівня інвестицій в Україні. Тут варто згадати низьку ефективність забезпечення державою регулюючої функції у цій сфері, ресурсно-орієнтований експорт з нашої країни,

постійний дефіцит бюджету, дорожнеча фінансових ресурсів через інфляцію. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, стан інвестиційного клімату лише погіршився.

З огляду на викладене, розкриття можливостей амортизації як альтернативного джерела фінансування розширеного відтворення, є актуальним. Наразі можна констатувати, що стан справ є невтішним. Деякі дослідники визнають той факт, що після 1990-х в Україні роль амортизації у відтворювальному процесі була значно ослаблена через зростання цін і невідповідною переоцінкою основних засобів. У результаті виникли розбіжності у розмірах амортизаційних відрахувань і відновної вартості основних виробничих фондів, що зумовило фактичне заниження витрат на виробництво й штучне збільшення оподатковуваного прибутку [234, с. 200].

Втілення в життя покладених на амортизацію функцій можливе лише за умови створення відповідної системи, яка гарантує відтворення основних засобів. Реальний стан справ в економіці та проведений у подальшому (пункт 2.3) аналіз доводять, що на сьогодні амортизаційні відрахування не використовуються за цільовим призначенням. Одне з пояснень полягає у тому, що із розбудовою національної системи бухгалтерського обліку на основі міжнародних стандартів (МСБО та МСФЗ) увага зосереджена на зносі, а традиційний для планово-адміністративної економіки амортизаційний фонд було ліквідовано.

Дослідженням проблем ролі та призначення амортизації як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні національної економіки, у цілому, займалася значна кількість вчених у різні історичні періоди. Однак, через невирішеність низки суперечливих питань, наукові розвідки в межах означеної проблематики продовжуються й досі. Основна дискусія, що знаходиться в центрі уваги дослідників амортизації та має далекосяжні наслідки, розгорнулася навколо тлумачення амортизації як джерела фінансування інвестицій на мікроекономічному рівні.

Вивчення найбільш відомих вітчизняних підручників з фінансів [199], фінансів підприємств [215], фінансового менеджменту [216] та проектного фінансування [167] доводить, що усталеним є підхід, відповідно до якого «важливим джерелом при самофінансуванні інвестиційних проектів є амортизація». Подібний підхід підтверджується у низці наукових праць з фінансів, хоча і з можливими авторськими інтерпретаціями [24, 53, 156, 181].

На противагу до зазначеного підходу, у вітчизняній бухгалтерській науці та практиці ведення обліку домінує підхід, за якого амортизація основних засобів і нематеріальних активів не визнається цільовим накопиченням грошей для наступного їх використання на оновлення необоротних активів. Так, на думку С.М. Кафки – «це процес систематичного повернення в обіг авансованих раніше коштів на придбання (виготовлення, поліпшення, отримані як внесок до статутного капіталу) основних засобів і нематеріальних активів шляхом включення суми їх зносу у витрати виробництва» [91, с. 278].

Загородній А.Г. стверджує, що «амортизація – це знос основних засобів, основою обчислення якого є первісна вартість основних засобів, а їх відновлювальна вартість на момент їх зносу, тобто вартість їх відтворення на цей момент» [82, с. 69]. На думку З.-М.В. Задорожнього, «амортизація відбувається як щомісячне відшкодування зношення необоротних активів» [83, с. 169]. Подібний підхід спостерігаємо і у західних економічних виданнях (дивись, наприклад, [20, с. 846]).

Погляди представників облікової науки є логічними у контексті переходу вітчизняних суб'єктів господарювання на ведення бухгалтерського обліку за МСФЗ. Тут ми знову повертаємося до витратної (ресурсної, бухгалтерської) концепції, яка заперечує відновлювальну функцію амортизації та фінансові причини її нарахування.

Бухгалтерська концепція визначення амортизації передбачає, що її метою є відшкодування первісної вартості основних засобів, які експлуатуються чи утримуються суб'єктом господарювання протягом терміну їх корисного

використання, у вигляді амортизаційних відрахувань. Останні повинні за кожен період визнаватися через рахунок прибутку (збитку), якщо вони не включені до балансової вартості іншого активу. Вважається, що держава у такий спосіб зменшує базу оподаткування, не стягуючи з суб'єкта господарювання амортизаційні відрахування.

Таку позицію підтверджують й окремі зарубіжні автори, які зазначають, що факт заміни активів у будь-якій формі в певний момент часу в майбутньому, що є операцією фінансування, жодним чином не пов'язаний з процедурою нарахування зносу у бухгалтерському обліку.

Наявні суперечності не сприяють виробленню адекватної економічної політики держави та суб'єктів господарювання у цій сфері, що потребує відповідних досліджень у даному напрямі задля розв'язку існуючої проблеми.

Відштовхуючись від озвученої тези про дефіцит ресурсів для відновлення та нарощення національної економіки, потрібно звернутися до аналізу основних видів джерел фінансування діяльності підприємств. У виданнях, що містять найбільш усталені підходи до базових понять фінансів підприємств (як правило, мова йде про загальновідомі підручники), автори висловлюють одностайну позицію, згідно з якою всі джерела фінансування поділяються на власні, залучені та позикові [100, с. 274; 199, с. 334; 216, с. 13; 237, с. 24], або зовнішні та внутрішні [110, с. 14; 216, с. 239-241].

Відповідно до усталеного підходу:

«власні кошти – це кошти підприємств, які постійно знаходяться в обігу й кінцевий строк використання яких не встановлений. Формуються вони за рахунок власного капіталу, тобто тієї частини активів підприємства, яка залишається після виконання його зобов'язань;

до позикових коштів відносять ті, що одержує підприємство на визначений термін, за плату й на умовах повернення. Формуються вони, переважно, за рахунок коротко- і довгострокових кредитів банків;

залучені кошти – це кошти, які не належать підприємствам, але внаслідок діючої системи розрахунків постійно перебувають в їх обігу. Формуються вони за рахунок усіх видів кредиторської заборгованості підприємства» [199, с. 334].

В інтерпретації більшості фінансистів амортизація потрапляє до складу власних, відповідно, внутрішніх джерел ресурсів. Такий стан речей можна пояснити виключно з позиції історичної ретроспективи. В умовах планово-адміністративної економіки десятки років амортизаційні відрахування слугували цільовим фондом для повного відновлення (заміни) чи капітального ремонту основних засобів. Ще у 1923 році для державних промислових підприємств були встановлені обов'язкові диференційовані норми амортизації, залежно від видів основних фондів [44, с. 790]. Відповідно до постанови РНК СРСР від 8 січня 1938 року промислові підприємства повинні були створювати фонди цільових фінансових ресурсів для капітального ремонту. Тобто норми амортизації були поділені на дві частини: амортизаційні відрахування на реновацію; амортизаційні відрахування на капітальний ремонт. Механізм реалізації подібного підходу передбачав відкриття у банку спеціального рахунку для капітальних вкладень, кошти з якого не повинні витратитися на інші цілі, що і контролювалося державними банками.

Для підприємств того часу у «Плані рахунків бухгалтерського обліку виробничо-господарської діяльності об'єднань, підприємств і організацій» (1985 року та у попередніх його редакціях за 1959 і 1968 рр.) державою було запроваджено рахунок «Амортизаційний фонд». Його призначення полягало у методичному забезпеченні відображення цільового характеру коштів, акумульованих на відновлення основних засобів.

З позиції технології та організації процесу формування коштів у відповідний фонд подальше їх цільове використання передбачалося за активної участі як суб'єкта господарювання, так і державних банків. Водночас реалізовувався принцип суворого поділу коштів основної

діяльності та капітальних вкладень, який за допомогою ведення спеціальних рахунків з боку підприємств і банків вдавалося реалізувати.

Відповідно до сучасної точки зору та практики господарювання амортизація на рівні підприємств не пов'язана зі створенням фондів на реновацію основних засобів. Відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» [153], як і до МСБО, визначення терміну «амортизація» є тотожним і трактується як систематичний розподіл вартості об'єкта основних засобів, яка підлягає амортизації, протягом терміну його корисної експлуатації.

З позиції Податкового кодексу України амортизацією вважається звільнення від оподаткування частини прибутку на суму розрахованої амортизації. Вважається, що підприємство заощаджує на податку на прибуток, оскільки зі зростанням суми амортизації зменшується прибуток підприємства.

Вітчизняним бухгалтерським обліком передбачена можливість ведення як фінансового (нормативного) обліку амортизації, так і управлінського. Для цього призначені рахунки: 13 «Знос необоротних активів» – для узагальнення інформації про нараховану амортизацію та індексацію зносу (накопиченої амортизації) необоротних матеріальних і нематеріальних активів, що підлягають амортизації; 83 «Амортизація» – для узагальнення інформації про суму нарахованої амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів. Таким чином, на законодавчому рівні амортизація вважається інструментом для розрахунку компенсації втраченої частини вартості основних засобів.

За такого підходу економічну сутність діючої методики обліку амортизації (зносу) можна вважати аналогічною відображенню затрат майбутніх періодів [119]. В обох випадках ідея полягає у тому, що підприємство інвестує певну значну суму активів у грошовій формі у той чи інший проєкт, який створить економічні вигоди у майбутньому. В міру того, як проєкт починає приносити дохід, частина витрат майбутніх періодів (як і амортизація) частинами переноситься на затрати з виготовлення продукції,

виконання робіт, надання послуг. Пояснюється це тим, що одномоментне віднесення всієї суми затрат (на витрати майбутніх періодів чи вкладених в об'єкт основних засобів) на вартість продукції по проєкту, зробила б її неконкурентоспроможною через високу ціну одиниці такої продукції. У зв'язку з тим, що основні засоби беруть участь у виробництві продукції, яка генерує дохід протягом ряду циклів, відповідні вкладення коштів в них повинні розподілятися в часі, а не списуватися одночасно на затрати періоду, коли основні засоби були придбані.

Подібний підхід сягає своїм корінням ще у часи планово-адміністративної економіки, коли відомий економіст Д.С. Моляков застерігав від плутанини між поняттями «основні фонди», «основні засоби» та «фонд основних засобів». Якщо застосувати сучасну термінологію, то з аргументів Д.С. Молякова зрозуміло, що основні засоби підприємства придбаються за рахунок грошових активів (ресурсів, контрольованих підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому), а не завдяки створенню у пасиві відповідного фонду. Водночас йдеться про безперервний процес під час кругообігу індивідуального капіталу підприємства. Джерело ресурсу та власне ресурс – це різні речі, що забезпечує теоретичну основу для подальших наших висновків.

З цього приводу Панченко О.М. та Лищенко В.Г. зазначають, що основною причиною згаданих протиріч є ототожнення науковцями понять «амортизаційні відрахування» та «амортизаційний фонд». Це, на думку зазначених фахівців, є помилкою, бо амортизаційні відрахування – це вид витрат підприємства, на які зменшується загальний дохід суб'єкта господарювання, а амортизаційний фонд – це форма облікового відображення обсягу власних фінансових ресурсів на оновлення основних засобів, які збігаються з обсягом амортизаційних відрахувань. О.М. Панченко та В.Г. Лищенко вважають, що цей фонд неможливо сформувати за рахунок поточних чи капітальних витрат, тому що у момент нарахування

амортизаційні відрахування вже віднесені до операційних витрат. Автори взагалі вважають, що «амортизаційний фонд» потрібно відображати поза балансом [138].

Необоротні активи не потребують фінансування в процесі корисного використання стверджує І.М. Гринюк. Амортизаційний фонд формується на основі необоротних активів, є складовою власного капіталу підприємства. Цей фонд, шляхом включення його до собівартості реалізованої продукції, повертається в грошовій формі і є значним джерелом фінансування оборотного капіталу підприємства [15, с. 64]. Тут очевидна спроба поєднати витратну та фінансову концепції, але ми солідарні з автором у тому, що у підсумку амортизація бере активну участь у створенні доданої вартості, доходу та прибутку як фінансові ресурси суб'єкта господарювання. Прибуток же, у випадку потреби, буде використаний власниками бізнесу на просте чи розширене відтворення. Така точка зору означає, що амортизаційні відрахування навіть у випадку нецільового використання продовжують виконувати свою роль, однак у складі оборотного капіталу.

Саме подібний підхід дозволяє О.В. Лисняк стверджувати про необхідність формування фінансового ресурсу спеціального призначення у реальній грошовій формі. Як альтернативний варіант для формування амортизаційного фонду суб'єкта господарювання дослідник пропонує здійснювати нарахування амортизаційних відрахувань з одночасним переказом коштів на цільовий рахунок або їх вкладення в цінні папери. Водночас можуть виникати ситуації, що ускладнюють перманентне акумулювання грошових коштів у сумі амортизаційних відрахувань. Тому автор пропонує взагалі відмовитися від ідеї амортизаційного фонду, а натомість створювати «фонд відновлення основних засобів» [105].

Свиноус Н.І. критикує наведений підхід, однак визнає необхідність дотримання цільового використання амортизаційних відрахувань. На його погляд резервування реальних коштів для зазначеної мети на окремих рахунках (як це було за радянських часів), у ринкових умовах економічно не

виправдано, оскільки відволікає кошти з господарського обороту. Стверджує, що амортизація може розглядатися в ринковій економіці джерелом фінансування капітальних вкладень, виходячи з її фінансової складової – реальних коштів у виручці від продажу товарів (продукції, робіт, послуг), які й повинні акумулюватися для цільового використання [181, с. 80-81].

У значній кількості наукових публікацій знаходимо низку об'єктивних аргументів проти створення амортизаційного фонду як резерву на реновацію основних засобів [74, 115]. Їх можна поділити на макро- та мікроекономічні. До першої групи відносять інфляцію, технологічні причини та волатильність товарних ринків. Інфляція – самий важкий, у сенсі нівелювання його негативного впливу з боку суб'єкта господарювання, чинник. Проявляється він через знецінення коштів, акумульованих на реновацію, у складі амортизаційного фонду до того часу, як виникне потреба у їх використанні. Відповідно фонд не виконає покладене на нього завдання.

Технологічні причини фактично є нічим іншим, як моральне старіння об'єкта амортизації. Акценти в цьому питанні розставлені по-новому через розробку надсучасних технологій, які відповідають шостому технологічному укладу. Подібні технології роблять непотрібними цілі технологічні ланцюги для виробництва одного й того ж продукту у минулому та у теперішній час.

Волатильність ринку тут розглядається як похідна від переходу до виробництв нового технологічного укладу. Наприклад, запровадження «зеленої» енергетики може зробити непотрібним різні види енергогенеруючих підприємств, які використовують традиційні енергоносії: газ, нафта, вугілля тощо. У такому випадку виникає логічне питання, чи варто акумулювати кошти через відповідний цільовий фонд, коли об'єкт амортизації просто зникне?

До другої групи відносять складність вибору ефективного методу амортизації та вибору джерела відтворення основних засобів залежно від того, чи просте таке відтворення, чи розширене. Не вдаючись у подробиці в межах цього дослідження, доконаним є те, що в довгостроковій перспективі

прискорений метод амортизації не дає економії коштів за рахунок зменшення суми податку на прибуток. Річ у тому, що з часом, у віддалені періоди, прибуток, отриманий нарахуванням занижених витрат на амортизацію, буде нівелюватися заниженим прибутком у майбутньому. У підсумку сумарний прибуток за всі періоди повинен дорівнювати прибутку за умови використання лінійного методу амортизації [192].

Названі аргументи дозволяють деяким дослідникам виступати проти обов'язкового створення спеціальних (цільових) фондів, зокрема амортизаційного, на законодавчому рівні [105, 115, с. 283] або тимчасового вкладення вільних фінансових ресурсів з цього фонду в альтернативні активи [74, с. 20].

Щодо вибору джерела відтворення основних засобів, то стверджується, що через неможливість розрахунку суми коштів на відтворення, можливим є використання:

- за простого відтворення – грошові кошти, повернені ринком на поточні рахунки у складі доходу, що відшкодовують суспільно необхідні амортизаційні відрахування;

- за розширеного відтворення додатково: грошові кошти частини прибутку, добровільно реінвестуються власниками на розширення, модернізацію чи оновлення виробництва; грошові кошти частини прибутку, які відносяться до спеціального фонду, створеному за рахунок прискорених методів нарахування амортизації.

Теоретичним підґрунтям такого підходу є також дискусія щодо можливості використання амортизаційних відрахувань на розширене відтворення як таке. В них втілюється поступове зношування основних засобів через перенесення амортизаційних відрахувань на витрати. В подальшому амортизаційні відрахування використовуються для забезпечення простого відтворення основних засобів, де виконують два головних завдання: повне відновлення основних засобів або забезпечення їх робочого стану через капітальний ремонт і модернізацію.

Тут має місце просте відтворення, коли замість основних засобів, що вибули, вводиться в експлуатацію така ж кількість нових основних засобів, аналогічних за своїми технічно-експлуатаційними характеристиками до зношених основних засобів. Отже, просте відтворення лише компенсує фізичний, інколи моральний, знос основних засобів.

Розширене відтворення основних засобів відбувається шляхом нарощення їх обсягу за кількістю або придбання більш продуктивних основних засобів. Розширене відтворення відбувається у вигляді нового будівництва, технічного переоснащення, реконструкції або розширення підприємств, модернізації обладнання або його придбання. Його джерелом слугує не лише амортизація, а частина фонду нагромадження, що формується за рахунок додаткового продукту.

У підсумку розширеного відтворення має місце перевищення суми введених в експлуатацію основних засобів над сумою зношених за відповідний період. На відміну від простого, розширене відтворення компенсує як фізичний, так і моральний знос основних засобів. Саме розширене відтворення є засобом запровадження інновацій.

Таким чином, як фінансовий ресурс амортизаційні відрахування слугують не лише джерелом простого, а й розширеного відтворення, що пояснюється двома способами їх використання. Перший передбачає, що вони «працюють» у складі оборотного капіталу суб'єкта господарювання та стають джерелом доданої вартості, яка власне і може бути використана на розширене відтворення. У другому – створюється амортизаційний фонд, кошти з якого ефективно (прибутково) використовуються до моменту, коли вони будуть затребувані за основним своїм призначенням. У такому випадку теж відбувається капіталізація вартості, що потім слугує джерелом розширеного відтворення. Однак для втілення у життя другого способу відсутній механізм його реалізації.

З викладеного випливає відповідність амортизаційних відрахувань поняттю фінансових ресурсів, які повинні мати такі характерні ознаки

(відповідно до підходів відомого вітчизняного економіста Г.Г. Кірейцева):

«фінансові ресурси як у статичному плані, так і під час руху завжди виражають відношення власності, тобто вони належать державі, чи підприємствам, чи приватному сектору економіки, чи населенню;

фінансові ресурси завжди мають певне джерело створення і певне цільове призначення;

формування й використання фінансових ресурсів завжди має свою правову сторону і регламентується законодавчими та нормативними актами» [32, с. 126].

Викладене дає підстави стверджувати, що амортизація за своєю суттю вже є частиною фінансів підприємств (корпорацій), незалежно від того, чи це поняття розглядається в динаміці з позиції грошового потоку, чи у статичі з позиції цільового фонду. Всі дискусії зосереджені лише навколо доцільності (чи ні) акумулювання коштів у окремий цільовий фонд, що традиційно асоціюється з фінансами суб'єктів господарювання (фондова теорія).

Усі існуючі суперечливі спроби пояснити відмінну від природної роль амортизації пояснюються неспроможністю діючої амортизаційної системи забезпечити зв'язок між її елементами як на макро-, так і на мікрорівнях. Ми робимо висновки з достатньо обґрунтованої гіпотези, що амортизаційні відрахування незалежно від своєї форми беруть участь у кругообігу капіталу суб'єктів господарювання у складі фінансового забезпечення відтворювального процесу. Тому доцільно виявити відсутній елемент у фінансовому механізмі, який не дозволяє виконувати амортизації свою цільову функцію.

Структура фінансового механізму достатньо висвітлена у науковій та навчальній літературі, наприклад, у працях В.М. Федосова, В.М. Опаріна, С.Я. Огородніка та фактично не є дискусійним питанням у частині фінансового забезпечення [135]. Нижче наведено один з її варіантів у інтерпретації М.М. Александрової, Г.Г. Кірейцева, С.О. Маслової, рис. 2.7.

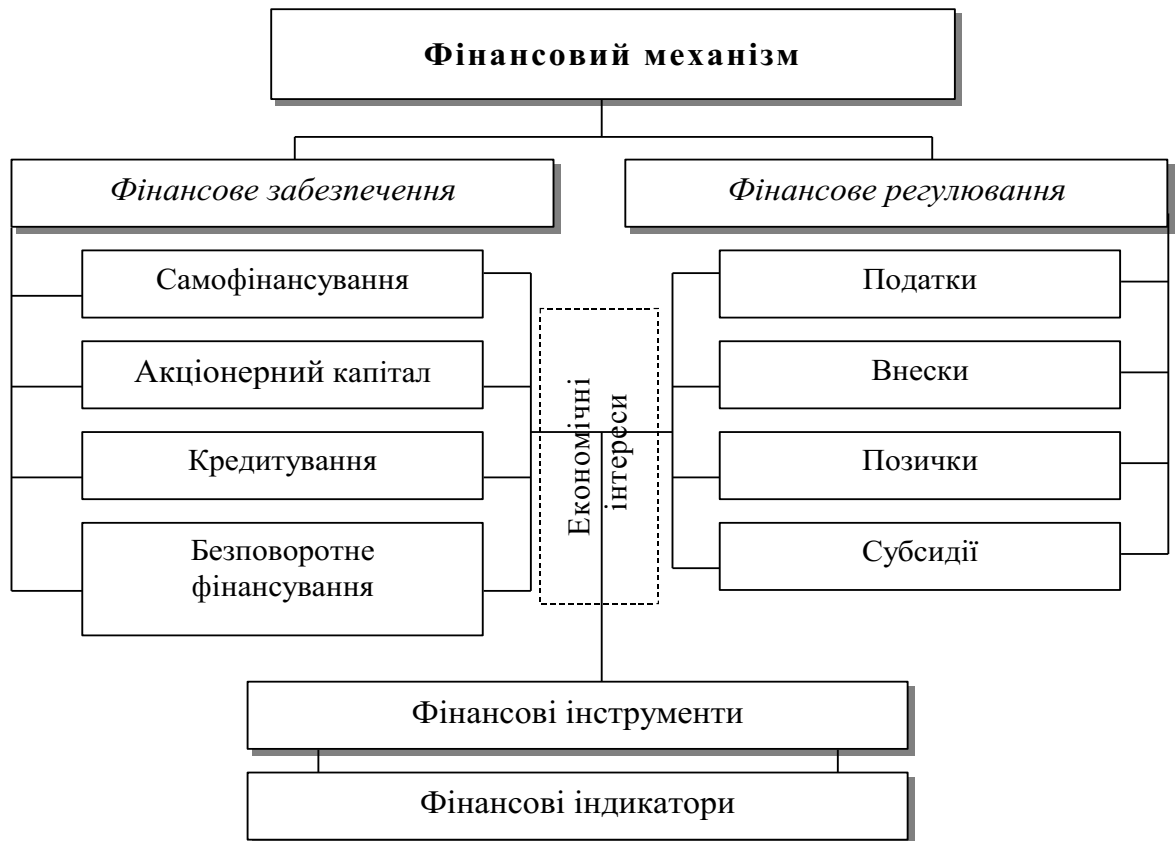

Рис. 2.7. Структура фінансового механізму [32, с. 132]

З наведеної ілюстрації видно, що фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта. Водночас розрізняють забезпечувальну і регулятивну його дію [32, с. 132]. У випадку з амортизаційною системою розрив між елементами спостерігається на ланці під назвою «фінансові інструменти» або в іншій інтерпретації – «важелі впливу».

Щодо форми накопичення амортизаційних відрахувань, то потрібно зауважити, що переважна більшість заперечень проти фондового підходу до акумуляції амортизації спростовуються у випадку звернення до вже існуючої практики функціонування національних систем венчурного інвестування, яка доводить можливість ефективного формування та використання подібних фондів [145]. Таке порівняння є доречним, адже основні системні елементи, в межах амортизаційної політики на макrorівні та інвестиційної політики

держави, є подібними. Мета, механізм, інструментарій венчурного інвестування має багато спільного із забезпеченням інвестицій через амортизацію.

Венчурний капітал, в основному, розглядається у вигляді інвестицій для створення нових або розширення існуючих підприємств, або реалізації окремих новаторських проєктів, що характеризуються швидким зростанням виробництва та відповідно великою прибутковістю [145, с. 14]. Венчурна інвестиція може бути здійснена на будь-якому етапі становлення та розвитку підприємства.

Створення амортизаційного фонду має на меті відшкодування вартості використаних основних засобів і накопичення коштів для їх відтворення на інноваційній основі. Як зауважує С.В. Стахурська, механізм відтворення основних засобів є складовою загального господарського механізму в частині відтворення капіталу в більш широкому його розумінні [191].

Як бачимо, спільними ознаками між венчурним капіталом і коштами з амортизаційного фонду є те, що вони слугують джерелом довгострокових інвестицій, переважно в основний капітал, і спрямовується на інноваційний розвиток підприємств.

Знаходимо збіги і на рівні функцій венчурного фінансування та перерозподілу ресурсів через амортизаційний фонд. Перші дві визначальні функції венчурного капіталу полягають в акумуляції та мобілізації грошових коштів держави, населення, підприємств, інвестиційних фондів, а також іноземних осіб (1) та інвестиційному забезпеченні інноваційної діяльності, коли відбувається перерозподіл капіталу шляхом надання інвестицій інноваційним підприємствам (2) [145, с. 23]. Як нами було доведено раніше, подібні функції властиві й амортизації. Однак, чому у випадку з венчурним капіталом є вагомі позитивні зрушення у плані стимулювання економічної активності, у другому (функціонування амортизаційної системи) – ми цього не спостерігаємо?

По-перше, вітчизняні підприємства через високоризиковане соціально-економічне середовище більше зорієнтовані на поточні доходи, аніж

довгострокові стратегії розвитку підприємства. Водночас у перспективі перемаже у конкурентному ринковому середовищі той, хто вже зараз переходить на інноваційну модель виробництва. Це не може відбутися без накопичення на належному рівні джерел фінансування капітальних інвестицій.

По-друге, існуючий у цій сфері стан справ, а також успішний досвід функціонування національних венчурних систем, доводить, що без раціонального поєднання розширених повноважень підприємств з управління амортизаційними процесами з елементами державного регулювання не вдасться досягнути виконання своєї мети національною амортизаційною системою.

По-третє (в розвиток попередньої тези), повинна бути трансформована законодавча база у бік чіткого розподілу прав суб'єктів господарювання та контролюючих державних органів. Ухвалення пакету загальнодержавних та підзаконних нормативних актів у поєднанні з нормотворчістю на рівні підприємств (наприклад, наказ про облікову політику, положення про амортизацію) має забезпечити можливість реалізації інноваційно-інвестиційних процесів у сфері відновлення основного капіталу.

По-четверте, в самому процесі відтворення основного капіталу на національному рівні необхідно передбачити такий механізм використання амортизаційних відрахувань, що у підсумку призведе до інвестиційних капіталовкладень. Тобто необхідно передбачити певний діапазон можливих управлінських рішень при інвестуванні відтворення основних засобів у межах чітко визначеного алгоритму дій, що, з одного боку, забезпечить реалізацію стратегічних цілей підприємства, та гарантує дотримання загальнодержавних інтересів – з іншого.

Як свідчить досвід провідних країн світу, венчурна діяльність докорінно змінила якість економічного зростання, сприяючи подоланню дефіциту та дорожчечі інвестиційних ресурсів. Тобто, досягнути подібного ефекту можливо лише за рахунок створення цілісної системи, в якій амортизація є складовою частиною системи інвестування. Ефективність функціонування останньої, у свою чергу, можливе лише за умови активної

участі держави у цьому процесі через відповідну політику.

Для того, щоб усунути недоліки, що перешкоджають ефективному використанню амортизації для оновлення матеріальної бази всієї економіки, необхідно надати системності амортизаційній політиці на мікро- та макрорівнях. Так, у випадку з венчурним інвестуванням, роль держави як регулятора цього процесу, значно суттєвіша, з елементами прямого впливу. Коли постає завдання революційного оновлення основних фондів у масштабах всієї країни через їх катастрофічний стан, має використовуватися саме пряме регулювання цієї сфери економічних відносин.

В нашому випадку можливий аналогічний шлях розвитку амортизаційної системи на національному рівні. Для цього потрібно:

по-перше, визначення державою не лише методів і норм амортизації, а й закріплення в нормативних актах (від Господарського кодексу до спеціальних законів) цільового використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів;

по-друге, удосконалення організаційного та методичного забезпечення обліку амортизаційного процесу, тим більше, що для цього вже є достатні напрацювання, які потребують суто свого унормування;

по-третє, формування комплексу заходів та інструментів для перерозподілу коштів, акумульованих у амортизаційні фонди підприємств, через посередників фінансового ринку.

Останній пункт є ключовим і потребує додаткових роз'яснень. У разі, якщо держава поставить вимогу обов'язкового резервування коштів на реновацію основних засобів, необхідно усунути існуючі проблеми на макро- та мікрорівнях. Вихід вже є та полягає у практиці збереження акумульованих коштів банками, інститутами спільного інвестування, недержавними пенсійними фондами та страховими компаніями тощо. Тобто суб'єктам господарювання, що формують амортизаційні фонди, повинно бути дозволено вкладення акумульованих коштів у цінні папери чи фінансові інструменти, з якими пов'язаний низький ступінь ризику. Їх перелік, вимоги

до емітентів також повинен оприлюднюватися уповноваженим органом.

Завдяки реалізації зазначеної пропозиції держава досягне вирішення не лише проблеми оновлення основних засобів, а й пожвавлення вітчизняного фондового ринку, який все ще знаходиться на низькому рівні у контексті реалізації покладених на нього функцій. Відбудеться значний приплив вільних ресурсів до фінансових посередників, що надасть імпульс для їх розвитку на інституційному рівні. Зростуть обсяги операцій з цінними паперами та збільшиться діапазон їх видів. Через посилення мультиплікативного ефекту збільшаться основні макроекономічні показники: ВВП, зайнятість, доходи населення та суб'єктів господарювання тощо.

Одночасно будуть вирішені проблеми з накопиченням амортизації у вигляді окремого фонду, пов'язані з інфляцією, зміною технологій і волатильності ринків. Вкладення акумульованих грошових коштів у різноманітні фінансові інструменти якраз і дозволяє нівелювати вплив інфляції на їх вартість. Переважна більшість подібних інструментів, у тому числі, покликана вирішити цю проблему. Технологічний прогрес та пов'язана з ним волатильність ринків, що призводять до морального старіння основних засобів або відмову від таких, не створюють загрози у випадку володіння підприємством коштів, достатніх для придбання новітніх основних засобів. Грошові кошти – це найбільш ліквідний актив, який легко трансформується у інші форми індивідуального капіталу під час його кругообігу.

Якщо ж придбання таких активів, в силу певних причин, підприємство чи його власники будуть вважати недоцільним, то після сплати податків кошти з амортизаційного фонду можуть бути використані для виплати дивідендів чи розподілені в іншому порядку на розсуд власників бізнесу.

Під час дослідження встановлено, що амортизація залишається одним з ключових джерел фінансових ресурсів суб'єктів господарювання на реновацію основних засобів. Однак, проаналізувавши діючі підходи до «системи нарахування амортизації», виявлено відсутність механізму, що забезпечує цільове використання коштів, отриманих у результаті таких

нарахувань.

Також не вистачає «системності» у реалізації основних функцій амортизації. Так, роль держави у зазначених процесах зводиться до санкціонування амортизації, як явища економічного життя, через законодавче закріплення норм витрат, що зменшують базу оподаткування. Вважається, що віднесені на затрати в такий спосіб кошти є достатніми для відтворення основних засобів.

З метою стимулювання суб'єктів господарювання щодо цільового використання в інвестиційних цілях акумульованих на амортизацію коштів, держава повинна розробити механізм, що забезпечить альтернативні способи вкладення у фінансові активи тимчасово вільних ресурсів. Такий механізм покликаний нівелювати низку проблем і ризиків, які притаманні подібним способам накопичення ресурсів для подальшого використання у інвестиційних цілях.

Перспективами для подальших досліджень є детальна розробка механізму використання в інвестиційних цілях, акумульованих на амортизацію коштів за участі держави; поглиблення функціонування національної амортизаційної системи та удосконалення амортизаційної політики у контексті посилення інвестиційної безпеки держави.

2.3. Формування механізму амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави.

В умовах післявоєнного відновлення України одним з головних завдань урядової політики буде відбудова країни та відновлення економіки, що вимагатиме поживлення інвестиційної політики, спрямованої на забезпечення розширеного відтворення. За оцінками експертів KSE Institute та партнерів проекту «росія заплатить», поточні прямі збитки, які агресор завдав інфраструктурі України, складають \$135,9 млрд станом на 01.01.2023 року.

Важливе місце серед складових механізму відновлення економіки країни займає фінансове забезпечення, що передбачає використання таких інструментів фінансування, як грантове фінансування; пряма бюджетна підтримка з боку міжнародних партнерів, міжнародні позики; підтримка фінансового сектору у формі участі в спеціалізованих інструментах та гарантіях; механізми сприяння координації з інвестиціями приватного сектору. Незважаючи на значні суми міжнародної фінансової допомоги, які спрямовуються в Україну, варто згадати про важливість власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання (амортизації та прибутку), що є основою формування інвестиційного потенціалу як на мікро-, так і на макрорівнях.

Як вже зазначалося раніше, в контексті використання власних джерел фінансування, сьогодні відсутній ефективний фінансовий механізм відтворення необоротних активів, що пояснюється недостатньо результативною державною амортизаційною політикою як важливої складової інвестиційного процесу. Протягом останніх років значення амортизаційних відрахувань нівелювалося, що пояснюється спрямуванням нарахованої амортизації на поповнення оборотних активів, а не на заходи, пов'язані з поліпшенням стану основних фондів. Цей факт вимагає усвідомлення урядом пріоритетності амортизації як важливого джерела фінансування та стимулювання процесів оновлення матеріально-технічної бази виробництва, що повинно знайти чітке відображення у цілях та завданнях Стратегії відновлення України та її економіки. Це вимагає відхід від політики лібералізації економічних відносин у сфері відтворення та необхідності повернення державного контролю за цільовим використанням амортизаційних коштів, що сприятиме відновленню зруйнованого економічного потенціалу України під час військової агресії російської федерації.

Питанню формування амортизаційної політики присвячено наукові праці Виговської Н.Г. – щодо удосконалення обліку амортизації та формування амортизаційної політики підприємства [50], Кононенка Т. – щодо використання різних методик нарахування амортизації [98], Трачової Д.М. – щодо розвитку теоретичних аспектів формування амортизаційної політики підприємства [203].

Однак, незважаючи на наукові дослідження вчених, залишається низка питань, пов'язаних з удосконаленням амортизаційної політики підприємства та держави як основи для активізації інвестиційного процесу на мікро- та макрорівні, що забезпечить посилення рівня інвестиційної безпеки.

Метою цього пункту дисертації є дослідження процесу відтворення необоротних активів та формування механізму амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави.

В загальному розумінні амортизацію можна досліджувати з двох позицій у контексті стадій інвестиційного проекту: як джерело фінансування (стадія фінансування інвестиційного проекту) та джерело відтворення (стадія інвестування амортизаційних відрахувань в оновлення та розвиток виробництва) [141]. Досліджують інвестиційний процес науковці на макро- та мікрорівнях, що дозволяє уточнити сутність амортизації як джерела інвестування (мікрорівень) та форму нагромадження на рівні суспільства, що в подальшому забезпечує розширене відтворення основного та оборотного капіталу (макрорівень). Під час реалізації інвестиційного проекту відбувається перетворення грошової форми капіталу на виробничу форму [230].

Зважаючи на різноплановість дослідження амортизації, необхідно виділити основні проблеми, які вказують на нівелювання значення амортизаційної політики в сучасних умовах ринкових відносин:

1) відсутність дієвого фінансового механізму відтворення основних засобів в умовах нівелювання значення амортизації як окремого джерела фінансування;

2) відсутність державного контролю за цільовим використанням амортизаційних відрахувань на мікрорівні, що викривлює цільове призначення спрямування амортизації саме на відтворення основних засобів;

3) неповнота наукових досліджень, спрямованих на встановлення взаємозв'язку амортизаційної політики підприємств з рівнем забезпечення інвестиційної безпеки в країні.

Логіка наукового дослідження амортизаційної політики є такою: амортизація як внутрішнє джерело відтворення (за умови його спрямування на

цілі покращення необоротних активів) сприятиме збільшенню обсягу капітальних інвестицій та позитивному впливу на індикатори інвестиційної безпеки. Зважаючи на викладене, гіпотезу наукового дослідження буде сформульовано таким чином: зростання суми амортизації на підприємствах сприятиме поліпшенню показників інвестиційної безпеки, що проявлятиметься через дію ефективно діючого амортизаційного механізму. Тому запропоновано посилити взаємозв'язок інтересів держави та підприємств при використанні амортизаційного механізму.

У контексті нашого дослідження інвестиційна безпека буде розумітись як такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), що дозволяє забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

Досліджуючи тему амортизації, корисним є оцінка питомої ваги капітальних інвестицій у машини та обладнання у загальному обсязі капітальних інвестицій (табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Обсяг капітальних інвестицій у матеріальні і нематеріальні активи
протягом 2012 – 2021 рр., тис. грн*

Роки	Капітальні інвестиції, тис. грн, разом	Капітальні інвестиції, у матеріальні активи, тис. грн		Капітальні інвестиції, у нематеріальні активи, тис. грн		Капітальні інвестиції у машини та обладнання, тис. грн, разом	
		тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
2012	229487189	222268879	96,85459	7218310	3,145409	104038452	45,33519
2013	216986932	207615177	95,68096	9371755	4,319041	91951663	42,37659
2014	178384897	172188937	96,52663	6195960	3,473366	75854102	42,52272
2015	213478158	196400248	92,00016	17077910	7,999839	96253991	45,08845
2016	281667897	271800891	96,49694	9867006	3,503064	145248541	51,5673
2017	359159803	344848761	96,01541	14311042	3,984589	200888011	55,93277
2018	471115542	437427999	92,84941	33687543	7,15059	241157468	51,1886
2019	524474074	504463269	96,1846	20010805	3,815404	244636003	46,64406
2020	398478079	377934221	94,84442	20543858	5,15558	196946961	49,42479
2021	536338858	509537804	95,00296	26801054	4,997038	264367237	49,29108

*складено автором на підставі [69]

З аналізу даних табл. 1 видно, що капітальні інвестиції у матеріальні активи займали значні відсотки (від 95 %) протягом останніх 10 років. Динаміка зміни капітальних інвестицій у матеріальні та нематеріальні активи наведена на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Динаміка зміни капітальних інвестицій у матеріальні і нематеріальні активи, тис. грн (складено автором на підставі [69])

Статистичні дані щодо капітальних інвестицій підприємств, виокремлених за видами економічної діяльності (з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства) у 2012–2021 роках наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012–2021 роках, тис. грн*

Види підприємств	Великі	Середні	Малі
1	2	3	4
2012	114812960	77860007	36814222
2013	104094848	74125006	38767078

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4
2014	87239943	63211269	27933685
2015	99170796	78400886	35906476
2016	108694081	113036119	59937697
2017	139294067	139368087	80497649
2018	217278118	169872251	83965173
2019	239957640	200079086	84437348
2020	190109186	163690967	44677926
2021	263134434	197770613	75433811

*складено автором на підставі [69]

З аналізу даних табл. 2.6 зрозуміло, що найбільша інвестиційна активність протягом означеного періоду спостерігалась у великих підприємств, що обумовлено більшим обсягом фінансових ресурсів та можливістю інвестувати кошти у інвестиційну діяльність.

При дослідженні проблем інвестиційної активності та розвитку фінансово-кредитних важелів її застосування професор Майорова Т.В. визначила взаємозв'язок між фінансовими результатами діяльності підприємств та обсягами інвестицій у основний капітал, побудувавши лінійну модель. На підставі побудованої лінійної моделі зроблено висновок про пряму залежність обсягу інвестицій та зростання прибутку підприємств. Водночас автором зазначено про те, що незважаючи на збільшення фінансового результату діяльності суб'єктів господарювання, наприклад, у 2011 році, в окремо взяті періоди динаміка зростання інвестицій у основний капітал уповільнюється. Такі результати економетричного аналізу автор пояснює спрямуванням коефіцієнта кореляції до нуля, що свідчить про відсутність залежності між показниками обсягу отриманого прибутку та обсягами здійснюваних інвестицій у основний капітал. Тобто, підприємства одержаний прибуток спрямовують не на накопичення, одним з варіантів якого є відтворення основного капіталу (реінвестиція прибутку), а на споживання (виплату дивідендів, матеріальне заохочення працівників). Продовжуючи наукові дослідження у цьому напрямі, поставлено задачу щодо виявлення залежності між показниками фінансового

результату діяльності підприємства, обсягами капітальних інвестицій у машини та обладнання і сумами нарахованої амортизації.

Методологічні пояснення основних термінів та показників у майбутній моделі є такими: в цілому капітальні інвестиції – це інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів [69]. Інвестиції у матеріальні активи включають суми інвестицій в основний капітал (капітальні вкладення), у землю, існуючі будівлі та споруди, нові будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва, довгострокові біологічні активи тваринництва, капітальний ремонт та інші необоротні матеріальні активи. Найбільшу питому вагу у складі інвестицій у матеріальні активи займають інвестиції у машини та обладнання (з даних табл. 2.5 видно, що питома вага таких інвестицій становить від 42 % у 2013 році до 55 % у 2017 році). Найбільший показник питомої ваги інвестицій у машини та обладнання у складі капітальних інвестицій, у складі капітальних активів, у матеріальні активи обумовлює саме використання цього показника у запропонованій в подальшому економетричній моделі множинної лінійної регресії.

До інвестицій у нематеріальні активи належать обсяги інвестицій у придбання або створення власними силами програмного забезпечення, баз даних, прав користування природними ресурсами, майном, прав на знаки для товарів і послуг, на об'єкти промислової власності, авторських та суміжних прав [69]. Їх питома вага у складі капітальних інвестицій в цілому є незначною (від 3,14 % у 2012 році до 7,99 % у 2015 році). Незначний відсоток інвестицій у нематеріальні активи у складі капітальних інвестицій дозволяє зосередити увагу у майбутній економетричній моделі на сумі капітальних інвестицій у машини та обладнання, що дозволяє застосувати регресійний аналіз.

Нульова гіпотеза у регресійному аналізі стверджує, що взаємозв'язки між залежною та незалежними змінними відсутні. Відповідно показники капітальних інвестицій у машини та обладнання (Y), фінансовий результат до

оподаткування (X1), сума нарахованої амортизації (X2) за період 2013 – 2021 роки представлено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Показники капітальних інвестицій у машини та обладнання, фінансовий результат до оподаткування, сума нарахованої амортизації за період 2013-2021 роки*

Рік	Капітальні інвестиції у машини та обладнання, У, тис. грн	Фінансовий результат до оподаткування, X1, тис. грн	Нарахована амортизація, X2, тис. грн
2013	91951663	28003514,3	7837608833,8
2014	75854102	-189934072,7	11424680391,8
2015	96253991	-145403871,1	4598432588,7
2016	145248541	61222687	4385298922,3
2017	200888011	156906296	3887643451,8
2018	241157468	175176164,8	5117175759,9
2019	244636003	232020473,7	4723750921,5
2020	196946961	61955412,1	5559590077,8
2021	264367237	534646084	5597389531,0

* складено за даними [69]

Результати регресійного аналізу представлено у табл. 2.8, 2.9, 2.10.

Таблиця 2.8.

Результати регресійного аналізу*

Регресійна статистика	
Множинний R	0,89635
R-квадрат	0,803443
Нормований R-квадрат	0,737924
Стандартна помилка	37,15599
Спостереження	9

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Таблиця 2.9.

Результати дисперсійного аналізу

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	2	33859,16	16929,58	12,26277	0,007594
Залишок	6	8283,407	1380,568		
Разом	8	42142,57			

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Таблиця 2.10

Результати дисперсійного аналізу(продовження)

	Коефі- цієнти	Стан- дартна похибка	t-статис- тика	P- Значення	Нижні 95 %	Верхні 95 %	Нижні 95,0 %	Верхні 95,0 %
Y- перетин	184,9114	41,23751	4,484059	0,004174	84,00686	285,8159	84,00686	285,8159
Змінна X 1	0,264818	0,067798	3,905984	0,007929	0,098922	0,430714	0,098922	0,430714
Змінна X 2	-0,0066	0,00611	-1,08077	0,321315	-0,02155	0,008347	-0,02155	0,008347

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Кореляційна матриця (табл. 2.8) показує, що існує тісний взаємозв'язок між показниками Y та X1, X2 (коефіцієнт R-квадрат =0,803443). Незначна величина р-значення (менше 0,05) свідчить, що у запропонованій моделі наявні взаємозв'язки між обраними змінними, тобто виявлена закономірність не є випадковою і це надає можливість відхилити нульову гіпотезу.

З цього формуємо такий висновок: суми фінансового результату та нарахованих амортизаційних відрахувань мають вплив на показники капітальних інвестицій у машини та обладнання. Водночас додатній коефіцієнт при X1 свідчить про лінійну залежність капітальних інвестицій у машини та обладнання від суми одержаного фінансового результату (при зростанні прибутку на 1 грн інвестиції збільшуються на 0,264818 грн). Від'ємне значення другого члена рівняння множинної регресії свідчить про зменшення величини капітальних інвестицій у основний капітал (машини та обладнання) при зростанні сум нарахованої амортизації (при зростанні сум амортизації на 1 грн, капітальні інвестиції у основний капітал зменшуються на 0,0066 грн). В цілому залежність обсягу капітальних інвестицій у машини та обладнання (Y) від обсягу фінансового результату (X 1) та сум нарахованої амортизації (X2) описується рівнянням множинної лінійної регресії:

$$Y=184,9114+0,264818 X_1 - 0,0066 X_2 \quad (1)$$

З огляду на рівняння множинної лінійної регресії, складемо прогноз обсягу капітальних інвестицій у машини та обладнання на 10 років (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Прогноз обсягу капітальних інвестицій у машини та обладнання на 10 років,

млн грн*

Рік (спостереження)	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Прогноз, млн. грн	140,573	59,17	117,78	172,17	200,79	197,51	215,16	164,60	289,53
Залишки	-48,62	16,68	-21,53	-26,92	0,0943,65	43,64	29,47	32,34	-25,16

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

З проведеного аналізу випливає, що амортизація як джерело відтворення основних засобів практично не виконує свою функцію, тобто суми нарахованої амортизації, які повертаються у складі виручки на підприємство і в подальшому формують балансовий прибуток, практично не сприяють відновленню основних засобів, а використовуються на поповнення оборотних активів.

Водночас у теоретичній площині поширена позиція, що зростання амортизаційних відрахувань як джерела розширеного відтворення позитивно впливає на активізацію інвестиційної активності підприємств та інвестиційний клімат держави, а таким чином і на забезпечення інвестиційної безпеки. Можна стверджувати, що недостатність інвестицій в економіці країни призводить до фізичного та морального зношування основних засобів, що визначає скорочення виробництва та випуску продукції, товарів, зниження конкурентоспроможності підприємств та країни в цілому. Таким чином, інвестиційний потенціал держави є своєрідним індикатором її розвитку та фактором, що визначає рівень інвестиційної безпеки.

Зважаючи на різноманітність наукових підходів до інвестиційної безпеки, найбільш придатним вважаємо її тлумачення через існування двох ознак: 1) наявність інвестицій, що забезпечуватиме розширене відтворення економіки;

2) спроможність акумуляції капітальних інвестицій суб'єктами господарювання для забезпечення належного рівня інвестиційної діяльності.

У Методиці визначення економічної безпеки використовується поняття інвестиційно-інноваційної безпеки як стану економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти у розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості [121].

Існуюча методика оцінки інвестиційної безпеки держави оперує низкою критеріїв. Аналізуючи існуючі показники інноваційно-інвестиційної безпеки, варто висловити гіпотезу, що нарахована амортизація може впливати на індикатори I1 (валове нагромадження основного капіталу, відсотків ВВП) та I2 (відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, відсотків).

Одним із найважливіших показників, що характеризує ступінь розвитку країни, є відношення обсягу інвестицій в основний капітал до ВВП (індикатор «Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП»). Теорії економічного зростання та світовий практичний досвід свідчать про те, що основним рушієм стабільного економічного зростання країни є інвестиції в основний капітал (валове нагромадження основного капіталу), щорічний рівень яких повинен становити 19 – 25 % до ВВП. Якщо найважливішим критерієм стійкого розвитку національної економіки є обсяг інвестицій, то динаміка інвестиційних вкладень є індикатором стану ефективного сукупного попиту, чинником, що впливає на обсяг національного виробництва, рівень зайнятості і споживання населення [120, с. 46].

Динаміка валового нагромадження капіталу, його частка у ВВП, індекс інвестиційно-інноваційної безпеки та сума нарахованої амортизації протягом 2010 – 2021 рр. представлена в табл. 2.12.

Таблиця 2.12.

Показники динаміки валового нагромадження капіталу, його частка у ВВП, індекс інвестиційно-інноваційної безпеки та сума нарахованої амортизації протягом 2010 – 2021 рр.*

Роки	ВВП, млрд грн	Валове нагромадженн я капіталу, млрд грн	Частка валового нагромадженн я у ВВП	Індекс інвестиційно- інноваційної безпеки, (I ₁) - валове нагромадженн я капіталу, у % до ВВП	Сума нараховано ї амортизації (X), млрд грн.
2010	1120,60	183,87	0,16	16,40791	4,92
2011	1349,20	229,40	0,17	17,00289	5,62
2012	1459,10	266,80	0,18	18,2849	7,01
2013	1465,20	247,05	0,17	16,86145	7,84
2014	1586,90	224,33	0,14	14,13618	11,42
2015	1979,50	269,42	0,14	13,61061	4,6
2016	2383,20	368,69	0,15	15,47042	4,39
2017	2982,90	470,33	0,16	15,76744	3,89
2018	3558,70	628,30	0,18	17,65521	5,12
2019	3974,60	700,62	0,18	17,62736	4,72
2020	4194,10	564,32	0,13	13,45497	5,56
2021	5459,60	719,77	0,13	13,18358	4,75

* складено автором на підставі [69]

Перевіримо залежність між першим індексом інвестиційно-інноваційної безпеки (позначимо I₁) від суми нарахованої амортизації (X). Висловимо гіпотезу про наявність впливу показника нарахованої амортизації на перший індекс інвестиційно-інноваційної безпеки, що описується рівнянням лінійної регресії:

$$I_1 = a_0 + a_1 X_1 + \dots + a_k X_k$$

Результати проведеного кореляційного аналізу представлено в табл. 2.13, табл. 2.14, табл. 2.15.

Таблиця 2.13

Результати регресійного аналізу (регресійна статистика)

Регресійна статистика	
Множинний R	0,040954
R-квадрат	0,001677
Нормований R-квадрат	-0,09816
Стандартна помилка	1,893499
Спостереження	12

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Таблиця 2.14

Результати дисперсійного аналізу

Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,060235	0,060235	0,0168	0,89944
Залишок	10	35,85337	3,585337		
	11	35,9136			

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Таблиця 2.15

Результати дисперсійного аналізу (продовження)

	Коефі- цієнти	Стандартн а похибка	t- статистика	P- значенн я	Нижні 95 %	Верхн і 95 %	Нижні 95,0 %	Верхн і 95,0 %
П- перети н	15,995	1,68385	9,499074	2,54E-06	12,243	19,746	12,243	19,746
Змінна X	-0,035	0,273653	-0,12962	0,89944	-0,645	0,5747	-0,645	0,574

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок про відсутність взаємозв'язку між заданими параметрами (R-квадрат становить 0,001677 або 0,16 %). Тобто, сучасна амортизаційна політика, що здійснюється підприємствами, не впливає на перший індикатор інвестиційно-інноваційної безпеки.

У середньому відсоток валового нагромадження у світових країнах варіюється у діапазоні 27 – 30 %, на відміну від показників України, де таке значення становить від 13 до 17 %. Це свідчить про низькі темпи нагромадження основного капіталу, що позбавляє можливостей модернізувати основні засоби. Відсутність тісної кореляції між амортизацією та рівнем валового нагромадження свідчить про недосконалість амортизаційної політики і держави, і суб'єктів господарювання в напрямку оновлення. Зауважимо, що за визначенням [77, с. 265] нагромадження основного капіталу – це вкладення коштів в основний капітал з метою розширення обсягів виробництва та привласнення вищих прибутків.

Підприємства реалізують свої інвестиційні проекти з допомогою як власних, так і позикових коштів у вигляді інвестиційних ресурсів, придбаних на фінансових ринках. Інвестиційні витрати належать до витрат суб'єктів економічної діяльності, що формують кінцевий попит, а отже, відображаються в числі елементів кінцевого використання ВВП. Нівелювання значення амортизації для валового нагромадження скорочує можливості суб'єктів господарювання розширити власне виробництво, що у підсумку не сприятиме зростанню економіки.

Другий показник інвестиційно-інноваційної безпеки називається «Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, відсотків» (I_2). Попередньо нами доведено незначний вплив сум нарахованої амортизації на капітальні інвестиції (однак підтверджено гіпотезу про значний рівень впливу суми фінансового результату на капітальні інвестиції, що означає реінвестування прибутку на здійснення капітальних інвестицій, однак неврахування амортизації як важливого джерела фінансового забезпечення та розширення діяльності). Визначимо, чи наявний взаємозв'язок між сумами нарахованої амортизації (X) та нововведених основних засобів (Y).

Y – сума нововведених основних засобів;

X – амортизація.

Динаміка суми нововведених основних засобів в економіці країни наведена в табл. 2.16

Таблиця 2.16

Динаміка суми нововведених основних засобів в економіці країни протягом 2010-2021 рр.*

Роки	Сума нарахованої амортизації, X, млн грн	Вартість нововведених основних засобів, Y, млн грн
2010	4917,57	122572
2011	5616,89	147939
2012	7012,03	190964,8
2013	7837,60	165768,7
2014	11424,60	126161,9
2015	4598,40	216697,1
2016	4385,20	202119,8
2017	3887,60	237793,2
2018	5117,20	306147,2
2019	4723,70	437694,6
2020	5559,60	376384,2
2021	4750,00	361788,1

*складено за даними [69]

Висловимо гіпотезу про наявність впливу показника нарахованої амортизації на другий індекс інвестиційно-інноваційної безпеки, що описується рівнянням лінійної регресії: $Y = a_0 + a_1X_1 + \dots + a_kX_k$

Результати проведеного кореляційного аналізу у середовищі Excel наведено в табл. 2.17, табл. 2.18.

Таблиця 2.17

Результати регресійного аналізу (регресійна статистика)*

Регресійна статистика					
Множинний R	0,439705				
R-квадрат	0,19334				
Нормований R-квадрат	0,112674				
Стандартна помилка	99203379				
Спостереження	12				
Дисперсійний аналіз					
	Df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	2,36E+16	2,36E+16	2,3968	0,152624
	10	9,84E+16	9,84E+15		
Разом	11	1,22E+17			

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Таблиця 2.18

Результати дисперсійного аналізу*

	Коефі- цієнти	Стандарт- на похибка	t-статис- тика	P- Значення	Нижні 95 %	Верхні 95 %	Нижні 95,0 %	Верхні 95,0 %
Y- перетин	3,7E+08	88146741	4,198285	0,001834	1,74E+08	5,66E+08	1,74E+08	5,66E+08
Змінна X	-22178,7	14325,87	-1,54816	0,152624	-54098,8	9741,284	-54098,8	9741,284

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Аналогічно проведеному аналізу першого показника інвестиційно-інноваційної безпеки відсутній вплив амортизації на величину нововведених основних засобів (R -квадрат=0,19334 або 19,33 %). Значимість моделі підтверджується критерієм Фішера ($F=0,1526 > 0,05$). Рівняння лінійної залежності наведено нижче:

$$Y = 370,065 - 0,0221 X \quad (2)$$

Аналогічно дослідимо вплив на суму капітальних інвестицій (знаменник другого показника інноваційно-інвестиційної безпеки) сум нарахованої амортизації. Результати дисперсійного аналізу представлено нижче (табл. 2.19, табл. 2.20).

Таблиця 2.19

Результати регресійного аналізу (регресійна статистика)*

Регресійна статистика					
Множинний R					0,551037
R-квадрат					0,303642
Нормований R-квадрат					0,204162
Стандартна помилка					64,74823
Спостереження					9
Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	12796,2	12796,2	3,052296	0,12412
Залишок	7	29346,3	4192,3		
Разом	8	42142,6			

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Таблиця 2.20

Результати дисперсійного аналізу*

	Коефі- цієнти	Стан- дартна помилка	t-статис- тика	P- Значен- ня	Нижні 95 %	Верхні 95 %	Нижні 95,0 %	Верхні 95,0 %
Y- перетин	271,796	60,50977	4,49177	0,00282	128,713	414,879	128,713	414,879
Змінна X 1	- 0,01681	0,009623	-1,74708	0,12412	-0,0396	0,00594	-0,0396	0,00594

* розраховано автором з використанням вбудованих функцій Excel

Результати проведеного аналізу свідчать про недостатній взаємозв'язок величини амортизації та капітальних інвестицій (коефіцієнт R-квадрат =0,303642 або 30 %, що свідчить про недостатню тісноту зв'язку), тобто знаменник дроби другого індикатора інвестиційно-інноваційної безпеки також змінюється несуттєво при зміні сум нарахованої підприємствами амортизації.

Формула для відображення взаємозв'язку є такою:

$$Y=271,796 - 0,01681 X \quad (3)$$

Загальний висновок: оскільки відсутній взаємозв'язок амортизації з сумами нововведених основних засобів (чисельник другого індикатора інвестиційно-інноваційної безпеки) та капітальними інвестиціями (знаменник індикатора), то в цілому амортизаційна політика підприємств не впливає на другий індикатор інвестиційно-інноваційної безпеки.

Відсутність впливу амортизації, нарахованої підприємствами, на перший та другий індекси інвестиційно-інноваційної безпеки, а саме: на показники валового нагромадження, капітальні інвестиції, обсяг нововведених основних засобів, дозволяє стверджувати про неефективність амортизаційної політики держави та підприємств й різноспрямованість їх інтересів щодо важливого джерела інвестиційного відновлення на мікро- та макрорівні. В цьому контексті виникає необхідність повернення амортизації властивої їй функції джерела відтворення необоротних активів та створення дієвого механізму формування амортизаційної політики. Остання завжди вважалася важливою складовою

інвестиційної політики та супроводжувалася протиріччями інтересів підприємств та держави, оскільки зменшення суми оподаткованого прибутку суб'єктів господарювання, з одного боку, негативно впливає на доходну частину бюджету, а з іншого, не стимулює підприємство оновлювати основні засоби. Враховуючи принцип невтручання держави у господарську діяльність підприємств, держава позбавлена важелів впливу на процеси відновлення на підприємствах, що також потребує удосконалення.

Необхідність відновлення інвестиційного потенціалу держави не лише за рахунок зовнішніх інвестицій, але повноцінного функціонування внутрішніх джерел вимагає формування нових прогресивних підходів для узгодження інтересів держави та підприємств, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Запропонований нами механізм формування та реалізації амортизаційної політики в сучасних умовах наведено на рис. 2.9.

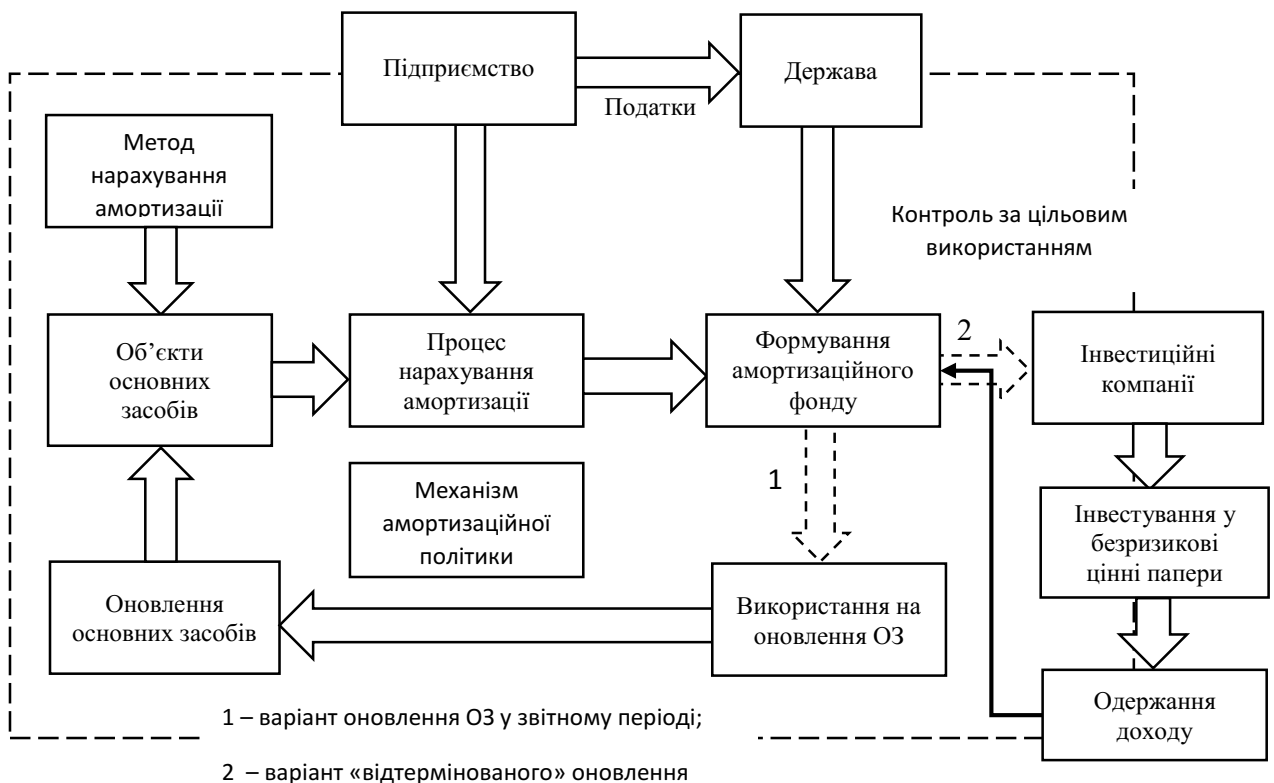

Рис. 2.9. Механізм формування та реалізації амортизаційної політики*

*запропоновано автором

З наведеного рис. 2.9. видно, що сума амортизаційних відрахувань формується на підприємствах як результат перенесення вартості основних засобів на вартість продукції. Акумуляція амортизаційних відрахувань у амортизаційному фонді є по суті фінансовим забезпеченням майбутнього інвестиційного процесу. Рух по рахунку амортизаційного фонду бути таким: надходження – це суми нарахованої амортизації, а витрачання – це напрями цільового використання коштів фонду на оновлення та модернізацію основних засобів. Важливим моментом при формуванні і використанні коштів амортизаційного фонду є державний контроль за їх цільовим спрямуванням. З одного боку, наявність державного контролю суперечить інтересам підприємств щодо самостійності планування та здійснення господарської діяльності, однак, з іншого боку, таке втручання вважаємо виправданим при зниженні інвестиційної активності суб'єктів господарювання, що прямо впливає на показники валового нагромадження капіталу та зниження рівня інвестиційної безпеки. Таким чином, для відновлення значення амортизаційної політики на макро- та мікрорівні вважаємо за необхідне здійснити такі заходи:

1) чіткий поділ основних власних джерел фінансування підприємств (амортизації та чистого прибутку). Накопичення амортизаційних відрахувань доцільно здійснювати шляхом формування спеціального амортизаційного фонду (резерву). Надходження до такого фонду буде характеризувати процес нарахування амортизації, а витрачання – цільове використання накопичених коштів виключно на цілі розширеного відтворення необоротних активів;

2) застосовувати переоцінку необоротних активів для уникнення викривлення балансової та залишкової вартості необоротних активів;

3) застосовувати досвід Німеччини щодо нарахування амортизації з відновлювальної вартості, що обґрунтовується збільшенням сум нарахованої амортизації та їх відповідності вартості оновлених основних засобів. Це дозволить зменшити залучення інших фінансових джерел для відтворення основного капіталу, зокрема прибутку;

3) організувати чіткий контроль за цільовим використанням коштів амортизаційного фонду як з боку керівництва підприємства, так і з боку держави. Надмірний контроль з боку держави обумовлений прямим впливом інвестиційної політики підприємств на політику держави, необхідністю забезпечення високого рівня інвестиційної безпеки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення;

4) оскільки процес оновлення необоротних активів здійснюється періодично (необоротні активи не потребують відшкодування після кожного відтворювального циклу), є можливість надати кошти амортизаційного фонду у розпорядження посередників – інвестиційних інститутів (фондів, компаній), які можуть розмістити їх у короткострокові цінні папери (зокрема, інвестиційні сертифікати). Така акумуляція коштів інвестиційними компаніями дозволить забезпечити приріст амортизаційних відрахувань шляхом одержання інвестиційного доходу у короткостроковому періоді;

б) при формуванні амортизаційного фонду прискорені методи нарахування амортизації використовувати виключно при розміщенні коштів фонду (резерву) в найбільш ліквідні короткострокові активи.

У контексті запропонованих заходів для прискорення обігу активів в якості посередників залучаються інвестиційні фонди, що є різновидами фінансово-кредитних установ. Їх призначення – акумуляція фінансових ресурсів інвесторів шляхом емісії власних цінних паперів та розміщенні їх у цінні папери інших емітентів. Емісія обмежується розміром покриття, що забезпечується портфелем цінних паперів.

Впровадження запропонованого механізму амортизаційної політики надасть можливість: 1) гармонізувати інтереси держави та підприємства з акумуляції інвестиційних ресурсів; 2) сформувати надійний фінансовий резерв відновлення основних засобів на мікрорівні та забезпечення показника валового нагромадження на макрорівні, що сприятиме зміцненню інвестиційно-інноваційної безпеки держави; 3) мотивувати підприємства для спрямування

амортизаційних коштів на оновлення необоротних активів, що сприятиме економії інших видів власних фінансових ресурсів (в т. ч. прибутку).

Результати проведеного статистичного дослідження відображають відсутність впливу амортизації, нарахованої підприємствами, на індикатори інвестиційно-інноваційної безпеки, що дозволяє стверджувати про неефективність амортизаційної політики держави та підприємств і різноспрямованість їх інтересів щодо необхідності формування додаткового джерела інвестиційного відновлення на мікро- та макрорівні. Обґрунтовано значимість та запропоновано створення дієвого механізму формування амортизаційної політики. Впровадження запропонованого механізму амортизаційної політики надасть можливість: 1) гармонізувати інтереси держави та підприємства з акумуляції інвестиційних ресурсів; 2) сформувати надійний фінансовий резерв відновлення основних засобів на мікрорівні та забезпечення показника валового нагромадження на макрорівні, що сприятиме зміцненню інвестиційно-інноваційної безпеки держави; 3) мотивувати підприємства для спрямування амортизаційних коштів на оновлення необоротних активів, що сприятиме економії інших видів власних фінансових ресурсів (в т. ч. прибутку).

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що стан інвестиційної безпеки та інвестиційних вкладень ще до початку повномасштабного вторгнення росії на територію України був критичним або близьким до критичного. Встановлено, що обсяги капітальних інвестицій залежали від загального стану економіки і у кризові роки, пов'язані з поширенням пандемії, скорочувалися. За джерелами фінансування капітальних інвестицій переважали власні кошти підприємств, на другому місці за обсягами були кошти державного бюджету. Кошти іноземних інвесторів складали незначні обсяги в капітальних інвестиціях, крім того, демонстрували нестійку тенденцію та залежали від загальноекономічних умов. Таким чином, покращення рівня інвестиційної безпеки передусім передбачає нарощення капітальних інвестицій та створення сприятливого бізнес середовища. До моменту закінчення війни сподіватися на значний приплив іноземних інвестицій не варто, оскільки високі ризики відлякують потенційних інвесторів. Отже, необхідно зосередитися на дослідженні можливих джерел та механізмів залучення інвестицій всередині країни.

2. Встановлено, що амортизаційні відрахування незалежно від своєї форми беруть участь у кругообігу капіталу суб'єктів господарювання у складі фінансового забезпечення відтворювального процесу. Водночас амортизація залишається одним з ключових джерел фінансових ресурсів суб'єктів господарювання на реновацію основних засобів. Однак, фактично цього не відбувається через прогалини в амортизаційній системі, коли відсутній механізм, що забезпечує цільове використання коштів, отриманих у результаті таких нарахувань. Так, роль держави у зазначених процесах зводиться до санкціонування амортизації, як явища економічного життя, через законодавче закріплення норм витрат, що зменшують базу оподаткування. Вважається, що зараховані до затрат в такий спосіб кошти є достатніми для відтворення основних засобів. Відмінна від природної роль

амортизації пояснюються неспроможністю діючої амортизаційної системи забезпечити зв'язок між її елементами як на макро- так і на мікрорівнях. Тому потрібно заповнити відсутній елемент у фінансовому механізмі, який не дозволяє виконувати амортизації свою цільову функцію.

3. Для покращання дієвості національної амортизаційної системи на сьогодні потрібно забезпечити:

– підвищення самостійності суб'єктів господарювання у регламентації основних елементів амортизаційної системи на мікрорівні. З боку держави – закріплення в нормативних актах (від Господарського кодексу до спеціальних законів) цільового використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів;

– розвиток організаційного та методичного забезпечення обліку амортизаційного процесу з урахуванням існуючих напрацювань, які тільки потребують свого унормування;

– формування комплексу заходів та інструментів для перерозподілу, акумульованих у амортизаційні фонди підприємств, коштів через посередників фінансового ринку.

З метою стимулювання суб'єктів господарювання щодо цільового використання в інвестиційних цілях акумульованих на амортизацію коштів, держава повинна розробити механізм, що забезпечить альтернативні способи вкладення у фінансові активи тимчасово вільних ресурсів. Такий механізм здатен нівелювати низку проблем і ризиків, які притаманні подібним способам накопичення ресурсів для подальшого використання у інвестиційних цілях.

4. Відсутність впливу амортизації, нарахованої підприємствами, на перший та другий індекси інвестиційно-інноваційної безпеки, а саме: на показники валового нагромадження, капітальні інвестиції, обсяг нововведених основних засобів, дозволяє стверджувати про неефективність амортизаційної політики держави та підприємств й різноспрямованість їх інтересів щодо важливого джерела інвестиційного відновлення на мікро- та

макрорівні. В цьому контексті виникає необхідність повернення амортизації властивої їй функції джерела відтворення необоротних активів шляхом створення дієвого механізму формування амортизаційної політики. Остання завжди вважалась важливою складовою інвестиційної політики та супроводжувалась протиріччями інтересів підприємств та держави, оскільки зменшення суми оподаткованого прибутку суб'єктів господарювання, з одного боку, негативно впливає на доходну частину бюджету, а з іншого, не стимулює підприємство оновлювати основні засоби. Враховуючи принцип невтручання держави у господарську діяльність підприємств, держава позбавлена важелів впливу на процеси відновлення на підприємствах, що також потребує удосконалення.

5. Обґрунтовано значимість та запропоновано створення дієвого механізму формування амортизаційної політики. Впровадження запропонованого механізму амортизаційної політики надасть можливість: 1) гармонізувати інтереси держави та підприємства з акумуляції інвестиційних ресурсів; 2) сформуванню надійний фінансовий резерв відновлення основних засобів на мікрорівні та забезпечення показника валового нагромадження на макрорівні, що сприятиме зміцненню інвестиційно-інноваційної безпеки держави; 3) мотивувати підприємства для спрямування амортизаційних коштів на оновлення необоротних активів, що сприятиме економії інших видів власних фінансових ресурсів (в т.ч. прибутку).

Основні результати та положення даного розділу опубліковані автором в наукових працях: [217, 219, 220, 225, 229].

РОЗДІЛ 3.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ З УРАХУВАННЯМ УДОСКОНАЛЕНИХ ПІДХОДІВ ДО АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Розвиток підходів до підвищення ролі фінансового ринку у забезпеченні інвестиційної безпеки держави

Останні роки розвиток вітчизняної економіки відбувається в турбулентних умовах. Поширення світової пандемії у 2019 – 2020 рр. призвело до скорочення світового ВВП у цей період. Не винятком стала й Україна. Покращення показників економічного розвитку за підсумками 2019 р. у 2020 р. змінилися запровадженням декількох хвиль жорстких обмежень ділової активності, що призвело до скорочення ВВП України на 4 %. А вже на початку 2022 р. почалося повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, яке супроводжується руйнуваннями цілих міст, знищенням інфраструктури, людськими втратами. За підсумками 2022 р. падіння ВВП фахівці НБУ оцінюють у 29,1 %. В таких умовах (у всіх ділових контрактах війну відносять до форс-мажорних обставин) очевидним є скорочення інвестицій та погіршення показників інвестиційної безпеки. Україна продовжує свою боротьбу за збереження територіальної цілісності та суверенітету, а сучасна економіка має стати потужною підтримкою армії. За прогнозами різних експертів (МВФ, Світовий банк, НБУ), зростання ВВП України у 2023 р. можливе на рівні 2 % - 3,5 % - 4,9 % порівняно з попереднім роком. Однак війна триває, високі ризики втрат погіршують інвестиційний клімат та відлякують іноземних інвесторів. Тому варто орієнтуватися, насамперед, на джерела інвестицій у середині країни. За підвищення ефективності функціонування фінансовий ринок може розширити умови для формування інвестиційного потенціалу та мати важливе значення у забезпеченні інвестиційної безпеки.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування та розвитку фінансового ринку розглядалися як у зарубіжній, так і у вітчизняній економічній науці, зокрема такими вченими, як Д. Кейнс, А. Маршалл, Ф. Хайєк, А. Сміт, Й. Шумпетер, М. Фрідмен, Г. Марковіц, Д. Стігліц, Д. Тобін, В. Шарп, Л. Алексеєнко, В. Базилевич, З. Васильченко, Ю. Коваленко, І. Лютий, Т. Майорова, В. Міщенко, О. Мозговий, А. Мороз, С. Науменкова, В. Опарін, М. Савлук, Н. Шелудько, І. Школьник та інші. Питанням сутності та забезпечення інвестиційної безпеки присвячені праці С. Пирожкова, А. Сухорукова, В. Кириленко, В. Шлемко, І. Бінько, О. Барановського, В. Губенко, С. Мошенського, А. Мещерякова, М. Крупки та багатьох інших. Водночас питання дослідження потенційних можливостей фінансового ринку щодо посилення національної інвестиційної безпеки шляхом перерозподілу акумульованих у державі ресурсів від амортизаційних відрахувань залишаються поза увагою науковців.

Питання сутності поняття «фінансовий ринок» ґрунтовно розглядалося в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. В цілому, трактування зводяться до двох основних підходів: як сукупності інститутів або як системи економічних відносин. За першого підходу фінансовий ринок визначають як систему інститутів, з яких він складається (учасники ринку – емітенти, інвестори, посередники; біржі та позабіржові організатори торгівлі; інфраструктура ринку – депозитарії, реєстратори, розрахунково-клірингові організації та інші установи). Другий підхід трактує фінансовий ринок як систему економічних відносин з формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів [126, с.78].

Сутність та призначення фінансового ринку найкраще розкривається у функціях, які він виконує. Найбільш загальні функції фінансового ринку виділяє В.М. Суторміна, до яких відносить: 1) перетворення заощаджень на інвестиції; 2) забезпечення економічного зростання через нагромадження капіталу; 3) перелив фінансових ресурсів з одних галузей економіки в інші; 4) перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами; 5) переміщення фінансових

фондів між різними країнами [193, с. 429]. Серед важливих функцій фінансового ринку інші дослідники також виділяють функції ціноутворення, забезпечення ліквідності, розподілу та передачі ризиків; диверсифікації ризиків [23], [199].

Безперечно, основною функцією фінансових ринків є трансформація заощаджень у інвестиції, вона має ключове значення в активізації інвестиційних процесів та забезпеченні інвестиційної безпеки. За умови ефективного функціонування фінансових посередників та високої довіри до них населення та бізнесу, заощадження не лише накопичуються на рахунках власників, а й прямують через систему фінансових посередників до найбільш ефективних інвестиційних об'єктів. Водночас, фінансові посередники беруть на себе задачі з оцінки ризиків та дохідності, управління ліквідністю, аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників, диверсифікації вкладень. Зокрема, не маючи спеціальної освіти чи навичок у сфері оцінки інвестиційних проєктів, пересічний громадянин, довіряючи свої кошти фінансовому посереднику, отримує бажану дохідність та гарантії повернення коштів (діяльність фінансових посередників регулюється). Те ж саме відбувається у випадку невеликого підприємства, у структурі якого немає фінансового відділу. Таким чином, розвиток та зростання капіталізації фінансового ринку сприяє активізації інвестиційних процесів та покращує рівень інвестиційної безпеки.

Такої ж думки дотримується С.З. Мошенський, який у своїй праці зазначає, що: «Фінансовий ринок став важливою складовою забезпечення інвестиційної безпеки, що визначають його функції, які полягають в акумуляції заощаджень та перетворенні їх на інвестиції, забезпеченні способів управління ризиками, наданні учасникам ринку достовірної інформації про можливі інвестиції, контроль і моніторинг інвестиційного процесу» [126, с.79].

Вплив розвитку фінансового ринку на економічну безпеку почали досліджувати ще на початку 1970-х рр. у США. Зокрема, у той час було створено Раду з міжнародної економічної політики, у Меморандумі від 19.01.1971 р. якої було зазначено, що економічна безпека залежить від

загального стану фінансових ринків, а також стану міжнародної торгівлі, інвестицій, платіжного балансу [17]. Пізніше, у 2000 р. аналітики МВФ Б. Ананд і А. Галетович зазначили, що є вже достатньо доказів, що розвиток ринку цінних паперів не лише має кореляції з економічним зростанням, а є причиною цього зростання [2, с. 3].

Відомий вітчизняний науковець О.І. Барановський у своїй праці зазначає: «Інвестиційна безпека безпосередньо пов'язана з безпекою фондового ринку. Зростаюча увага до вивчення сучасного стану та проблем формування вітчизняного фондового ринку зумовлена тим, що саме він за певних умов є дієвим засобом перерозподілу інвестиційних потоків, залучення в національну економіку додаткових внутрішніх фінансових ресурсів, іноземних інвестицій, а також інтеграції України у світогосподарський комплекс» [37, с. 203].

Доречно також згадати дослідження Дж. Кейнса, який стверджував, що саме інвестиції, а не заощадження ведуть до зміни доходу, що сприяє розширенню виробництва. Вчений сформулював правило, яке отримало назву «інвестиційний мультиплікатор»: будь-який новий приріст інвестицій автоматично забезпечує приріст сукупних доходів, що в них частка заощаджень зростає переважаючими темпами стосовно частки, котра споживається, а отже, забезпечується основа майбутніх інвестицій. Зв'язок між приростом інвестицій і приростом обсягу національного доходу існує як визначене економічно доцільне співвідношення, що називається ефектом мультиплікатора. Сам мультиплікатор (k) – це числовий коефіцієнт, що показує розміри зростання національного виробництва при збільшенні обсягу інвестицій, дохід збільшується на суму, котра в k разів перевищує приріст інвестицій [30, с. 58-59].

Крім того, за оцінками фахівців Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації, за підвищення приватних інвестицій в країнах, що розвиваються, на 1% до ВВП, за інших рівних умов, збільшується середньорічний темп зростання економіки на 0,71% [3]. Усі наведені дослідження дають підстави стверджувати, що між інвестиціями та

економічним зростанням існує взаємозв'язок, а із зростанням інвестицій зростає рівень інвестиційної безпеки держави.

Деякі науковці звертають увагу на роль рівня капіталізації фінансового ринку. Дослідники В. Кириленко та В. Чернобаєв зазначають, що безпека фондового ринку залежить від рівня його капіталізації, що безпосередньо відображається на рівні інвестиційної безпеки [96, с. 71].

Таку думку підтримує й С. Мошенський, який стверджує, що нагромадження капіталу можна розглядати як найважливішу умову економічного підйому і виходу з кризи, оскільки від динаміки й обсягів нагромадження будуть залежати як ступінь інвестиційної активності, так і темпи відновлення основного капіталу [126, с.26].

Очевидно, що зростання обсягів внутрішніх та зовнішніх інвестицій у процесі перерозподілу через фінансовий ринок потрапляють у реальний сектор економіки, що стимулює розширене відтворення. У контексті забезпечення інвестиційної безпеки необхідно створювати сприятливі умови для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Водночас, в умовах війни нарощувати зовнішні інвестиції практично не можливо, оскільки високі ризики відлякують іноземних інвесторів.

Власюк О.С. вважає основним джерелом розвитку економіки внутрішні інвестиції. Хоча іноземні інвестиції сприяють модернізації виробництва і забезпечують динамічність розвитку окремих підприємств і галузей, жодній країні не вдалося забезпечити економічне зростання за рахунок самих лише іноземних інвестицій [55, с. 5-6]. Схожі погляди розкриває у своїй праці й С. Мошенський, який зазначає, що: «Обмеженість та неефективне використання внутрішніх інвестиційних ресурсів, високий рівень тінізації економіки, зволікання з реструктуризацією вітчизняного економічного комплексу, недостатнє використання світового досвіду та сучасних тенденцій розвитку інвестиційних процесів відчутно зменшує рівень інвестиційної безпеки» [126, с.40].

Достатньо обґрунтованим є той факт, що заощадження домогосподарств відіграють ключову роль у суспільному відтворенні, оскільки вони формують основне джерело коштів на фінансовому ринку. Однак тимчасово вільні кошти суб'єктів господарювання теж є потенційним джерелом інвестицій. Як зазначає Т. Майорова, процес перетворення заощаджень різних суб'єктів господарювання на інвестиції майже аналогічний: кошти підприємств вивільнюються з процесів виробництва і споживання, акумулюються, а потім вкладуються в інструменти фінансового ринку [112, с. 251].

Як було обґрунтовано раніше, в Україні не повністю реалізований потенціал такого джерела фінансування капітальних інвестицій як амортизація, яке формується в результаті перенесення вартості основних фондів на вартість продукту та в сукупності утворює амортизаційний фонд.

Домінуюча в Україні концепція амортизаційної політики визначає економічну та податкову роль амортизації. Зокрема, економічна роль амортизації полягає у фактичному відшкодуванні діючих основних фондів; відповідні амортизаційні відрахування (економічна амортизація) відображають реальне знецінення основного капіталу в процесі виробництва та надання послуг і відносяться на витрати діяльності суб'єктів господарювання. А податкова роль амортизації полягає у фінансовому відшкодуванні основного капіталу за рахунок зменшення оподаткованого прибутку на суму амортизаційних відрахувань (податкова амортизація) та одержання податкової знижки [209].

Однак у попередніх дослідженнях ми дійшли висновку, що амортизація як джерело відтворення основних засобів практично не виконує свою функцію, тобто суми нарахованої амортизації, які повертаються у складі виручки на підприємство і в подальшому формують балансовий прибуток, практично не сприяють відновленню основних засобів, а використовуються на поповнення оборотних активів [217, с. 204].

Схожі висновки за результатами дослідження отримала Т. Майорова, яка зазначає, що амортизаційна політика впродовж багатьох років залишається

найслабкішою ланкою економічної політики держави, оскільки сформована амортизаційна система не виконує своїх головних функцій – не створює зацікавленості підприємств в оновленні основних фондів, упровадженні наукових розробок і новітніх технологій у виробництво [112, с. 118].

Крім того, дослідниця зауважує, що амортизаційні відрахування можуть бути джерелом фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, але лише в тому випадку, коли ними завчасно створено фонд відновлення з метою цільового використання коштів, що нагромаджуються у ньому, зокрема відтворення основних засобів. Фонд відновлення – це джерело формування інвестиційних ресурсів для відтворення і поліпшення первинного ресурсу основних засобів. Також автор зазначає, що для створення фонду відтворення підприємству треба відкрити в установі банку спеціальний розрахунковий рахунок, кошти на якому накопичуватимуться з подальшим цільовим призначенням у розвиток підприємницької справи [112, с. 120].

Деякі вчені пропонують накопичення амортизаційних відрахувань розміщувати на депозитних банківських рахунках під визначений відсоток для уникнення їх знецінення [73, 234].

Подібну ідею підтримує Д. Трачова, яка пропонує зберігати кошти, призначені на інвестиційні цілі, в тому числі і амортизаційні відрахування з 100 % часткою, на індивідуальному для кожного підприємства, спеціалізованому інвестиційному рахунку в банку. Спеціалізований банківський інвестиційний рахунок являє собою тимчасово вільні амортизаційні відрахування підприємств, державних компенсацій, виплачуваних у межах названої програми і процентного доходу [204, с.98].

В науковій літературі зустрічається також думка щодо необхідності використання інструментів державної підтримки накопичення амортизаційних відрахувань у вигляді реальних грошових коштів на депозитних або спеціальних рахунках у банках. Зокрема, пропонується накопичення коштів на цілі відтворення організації проводити із застосуванням підвищеної депозитної ставки, яка повинна складатися із ставки, що застосовується комерційним

банком і державної субсидії в розмірі ставки рефінансування; при цьому накопичені амортизаційні відрахування повинні бути використані на інвестиційні цілі [181, с.82].

На нашу думку, всі перераховані пропозиції доречні та сприятимуть цільовому використанню амортизаційних відрахувань, однак мають окремі недоліки. Зокрема, застосування підвищеної депозитної ставки до інвестиційних рахунків підприємств, на яких зберігаються амортизаційні відрахування, потребує додаткових бюджетних коштів, адже дослідники пропонують підвищення ставки в частині державної субсидії в розмірі ставки рефінансування. В умовах війни, наразі, держава не може дозволити собі збільшувати видатки на інші цілі, крім оборони.

Крім того, всі пропозиції щодо накопичення амортизаційних відрахувань, в кращому випадку зводяться до відкриття депозитного рахунку у банку, що обмежує підприємства у пошуку більш ефективних інструментів накопичення коштів.

Альтернативним підходом є гарантування можливості вибору суб'єктам господарювання ефективних інструментів зберігання накопичених амортизаційних відрахувань до моменту їх цільового використання – оновлення та придбання основних фондів.

На сучасному фінансовому ринку представлено багато фінансових інструментів, які відрізняються за рівнем ризику та доходності (депозити, акції, державні облігації, корпоративні облігації, інші цінні папери, віртуальні активи тощо). Однак не всі перелічені фінансові інструменти гарантують повернення коштів при високій нормі доходності. Зокрема, віртуальні активи за короткий період можуть подвоїти чи навіть потроїти суму вкладених коштів, однак висока волатильність на ринках віртуальних активів може призвести й до значного їх знецінення за короткий період часу. Крім того, прогалини вітчизняного законодавства в частині регулювання віртуальних активів обмежують їх використання. Зокрема, комерційні банки не можуть вести рахунки у віртуальних валютах, а також не врегульовані питання

оподаткування операцій з віртуальними активами. Отже, для цілей накопичення та зберігання амортизаційних відрахувань варто розглянути, в першу чергу, класичні інструменти фінансового ринку.

Розробляючи нові підходи до амортизаційної політики, держава має забезпечити не лише цільове використання накопичених амортизаційних відрахувань, а й визначити надійні інструменти фінансового ринку для їх зберігання до моменту цільового використання.

Подібна практика реалізації регуляторної функції держави вже існує у регулюванні діяльності основних фінансових посередників: комерційних банків, страхових компаній, інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів. Зокрема, НБУ регламентує перелік активів банків за ступенем ризику в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, а Положення НБУ «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 встановлює перелік прийнятного забезпечення та коефіцієнти ліквідності забезпечення, які враховують при розрахунку розміру кредитного ризику [160].

«Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика» № 850 визначає вимоги до якості, безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості активів, яких повинен дотримуватися страховик при розміщенні коштів страхових резервів [174]. «Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування» № 1753 визначає перелік, вимоги до якості та структури активів, в які можуть інвестувати кошти клієнтів інституту спільного інвестування. За такої умови більш надійні та безпечні інструменти для інвестування встановлені регулятором для ІСІ диверсифікованого типу [173].

Напрями інвестування пенсійних активів теж регламентуються, зокрема «Положенням про вимоги до осіб, що здійснюють професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), щодо складу та структури активів недержавних пенсійних фондів,

якими вони управляють» № 582 визначає склад активів пенсійних фондів, а також пенсійні активи у цінних паперах та вимоги до останніх [171].

Проаналізовані нормативно-правові акти встановлюють обмеження щодо напрямів інвестування інституційних інвесторів, адже вони розпоряджаються не власними коштами, а залученими від клієнтів. Тому держава, для забезпечення захисту страхових резервів, пенсійних активів та інвестицій індивідуальних інвесторів має створити безпечний механізм інвестування. Кожен з проаналізованих документів визначає перелік найбільш надійних інструментів для інвестицій та вимоги до цих інструментів.

Узагальнюючи практику регулювання структури активів та вимоги до напрямів інвестування інституційних інвесторів в Україні [159, 160, 171, 173, 174], можна виділити найбільш надійні активи для інвестування амортизаційних відрахувань:

- 1) грошові кошти на окремому рахунку;
- 2) кошти, розміщені на строкових депозитних рахунках в банках, які мають кредитний рейтинг не нижче, ніж AA за національною рейтинговою шкалою [Додаток Г];
- 3) кошти, розміщені на строкових депозитних рахунках в банках в іноземній валюті, які мають кредитний рейтинг не нижче, ніж AA за національною рейтинговою шкалою;
- 4) кошти, розміщені на строкових депозитних рахунках в банках в банківських металах, які мають кредитний рейтинг не нижче, ніж AA за національною рейтинговою шкалою;
- 5) ощадні (депозитні) сертифікати банку, який має кредитний рейтинг не нижче, ніж AA за національною рейтинговою шкалою;
- 6) цінні папери, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства (облігації державної та місцевої позик);
- 7) іпотечні облігації, емітентом яких є Державна іпотечна установа;

8) цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади країн, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "AA-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Aa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service" [Додаток Д];

9) облігації міжнародних фінансових організацій, які на умовах, визначених своїм установчим актом, та/або відповідно до міжнародного договору України здійснюють емісію облігацій на території України;

10) облігацій українських емітентів, кредитний рейтинг яких відповідає інвестиційному рівню за Національною рейтинговою шкалою, визначеною законодавством України, або які відповідно до норм законодавства допущені до торгів на регульованому фондовому ринку, що відповідає вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

11) облігацій іноземних емітентів, кредитний рейтинг яких відповідає інвестиційному рівню за Міжнародною шкалою.

Запропонований перелік активів для інвестування амортизаційних відрахувань дозволить суб'єктам господарювання обрати оптимальний варіант для накопичення інвестиційного капіталу залежно від поточних потреб та не обмежує варіанти накопичення лише депозитним рахунком.

З метою розробки рекомендацій щодо вибору того чи іншого фінансового інструменту для накопичення амортизаційних відрахувань варто проаналізувати їх переваги та недоліки (див. табл. 3.1).

Зокрема, якщо підприємство планує найближчим часом використати кошти на оновлення чи придбання основних засобів, то в такому випадку недоцільно накопичувати амортизаційні відрахування на строковому депозиті, адже кошти можна буде використати лише після закінчення терміну депозитного договору, натомість ліквідні кошти на окремому рахунку чи ОВДП (мають високу ліквідність на вторинному ринку) забезпечать необхідну ліквідність для здійснення капітальних інвестицій.

Таблиця 3.1

Переваги та недоліки фінансових інструментів у контексті зберігання та накопичення амортизаційних відрахувань

№ з/п	Назва фінансового інструменту	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
1.	грошові кошти на окремому рахунку	висока ліквідність, можливість використати на потреби оновлення ОЗ у будь-який час	кошти на вимогу не приносять дохід, а також знецінюються у випадку тривалого зберігання
2.	кошти, розміщені на строкових депозитних рахунках в банках, які мають кредитний рейтинг не нижче ніж, АА за національною рейтинговою шкалою	широкий перелік депозитних програм банків для юридичних осіб, які відрізняються за термінами та процентними ставками	немає гарантії повернення коштів у випадку банкрутства банку; відсутність можливості достроково використати кошти з строкового депозиту; невисокі процентні ставки, які не завжди перевищують темпи інфляції
3.	кошти, розміщені на строкових депозитних рахунках в банках в іноземній валюті, які мають кредитний рейтинг не нижче, ніж АА за національною рейтинговою шкалою	можливість захистити накопичення амортизаційних відрахувань від девальвації національної валюти	немає гарантії повернення коштів у випадку банкрутства банку; відсутність можливості достроково використати кошти з строкового депозиту; низькі процентні ставки на депозити в іноземній валюті; обмеження використання коштів, пов'язані з валютними обмеженнями
4.	кошти, розміщені на строкових депозитних рахунках в банках в банківських металах, які мають кредитний рейтинг не нижче, ніж АА за національною рейтинговою шкалою	захист амортизаційних накопичень від девальвації національної та іноземної валют	обмеженість депозитних програм банків у банківських металах; немає гарантії повернення коштів у випадку банкрутства банку; відсутність можливості достроково використати кошти з строкового депозиту
5.	ощадні (депозитні) сертифікати банку, який має кредитний рейтинг не нижче, ніж АА за національною рейтинговою шкалою	вища ліквідність ощадних (депозитних) сертифікатів банків порівняно з банківськими депозитами, що дає можливість отримувати дохід та використати кошти достроково у випадку перепродажу ощадних (депозитних) сертифікатів третій особі	немає гарантії повернення коштів у випадку банкрутства банку; невисокі процентні ставки, які не завжди перевищують темпи інфляції

Продовження таблиці 3.1.

1	2	3	4
6.	облігації державної та місцевої позик	гарантія повернення коштів державою; вищі процентні ставки порівняно з банківськими депозитами; можуть емітуватися як в національній, так і іноземній валюті; висока ліквідність, що дає можливість перепродати облігації державної та місцевої позик третім особам до завершення періоду їх обертання	тривалі терміни вкладення коштів;
7.	іпотечні облігації, емітентом яких є Державна іпотечна установа	мають додаткове забезпечення у вигляді іпотечного покриття, є можливість перепродати третім особам до завершення періоду їх обертання	наразі не мають широкого попиту та поширення в Україні, що характеризується низькою ліквідністю
8.	цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади країн, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "AA-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Aa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"	висока надійність; мають високу ліквідність на міжнародних ринках капіталів; випускаються в іноземних валютах, що захищає вкладені кошти від знецінення	невисокі процентні ставки; обмежений доступ через валютні обмеження
9.	облігації міжнародних фінансових організацій, які на умовах, визначених своїм установчим актом, та/або відповідно до міжнародного договору України здійснюють емісію облігацій на території України	висока надійність; випускаються в іноземних валютах, що захищає вкладені кошти від знецінення	невисокі процентні ставки; обмежений доступ через валютні обмеження

Продовження таблиці 3.1.

1	2	3	4
10.	облігації українських емітентів, кредитний рейтинг яких відповідає інвестиційному рівню за Національною рейтинговою шкалою, або які допущені до торгів на регульованому фондовому ринку, що відповідає вимогам, установленим НКЦПФР	вища дохідність порівняно з банківськими депозитами та облігаціями державної позики; можливість перепродати третім особам до завершення періоду їх обертання	відсутність гарантій погашення та нижча ліквідність порівняно з облігаціями державної позики
11.	облігації іноземних емітентів, кредитний рейтинг яких відповідає інвестиційному рівню за Міжнародною шкалою	висока ліквідність; випускаються в іноземних валютах, що захищає вкладені кошти від знецінення; вищі процентні ставки у порівнянні з облігаціями державних позик іноземних держав	відсутність гарантій погашення; обмежений доступ через валютні обмеження

Загальні рекомендації з використання фінансових інструментів для накопичення амортизаційних відрахувань залежно від планів підприємства щодо строків оновлення (покращення) основних засобів наведені в рисунку 3.1.

Варто зазначити, що наявність альтернативних варіантів для накопичення амортизаційних відрахувань дає можливість обрати кращу дохідність. Зокрема, якщо порівнювати середні процентні ставки за депозитами банків для бізнесу з процентними виплатами за ОВДП, то процентні виплати за ОВДП є вищими. Також варто зазначити, що виплати за ОВДП гарантовані державою, а, отже, мають вищу надійність, ніж депозити банків для юридичних осіб.

Найбільший вибір щодо інвестування накопичених амортизаційних відрахувань підприємства мають у випадку потреби оновлення основних засобів у середньостроковому та довгостроковому періоді. В такому випадку більші терміни, як правило, передбачають вищу дохідність, що дає можливість

підприємству накопичити необхідний обсяг коштів та захистити їх від інфляції. При виборі конкретного фінансового інструменту управлінський персонал суб'єкта господарювання має враховувати ще й такі фактори, як ризики та ліквідність. Зокрема, фінансові інструменти, які обертаються на вторинному ринку ощадні (депозитні) сертифікати банків на пред'явника, ОВДП, облігації іноземних держав, облігації іноземних чи українських емітентів) можна перепродати третім особам у випадку непередбачуваних подій (позаплановий ремонт ОЗ). При цьому, наведені вище інструменти різняться за рівнем ризику: ОВДП та облігації іноземних держав гарантовані центральними органами виконавчої влади країн-емітентів та мають вищу надійність у порівнянні з облігаціями підприємств чи ощадних (депозитних) сертифікатів банків.

З позиції держави, трансформація амортизаційних відрахувань суб'єктів господарювання в інструменти фінансового ринку дозволить не тільки накопичувати фінансові ресурси для оновлення основних засобів, а й активізувати інвестиційні процеси та підвищити рівень інвестиційної безпеки країни.

У проведеному дослідженні обґрунтовано потенційні можливості фінансового ринку щодо посилення національної інвестиційної безпеки шляхом перерозподілу акумульованих у державі ресурсів від амортизаційних відрахувань. Встановлено, що розвиток та зростання капіталізації фінансового ринку сприяє активізації інвестиційних процесів та покращує рівень інвестиційної безпеки. Для забезпечення інвестиційної безпеки необхідно створювати сприятливі умови для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій, однак, в умовах війни, можливості нарощення зовнішніх інвестицій обмежені. Встановлено, що в Україні не повністю реалізований потенціал такого джерела фінансування капітальних інвестицій як амортизація. Численні дослідження доводять, що амортизація, як джерело відтворення основних засобів, практично не виконує свою функцію, тобто суми нарахованої амортизації, які повертаються у складі виручки на підприємство і формують

прибуток, практично не сприяють відновленню основних засобів, а використовуються на поповнення оборотних активів.

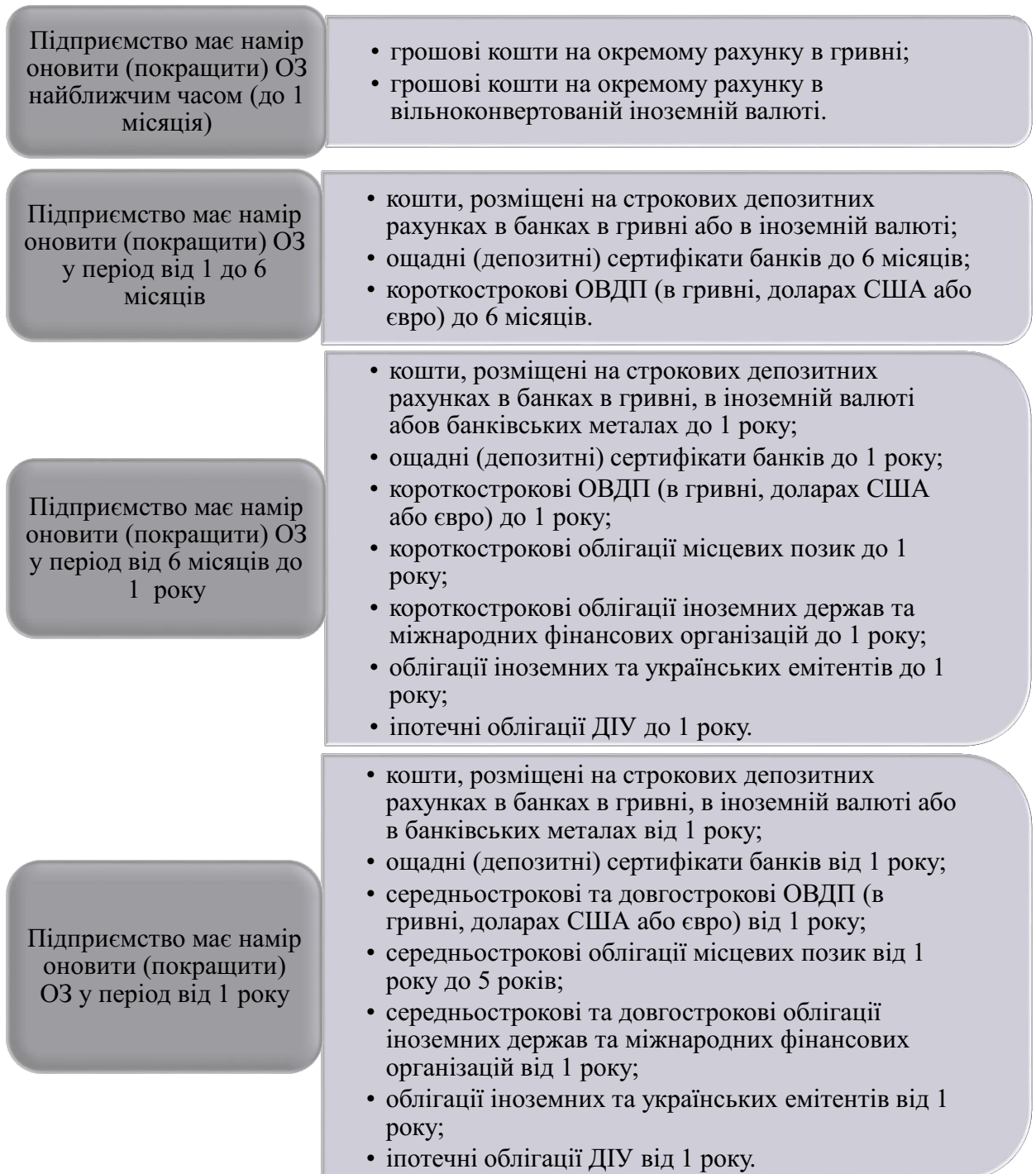

Рис. 3.1. Рекомендовані фінансові інструменти для накопичення амортизаційних відрахувань залежно від планів підприємства щодо строків оновлення (покращення) ОЗ

Водночас, амортизаційні відрахування можуть бути джерелом фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, але в тому випадку, коли ними завчасно створено фонд відновлення з метою цільового використання коштів, що у ньому нагромаджуються. В економічній літературі пропозиції щодо накопичення амортизаційних відрахувань зводяться до відкриття окремого поточного чи депозитного рахунку у банку, що обмежує підприємства у пошуку більш ефективних інструментів накопичення коштів. Запропоновано забезпечити суб'єктам господарювання можливість вибору ефективних інструментів зберігання накопичених амортизаційних відрахувань шляхом їх вкладання у надійні інструменти фінансового ринку до моменту їх цільового використання. Подібна практика визначення регуляторами надійних інструментів для інвестування активів інституційних інвесторів (банків, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній, ІСІ) в Україні вже є. Узагальнено практику регулювання структури активів та вимоги до напрямів інвестування інституційних інвесторів та сформовано перелік найбільш надійних активів для інвестування амортизаційних відрахувань суб'єктів господарювання. На мікрорівні внесені пропозиції щодо розширення переліку активів для інвестування амортизаційних відрахувань дозволять обрати оптимальний актив з позиції ліквідності та доходності. На макрорівні трансформація амортизаційних відрахувань суб'єктів господарювання в інструменти фінансового ринку дозволить не тільки накопичувати фінансові ресурси для оновлення основних засобів, а й активізувати інвестиційні процеси та підвищити рівень інвестиційної безпеки країни. Подальші дослідження варто присвятити уточненню критеріїв, яким мають відповідати інструменти фінансового ринку для інвестування амортизаційних відрахувань.

3.2. Посилення ролі амортизаційної політики у забезпеченні інвестиційної безпеки держави на основі міжнародного досвіду

У першому розділі дисертації (пункт 1) було розкрито авторське бачення складових забезпечення інвестиційної безпеки держави, де деталізовані елементи відповідної системи з позиції актуальності до предмета нашого дослідження. Вже у другому розділі було доведено, що на сьогодні не існує достатньої взаємодії між двома системами, якими є (по відношенню до вищого ієрархічного рівня) підсистема забезпечення інвестиційної безпеки держави та амортизаційна підсистема. Відсутня завершеність на етапі, де ці підсистеми мали б перетинатися та гарантувати *«здатність економіки залучати та найбільш ефективно розподіляти й використовувати фінансові ресурси, які формуються в процесі інвестування з метою забезпечення стабільного розвитку та структурної перебудови економіки»* (курсив мій) [213].

Подібної точки зору дотримується відомий вітчизняний дослідник В.І. Кириленко, визначаючи інвестиційну безпеку через процес забезпечення стану інвестиційної сфери як системи економічних відносин з приводу руху інвестицій, за якого економіка здатна досягти і підтримувати *рівень інвестиційних ресурсів* для забезпечення сталого розвитку, зростання конкурентоспроможності національної економіки і добробуту населення (курсив мій) [95, с. 74].

Барановський О.І. прямо не виділяє здатність економіки залучати та ефективно використовувати фінансові ресурси, які формуються під час інвестування. Однак він визначає перелік національних інтересів у забезпеченні інвестиційної безпеки як формування сприятливого інвестиційного клімату, уникнення виключної залежності від іноземного капіталу через великі обсяги зовнішнього боргу і залучення додаткових міжнародних позик тощо [38, с. 48].

Зі свого боку С.І. Ткаленко, визначаючи фактори впливу на інвестиційну діяльність, фактори інвестиційної безпеки і пропонуючи модель інвестиційної безпеки, одним з ключових факторів також називає інвестиційний клімат [201,

с. 62, с. 67, с. 216]. В подальшому вчена встановлює поняття інвестиційного клімату через складові, першою з яких є розвинутий фінансовий ринок, який і призначений гарантувати здатність економіки залучати та ефективно використовувати фінансові ресурси, уникаючи за таких умов залежності від іноземного капіталу.

Дацій Н.В. вважає, «що інвестиційне забезпечення економічної безпеки варто визначати як економічну діяльність, спрямовану на формування і рух інвестиційних ресурсів відповідно до критеріїв безпечного функціонування і розвитку національної економіки. Таке визначення дає можливість підкреслити специфіку інвестиційної діяльності як єдності цілей інвестування та засобів їх досягнення або матеріальної основи реальних і фінансових інвестицій, а також підпорядкувати таку діяльність завданням забезпечення економічної безпеки» [65, с. 3-4].

Таким чином, відомі вітчизняні вчені-безпекознавці О.І. Барановський, Н.В. Дацій, В.І. Кириленко, С.І. Ткаленко, А.Є. Федоренко прямо чи опосередковано виділяють як ключовий чинник досягнення інвестиційної безпеки держави – наявність фінансових ресурсів для капітальних інвестицій. Ланкою, яка на сьогодні не працює, навіть можна стверджувати, що вона відсутня, є дієвий механізм трансформації фінансових ресурсів у капітальні інвестиції.

Раніше нами було показано, що основною метою розробки амортизаційної політики є забезпечення власними фінансовими ресурсами відтворення або заміни основних засобів за рахунок постійних відрахувань з виручки до цільового фонду коштів. Однак на сьогодні амортизація трактується як певного роду «податкова пільга», що стала альтернативним джерелом підтримання на необхідному рівні оборотного капіталу підприємства. Відбулося зміщення акцентів у функціях амортизації. Вона продовжує брати участь у відновленні капіталу через забезпечення його безперервного кругообігу, але не в частині відтворення основного капіталу, як це мало бути. Тобто через домінування бухгалтерської й податкової

концепцій амортизації над іншими, повною мірою не реалізуються можливості амортизаційної політики в т. ч. у нарощенні капітальних інвестицій та посиленні інвестиційної безпеки держави.

На наш погляд, викривлення підходів відбулося через зосередження уваги на «технічній стороні» використання капіталу, а не джерел його походження. Так, К. Маркс визначає частину капіталу, яка представлена засобами, як постійний капітал, який не змінює своєї вартості у процесі створення продукції (товару). Класик доводить, що перенесення на вартість нової продукції відбувається як для оборотних активів, так і основних засобів з тією лише різницею, що вартість основних засобів увійде в новостворену продукцію лише частково, у міру зношення (через амортизацію), але й ця частка використаного в процесі виробництва капіталу не змінить своєї вартості [240, с. 160]. З викладеного бачимо, що завдання амортизації полягає у відновленні «незмінної» частини капіталу. Це дало підстави стверджувати, що амортизацію насамперед потрібно узгоджувати з фактичним фізичним зносом за термінами та сумами. Однак ставлення до основних засобів як до функціональної форми капіталу вимагало б повернення використаної частини капіталу як такого (як об'єкта власності). Тобто це має бути особиста справа власника факторів виробництва, як швидко переносити вартість ресурсів на затрати. З іншого боку, цей процес у ринкових умовах господарювання буде саморегульованим через ціновий чинник, який не дозволить переносити всю чи значну частину вартості основних засобів на виготовлену за їх допомогою продукцію через непомірне зростання ціни, що зробить такий продукт неконкурентоспроможним.

Перенесення ж акцентів на походження підприємницького капіталу буде означати усунення певної дихотомії, коли за наведених вище підходів протиставляються два види однієї і тієї ж категорії – індивідуального капіталу, що є нерозривним цілим. Тобто підходи, які поширюються до однієї частини повинні поширюватися і на іншу, як до основного, так і оборотного капіталу. Проблема абсолютно не існувала б, якби не було

різночитання між економічною теорією і функціональними економічними науками, про що ми писали раніше.

Класична економічна теорія з цього приводу стверджує: «Так, для процесу виробництва підприємцю необхідно залучити певні ресурси. Ці ресурси, а саме засоби виробництва й робоча сила, знаходяться на ринку, мають товарну форму, а відтак, і певну вартість. Власник капіталу на свої гроші купує ці фактори в пропорції, необхідній для здійснення виробництва і щодо цього несе витрати. Ці витрати капіталу, які зроблені для придбання засобів виробництва (постійний капітал) і для придбання робочої сили (змінний капітал) і є витратами капіталу» [240, с. 178]. Якщо використані у виробничому процесі основні засоби – це витрати, як і будь-яка сировина, матеріали, напівфабрикати інші складові оборотних коштів, то не можна у такому випадку говорити про поступки з боку держави у частині оподаткування. Інакше ідеться про повторне оподаткування або експропріацію частини майна власника. А ситуація саме така, що дає підстави стверджувати окремим дослідникам і поводити себе у даній сфері державі, начебто амортизаційні відрахування є різновидом податкової пільги, а прискорена амортизація взагалі є однією з «форм непрямого субсидування розвитку економіки з бюджету держави» [68, с. 151].

Змінити стан справ повинна трансформація ставлення до амортизації в контексті економічної та фінансової концепції, рис. 3.2. За такого підходу амортизація – це не пільга з оподаткування, а повернення в оборот авансованого капіталу, що може відбуватися доволі тривалий час. Тому всі пропозиції з удосконалення амортизаційної системи задля посилення її основної функції мають базуватися на цій ідеї.

Рис. 3.2. Рівні концепцій амортизації.

На думку В.Д. Попової та Н.М. Кизими, амортизація є інструментом, що у випадку дієвого застосування дозволяє спрямувати фінансові потоки так, щоб амортизаційні відрахування скеровувалися на інвестиції в основний капітал, на основі запровадження новітніх технологій та сучасних зразків виробничого обладнання. Також автори вважають, що амортизація – це частина доходів, зарезервованих для інвестиційних цілей з метою відновлення активу у майбутньому. Саме тому вона є інвестиційним ресурсом [156].

Потрібно погодитися з А.М. Стельмашуком, що регулююча функція амортизації на мікрорівні проявляється через прискорення чи уповільнення темпів формування грошових потоків підприємства, які в подальшому можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів. Дослідник пов'язує її з державною політикою оподаткування підприємств, оскільки остання впливає на формування суми податку на прибуток та опосередковано – податку на додану вартість [192, с. 69].

На думку Л.М. Пилипенко, на макрорівні регулююча функція амортизації призначена для забезпечення ефективного поєднання інколи суперечливих завдань у зв'язку з тим, що амортизація на рівні суб'єктів господарювання та держави виконує різні функції [147, с. 84]. Щоправда, на державному рівні доречніше розглядати амортизаційну політику, бо амортизація як процес, забезпечений відповідним механізмом, реалізується на мікрорівні.

Однак, як вже зазначалося, в Україні відсутній механізм, який гарантує трансформацію акумульованих фінансових ресурсів у вигляді амортизаційних відрахувань у капітальні інвестиції. Недарма, в США облікова та податкова системи зорієнтовані на забезпечення цільового використання амортизаційних ресурсів. Тобто вони (ці системи) є підпорядковані базовій консолідованій меті – відновленню основного капіталу підприємств. У цій країні введення нових основних засобів у середньому на 70 % фінансується за рахунок амортизаційних відрахувань, а решта – за рахунок коштів інвесторів та запозичень [33].

На основі аналізу проведених досліджень [36, 56, 104, 113, 133, 137, 143, 155; 207, 232, 239]*, а також власного підходу до розмежування рівнів амортизаційної політики, дійшли висновку щодо елементів амортизаційної системи на макро- та мікрорівнях. Саме вони повинні бути об'єктом вивчення на предмет запозичення та імплементації іноземного досвіду розбудови амортизаційної системи з країн, де ця система успішно функціонує (табл. 3.2).

Виділені елементи підсистем на мікро- та макрорівнях дозволяють досягнути дві групи найважливіших цілей: тактичні, що є результатом постійної реалізації відповідних заходів і методик, та стратегічні, що передбачають вирішення завдань функціонування і розвитку системи у цілому, з наступним контролем, та формування коригуючих рішень.

Складові амортизаційної політики залежно від її рівнів (авторський перелік виділено курсивом)*

Амортизаційна система	
На мікрорівні	На макрорівні
<p>1) визнання об'єктів основних засобів активами;</p> <p>2) визначення первісної вартості основних засобів;</p> <p>3) порядок оцінки і переоцінки основних засобів;</p> <p>4) визначення термінів корисного використання кожного об'єкта основних засобів та інших необоротних активів;</p> <p>5) вибір способів нарахування амортизації з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигід від його використання;</p> <p>6) перегляд методу нарахування амортизації та терміну експлуатації;</p> <p>7) визначити ліквідаційну вартість основних засобів;</p> <p>8) забезпечення цільового використання амортизаційних відрахувань;</p> <p>9) вибір найбільш ефективних форм відтворення основних засобів;</p> <p>10) удосконалення структури засобів праці.</p>	<p>1) обґрунтованість фундаментальних засад амортизаційної політики України;</p> <p>2) умови визнання об'єктів необоротними активами для нарахування амортизації;</p> <p>3) надання суб'єктам господарювання самостійності у визначенні нормативних термінів корисної експлуатації їх основних засобів;</p> <p>4) використання єдиних методів оцінки основних засобів та інших необоротних активів;</p> <p>5) порядок відшкодування зносу;</p> <p>6) диференціація підходів та переліку методів нарахування амортизації, порядку визначення та норми амортизації;</p> <p>7) можливість і порядок проведення переоцінки основних засобів;</p> <p>8) порядок зарахування витрат на ремонт і поліпшення засобів праці;</p> <p>9) визначення порядку використання амортизаційних відрахувань;</p> <p>10) надання податкових пільг при здійсненні капітальних інвестицій;</p> <p>11) запровадження способів оцінки ефективності здійснюваною державою амортизаційної політики та її вплив на інвестиційні процеси.</p>

Закордонний досвід реалізації амортизаційної політики на мікро- та макрорівнях досліджено в значній кількості наукових праць [4, 5, 6, 13, 21, 28, 47, 48, 111, 137, 138, 184, 201, 206, 239]. Загальний висновок з розглянутих робіт полягає в тому, що розвиненим країнам переважно властивий регулюючий економічний, а не податковий підхід до формування амортизаційної політики та системи у цілому. Це, з одного боку, підтверджує нашу позицію, однак, з іншого – потребує певних деталізацій.

Достатньо обґрунтованою є позиція О.М. Панченко, згідно з якою всі заходи, що використовуються для стимулювання процесів розширеного відтворення, об'єднуються у три основні групи: 1) гнучка амортизаційна

політика; 2) забезпечення цільового використання амортизаційних ресурсів; 3) визначення ролі амортизації серед податкових стимулів. На його думку, саме такий комплекс заходів призначений для гарантування ефективного використання внутрішніх фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного процесу та безпеки відповідно [138].

1. Основна ідея гнучкої амортизаційної політики полягає в існуванні альтернатив за всіма її складовими на рівні суб'єктів господарювання: визначення об'єктів амортизації, визначення класифікаційних груп основних засобів, визначення вартості основних засобів, що амортизуються, встановлення критеріїв визначення очікуваного терміну корисного використання та самого очікуваного терміну корисного використання, перелік дозволених методів нарахування амортизації, визначення випадків припинення нарахування амортизації. Найбільша свобода дій суб'єктів господарювання виражається у виборі методів нарахування амортизації під час формування облікової політики (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Методи і норми нарахування амортизації в окремих країнах [137, с. 125]

Країна	Метод нарахування	Основні параметри нарахування
1	2	3
Австрія	Прямолінійний метод	Будівлі (нерухоме майно): 2–2,5 %, машини: 12,5 %, торгові марки: 15 років
Бельгія	Прямолінійний метод Подвійне зменшення залишкової вартості: норма амортизацийних витрат не може бути вищою 40 % вартості придбання активу	Комерційна нерухомість: 3 %, Промислова нерухомість: 5 %, Механізми та обладнання: 20–33 %, Рухоме майно: 20 % Нематеріальні активи: не менше 5 років
Данія	Прямолінійний метод та зменшення залишкової вартості, ставка не перевищує вартість придбання більше, ніж на 25 % Прискорена – 15 % від бази, ведеться окремий облік	Нерухомість: до 4 % Кораблі: 20 % Наземний транспорт (в т. ч. літаки, поїзди): 17 % Лінії телекомунікацій, передачі електроенергії: до 7 % Нематеріальні активи: ЛМ, до 11 %

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
Китай	Прямолінійний метод, подвійне зменшення залишкової вартості, метод суми цифр року, прискорена амортизація	Нематеріальні активи: не менше 10 років
Німеччина	Прямолінійний метод та зменшення залишкової вартості	Будівлі: від 25 до 50 років, Нематеріальні активи – не менше 15 років
Португалія	Прямолінійний метод Метод, за коефіцієнтами: до 5 років: 1,5 5–6 років: 2 Понад 6 років: 2,5	Офісні будівля: 2 % Промислові будівлі: 5 % Електронне обладнання 20 % Комп'ютери та програмне забезпечення: 33,33 % Двигуни та верстати: 12,5 % Оргтехніка: 20 % Меблі: 12,5 % Пасажирські транспортні засоби: 25 %
Франція	Прямолінійний метод, зменшення залишкової вартості з коригуючим коефіцієнтом (3–4 роки: 1,5; 5–6 років – 2; понад 6 років: 2,5	Будівлі: від 1 до 10 % Обладнання та устаткування (інструментарій): від 5 до 25 % Споруди: від 5 до 10 %
Фінляндія	Прямолінійний метод та зменшення залишкової вартості Подвійна норма для введених нових основних засобів	Будівлі: від 4 до 20 % Машини та обладнання: 25 %
Японія	Прямолінійний метод, зменшення залишкової вартості	Бетонні будівлі: від 21 до 50 років. Металеві будівлі: від 12 до 38 років. Системи електропостачання, опалення та освітлення: 15 років. Транспортні засоби: від 3 до 6 років (залежно від використання). Персональні комп'ютери: 4 роки. Телекомунікації: 6 років. Машини та обладнання: від 3 до 22 років. Патенти: 8 років. Програмне забезпечення: 3 або 5 років

З таблиці 3.3 видно, що лінійний метод нарахування амортизації є домінуючим у міжнародній практиці. У зв'язку з тим, що цей метод не гарантує в майбутньому відновлення основних засобів на інноваційній основі, наприклад, через знецінення коштів від інфляції, використовують нелінійні

методи амортизації. Прискорена амортизація є одним з них та використовується для основних засобів, які активно зношуються через постійну участь у виробничих процесах. Це насамперед машини, обладнання та устаткування.

Нелінійні способи амортизації зменшують базу оподаткування, тому належать до інструментів фінансової політики держави. Вважається, що в такий спосіб держава надає пільгу у вигляді податкового кредиту, який буде відшкодовано у майбутньому, з відповідним відображенням суми відстроченого податку на прибуток у фінансовій звітності.

Зауважимо на концептуальні відмінності у визнанні основних засобів і застосуванні норм амортизації на національному рівні різних країн, хоча всі вони не суперечать МСФЗ [19]. Як видно з таблиці 3.3, в Європі застосовуються лінійний метод, метод зменшення залишку, а за визначеними об'єктами – прискореної амортизації. Європейські країни прагнуть нормативно зменшити термін корисного використання об'єктів основних засобів або делегують це право підприємствам, які для його реалізації залучають відповідних фахівців.

Так, у Німеччині амортизація є важливим інструментом у сфері податкового законодавства та використовується для розрахунку різних видів доходів відповідно до розділу 7 Закону про податок на прибуток (EStG). За винятком кількох випадків, передбачається термін корисного використання переважної більшості необоротних активів до 50 років. Таким чином, річна амортизація становить 2 % від витрат [10].

Водночас у цій країні дозволяється списання 40 % витрат на придбання нового обладнання в перший рік експлуатації [58, с. 103]. З 2021 року німецькі підприємства мають можливість придбати комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення або амортизувати на рівномірній основі протягом трьох років, або – як у випадку з малоцінними активами – негайно повністю списати їх у рік придбання [10]. Подібний підхід продиктовано високими темпами оновлення основних засобів та технологічним розвитком через залучення інновацій. В цілому, у Німеччині не передбачено одноманітних методів нарахування амортизації. Як правило, застосовують прямолінійний

метод та зменшення залишкової вартості або поєднання цих методів. У визначення термінів служби основних засобів втручається держава, для чого пропонує галузеві податкові таблиці, надані Федеральним міністерством фінансів. Таблиці амортизації окреслюють нормативний термін корисного використання активів, які використовуються в певній галузі. Переоцінка основних засобів не дозволяється. Те наскільки вдало підприємство скористається перевагами податкових пільг від держави, залежить від якісної організації бухгалтерському обліку, правильно обраної фінансової стратегії та якісного відображення цих процесів у децентралізованих нормативних актах.

Особливістю нарахування амортизації у Франції є те, що вона нараховується за трьома основними групами з диференціацією річних норм амортизації у встановлених межах: 1 група (будівельні об'єкти) від 1 до 10 %; 2 група (обладнання та устаткування) від 5 до 25 %; 3 група (споруди) від 5 до 10 % [8]. Підприємцями Франції переважно використовується прямолінійний метод амортизації, без визначення ліквідаційної вартості. Водночас з метою досягнення стимулюючого ефекту в економіці для досягнення бажаних змін використовується метод зменшення залишкової вартості (дегресивний). Особливістю використання цього методу у Франції є визначення амортизації до останньої залишкової вартості об'єкта та норм амортизації з поправкою на відповідний коефіцієнт залежно від терміну служби об'єкта (3–4 роки – 1,5, 5–6 років – 2, > 6 років – 2,5) [113, с. 152]. Також у Франції використовується прискорена амортизація. Основним нормативним актом, в якому регламентується амортизаційна політика підприємств, відображається в обліковій політиці та підлягає щорічному перегляду. Фактично амортизаційна політика має дві складових – облікову та податкову.

Окремо необхідно згадати Великобританію, яка не входить до Євросоюзу. В цій країні на будь-який актив, що має обмежений термін використання, повинна нараховуватися амортизація. До основних засобів зараховують активи, що використовуються підприємством протягом тривалого часового інтервалу та мають матеріальну форму. Розподіляється амортизація

між звітними періодами за рішеннями адміністрації суб'єкта господарювання. Якщо потрібно переглянути первинний термін використання основного засобу, його недоамортизована вартість списується за новий залишок терміну використання. У випадку старіння основного засобу та відсутності амортизаційних відрахувань на його повне відновлення – його вартість зменшується до відновлюваної вартості, яка в подальшому розподіляється на термін служби основного засобу, що залишився [1].

У цій країні домінуючим також є лінійний метод амортизації. Відповідно до діючих вимог земля та будівлі повинні періодично переоцінюватися, водночас ринкова вартість для оцінки основних засобів фактично не використовується. Другим за популярністю є зменшення залишкової вартості. Як показує практика, британські підприємства можуть нараховувати амортизацію на більшу вартість, ніж справедлива [14].

Особливістю нарахування амортизації у Великобританії є пільги, що надаються підприємствам у вигляді норм прискореної амортизації щодо основних засобів, які використовуються для впровадження інновацій. Так, починаючи з 2023/24 років, існує «повна витрата», яка дозволяє бізнесу вимагати відшкодування вартості новопридбаних необоротних активів. Водночас надається 100 % пільга в перший рік компаніям на кваліфіковані нові інвестиції в заводи та обладнання (в т. ч. комп'ютери, інформаційно-комунікаційні технології, енергозберігаючі обладнання та технології, екологічні виробництва) Наголошується, що пільга надається за умови – обладнання є новим і не використовуваним. Підтримуються у зазначений спосіб не тільки ведення бізнесу на інноваційних засадах, а й малі та середні підприємства, для яких існує ставка 40 % амортизаційних відрахувань у перший рік використання щодо інвестицій у обладнання та устаткування [14]. Дослідник Т.І. Васюник зазначає, що у Великобританії термін амортизації для деяких видів обладнання дозволяється у межах від трьох-чотирьох років до восьми місяців, тому фактичні терміни служби цього обладнання у середньому становлять 12 років [47].

Найбільший інтерес у межах нашого дослідження представляє собою досвід Швеції, де було запроваджено найбільш ліберальну амортизаційну політику. В роки післявоєнної розбудови (до 1955 року) підприємствам дозволялося списувати вартість машин та обладнання на власний розсуд у перший рік експлуатації. В подальшому були запроваджені норми, за яких вартість машин та обладнання повинна бути повністю списана протягом п'яти років. У кінці року кожен платник податків самостійно обирає варіант, що дозволяє списати більший обсяг амортизації в даному році. В окремих випадках у перші роки освоєння нової техніки застосовується низька норма амортизації, після чого вона значно збільшується. Наприклад, для обладнання з терміном використання до трьох років нараховується амортизація 100 % у перший рік експлуатації [48, с. 35].

На Далекому Сході варто виділити таких промислових лідерів як Китай та Японія. В Китаї підлягають амортизації активи, які належать підприємству понад один рік та використовуються в межах статутної діяльності. З цією метою активи поділені на п'ять груп. Передбачається, що термін корисного використання активу може скорочуватися у випадку його швидкого морального старіння. Домінуючим методом нарахування амортизації є традиційний лінійний, однак передбачена можливість прискореної амортизації. В Японії застосовують так звану звичайну амортизацію, прискорену амортизацію, спеціальну амортизацію та додаткову амортизацію [12]. Прискорена амортизація спеціального порядку застосовується до активів вартістю понад 100 млн ієн, що використовуються у екологічних виробництвах. Норми прискореної амортизації становлять від 10 до 50 % [47, с. 34].

Лідером із запровадження інновацій є США, де частка амортизаційних відрахувань становить до 90 % у загальній структурі інвестицій, тому там спостерігається тенденція зі скорочення термінів корисного використання активів через їх швидке моральне старіння та відповідну потребу у своєчасній заміні на нові. Починаючи з 1962 року, після реалізації відповідної реформи були скорочені терміни використання основних засобів на 30–40 %. Через сорок

років в США відбулася наступна амортизаційна реформа, яка мала на меті стимулювання розширеного відтворення основних засобів малого й середнього бізнесу на інноваційних засадах. Пізніше, після фінансово-економічної кризи 2007–2008 років уряд США ухвалив закон, згідно з яким корпораціям дозволили у перший рік списувати у вигляді амортизаційних відрахувань 50 % вартості придбаного обладнання, а малому і середньому бізнесу – 100 % [47, с. 34].

Достатньо схожа до США побудована амортизаційна система в Канаді. В основу нарахування амортизації покладено метод так званих «кордонів» (обмежень). Канадські підприємці мають право самостійно обирати оптимальний термін експлуатації основних засобів в межах мінімально-максимальних норм амортизаційних відрахувань. Цей метод дозволяє щороку змінювати суму амортизаційних відрахувань до досягнення максимальної норми. В межах зазначеного методу дозволяється списання будь-якої суми амортизаційних нарахувань, якщо вона не перевищує максимально можливу норму. В період зменшення ділової активності підприємства можуть не здійснювати значних відшкодувань об'єктів основних засобів [9].

Серед залишених на розсуд підприємств загальних підходів, що містять міжнародні принципи до нарахування амортизації, потрібно додати можливість перегляду методу нарахування амортизації у кінці кожного фінансового року. Іншим положенням міжнародної практики є встановлення вартості активів, що амортизуються, виходячи з їх ліквідаційної вартості. Не передбачено МСФЗ обмежень щодо мінімальної вартості активів та термінів їх корисного використання.

2. Питання «забезпечення цільового використання амортизаційних ресурсів» нами детально викладено в попередніх публікаціях [223], тому нижче зупинимося на «визначення ролі амортизації серед податкових стимулів».

3. Достатньо давно у вітчизняній науці та практиці почав переважати, значною мірою запозичений з-за кордону, підхід, що «амортизація відноситься до накладних витрат, яка не включається у собівартість продукції, що

виробляється, і безпосередньо списується на зменшення прибутку від реалізації» [36, с. 98]. Ставлення до амортизації як різновиду податкової пільги знаходимо у значній кількості авторів [74, с. 17; 118, с. 79; 123, с. 75; 183, с. 51]. У попередніх пунктах нашого дослідження ми не піддавали критиці таку позицію. Зумовлено це тим, що навіть використання існуючого іноземного досвіду, який містить подібний підхід, вже буде для нас кроком уперед в досягненні стратегічної мети амортизаційної системи на державному рівні. Однак, потрібно провести чітку межу між інвестиційним податковим кредитом, інвестиційною податковою знижкою та прискореною амортизацією, таблиця 3.4.

Таблиця 3.4.

Основні характеристики окремих видів інвестиційних стимулів*

№	Вид стимулу	Зміст	Переваги/Недоліки запровадження
1	2	3	4
1	Інвестиційний податковий кредит	відстрочення сплати податкових зобов'язань підприємства з податку на прибуток на частину витрат, спрямованих на капітальні інвестиції	економічна вигода на макrorівні від запровадження податкових пільг у довгостроковому періоді полягає в тому, що підприємство після здійснення інвестицій зменшує виробничі витрати, збільшує продуктивність праці й розмір прибутку до оподаткування і, відповідно, суму сплачуваного податку на прибуток. Із позицій виконання податковими пільгами їх фіскальної функції в короткостроковому періоді кращим варіантом для держави є запровадження інвестиційної податкової знижки, яка порівняно з інвестиційним податковим кредитом меншою мірою спричиняє зниження податкових надходжень до бюджету.
2	Інвестиційна податкова знижка.	зменшення прибутку до оподаткування на суму певних витрат у повному або частковому розмірі. Як правило, надається при здійсненні підприємством затрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, здійснення інноваційної діяльності тощо	Зниження податкового навантаження обумовлює зменшення ухилення від оподаткування та стимулює процеси реінвестування прибутків у розвиток виробництва чи подальшої діяльності шляхом вивільнення резервів фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на інвестиції. Сприяють швидкому оновленню основних засобів та модернізації й розширенню виробництва

Продовження таблиці 3.4.

1	2	3	4
3	Прискорена амортизація	визначені нормативними актами (П(С)БО 7) методи прискореної амортизації (зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний метод), які дозволяють коригувати фінансовий результат до оподаткування на суму амортизаційних відрахувань, що сформовані випереджаючими темпами у порівнянні з фізичним зносом основних засобів	зменшує суму сплаченого податку на прибуток у поточному періоді чим збільшує розмір фінансових ресурсів підприємства. Однак, таке зменшення відстрочує сплату податку на майбутні податкові періоди, коли закінчиться період нарахування прискореної амортизації. Схожа на податкову пільгу, тому має подібні переваги та недоліки.

* складено за [49, 137, 170, 183].

В Україні є значний досвід використання податкової знижки для фізичних осіб, яка визначається як «документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподатковуваного доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у вигляді заробітної плати» [150, п. 14.1.170].

З березня 2021 року з'явився аналог інвестиційної податкової знижки для юридичних осіб, регламентований змінами до Податкового кодексу України та Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями». Згідно ухваленого закону «значні інвестори» (проєкти зі строком реалізації не більше 5 років на загальну суму від €20 млн) мають право на такі податкові стимули: 1) звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з імпорту устаткування для реалізації інвестиційного проєкту (до 01.01.2035 р.); 2) звільнення такого устаткування від оподаткування ввізним митом (до 01.01.2035 р.); 3) звільнення прибутку, отриманого внаслідок виконання інвестиційного договору, від оподаткування податком на прибуток підприємств (протягом 5 років у межах строку дії інвестиційного договору); 4) можливість зменшення розміру або звільнення від сплати земельного податку за ділянки, що використовуються для інвестиційного проєкту.

Зазначені трансформації у стимулюванні нарощення інвестицій податковими важелями є позитивним фактором для вітчизняної економіки. Водночас цього не можна сказати про покращання використання амортизації з цією ж метою.

Наша позиція з цієї проблеми значною мірою збігається з поглядами, викладеними у працях О.С. Галушко [57], Ю.В. Гроздєв, О.М. Варченко [63], О.М. Панченко, В.Г. Лищенко [138], Н.С. Педченко, Л.А. Лугівської [140], та низці інших авторів. Однак, будучи послідовними прихильниками заявлених концепцій амортизації (рис. 3.2), вважаємо за доцільне забезпечити дотримання низки взаємопов'язаних рекомендацій.

По-перше, потрібно визнати як позитивний факт узгодження унормованого Податковим кодексом України ставлення до амортизації як складової собівартості з відповідними підходами у вітчизняному бухгалтерському обліку. Це ж стосується і методів нарахування амортизації, узгодження інших елементів амортизаційної системи.

По-друге, для забезпечення дієвості амортизаційної системи відповідно до міжнародного досвіду потрібно розширити права суб'єктів господарювання за ключовими елементами амортизаційної політики: зарахування активу до основних засобів, визначення класифікаційних груп основних таких активів, визначення їх вартості для амортизації, терміни їх корисного використання, методи нарахування амортизації, випадки припинення нарахування амортизації тощо. Перелічені складові потребують самостійного обґрунтування та нормативного закріплення на рівні підприємств як частина їх облікової політики для визначення прибутку до оподаткування.

З попередньої тези, а також розкритого змісту амортизації як економічної категорії, отримуємо висновок (по-третє) про нівелювання потреби у наданні «податкових знижок» (амортизація такою не є) для стимулювання прискореної амортизації завдяки «узаконенню» права суб'єктів господарювання на самостійне обрання методу нарахування амортизації залежно від потреб власної фінансово-інвестиційної політики та стратегії розвитку в цілому.

Зазначений підхід у теоретичному плані дозволить наблизити податкову концепцію до фінансової, бухгалтерську до економічної. Усунені суперечки у практичному плані забезпечать збільшення обсягів власних фінансових ресурсів для здійснення капітальних інвестицій та інноваційної активності підприємствами. У розвинених країнах основними джерелами власних коштів для фінансування інвестицій підприємствами є чистий нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що існуючий стан справ із спрямуванням амортизаційних відрахувань на фінансування поточних потреб підприємств (оборотних активів) суперечить закономірностям кругообігу індивідуального капіталу та не дозволяє відновити основний капітал (основні засоби) на необхідному рівні. Подібна ситуація спричинена неналежним відображенням змісту амортизації у вітчизняному законодавстві різних рівнів, що зводить її сприйняття до засобу зменшення податкових зобов'язань. Економічний зміст амортизації як джерела капітальних вкладень не повинен змінюватися незалежно від способу забезпечення цільового використання цих коштів. Самі ж амортизаційні відрахування є затратами з погляду економічної (бухгалтерської) концепції та джерелом для інвестування з погляду фінансової концепції.

Однак для забезпечення всіх функцій (відтворювальної, фінансової, регулюючої) потрібно делегувати максимальні права з визначення норм і методів амортизації на рівень суб'єктів господарювання. Не повинна бути виключенням і «прискорена амортизація», яка втрачає свій сенс у випадку трактування амортизації у контексті класичних підходів щодо кругообігу індивідуального підприємницького капіталу.

Запропоновані теоретичні підходи, за умови застосування відповідних механізмів [223], збільшать ресурсну базу капітальних інвестицій, у т. ч. на розширене відтворення основних засобів, що у підсумку покращить стан інвестиційної безпеки держави.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

1. У випадку реалізації пропозицій щодо обов'язковості резервування коштів на реновацію основних засобів шляхом створення цільового фонду, суб'єктам господарювання потрібно дозволити вкладення акумульованих коштів у банки, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та страхові компанії, МФКО, шляхом придбання цінних паперів чи фінансових інструментів, з якими пов'язаний низький ступінь ризику. Їх перелік, вимоги до емітентів повинен оприлюднюватися уповноваженим органом. Завдяки реалізації зазначеної пропозиції держава досягне вирішення не лише проблеми оновлення основних засобів, а й пожвавлення вітчизняного фондового ринку, який все ще знаходиться на низькому рівні у контексті реалізації покладених на нього функцій. Відбудеться значний приплив вільних ресурсів до фінансових посередників, що надасть імпульс для їх розвитку на інституційному рівні. Зростуть обсяги операцій з цінними паперами та збільшиться діапазон їх видів. Через посилення мультиплікативного ефекту збільшаться основні макроекономічні показники: ВВП, зайнятість, доходи населення та суб'єктів господарювання тощо.

2. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що існуючий стан справ із спрямуванням амортизаційних відрахувань на фінансування поточних потреб підприємств (оборотних активів) суперечить закономірностям кругообігу індивідуального капіталу та не дозволяє відновити основний капітал (основні засоби) на необхідному рівні. Подібна ситуація спричинена неналежним відображенням змісту амортизації у вітчизняному законодавстві різних рівнів, що зводить її сприйняття до засобу зменшення податкових зобов'язань. Економічний зміст амортизації як джерела капітальних вкладень не повинен змінюватися незалежно від способу забезпечення цільового використання цих коштів. Самі ж амортизаційні відрахування є затратами з погляду економічної

(бухгалтерської) концепції та джерелом для інвестування з погляду фінансової концепції.

Потрібно делегувати максимальні права з визначення норм і методів амортизації на рівень суб'єктів господарювання для врахування індивідуального підходу в цій сфері. Водночас паралельно з лібералізацією підходу до регулювання амортизаційної політики підприємств одночасно потрібно посилити контроль з боку держави за обґрунтованістю змісту амортизаційної політики унормованої обліковою політикою підприємства щоб запобігти необґрунтованому зниженню оподаткованого прибутку. Запропоновані підходи, за умови застосування відповідних механізмів, збільшать ресурсну базу капітальних інвестицій, у т. ч. на розширене відтворення основних засобів, що у підсумку покращить стан інвестиційної безпеки держави.

Основні результати та положення даного розділу опубліковані автором в наукових працях: [218, 223].

ВИСНОВКИ

Вирішення актуального наукового завдання поглиблення теоретико-методичних засад амортизаційної політики у забезпеченні інвестиційної безпеки держави та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах, дозволило сформулювати наступні висновки та пропозиції теоретичного і практичного характеру.

1. Уточнено трактування змісту інвестиційної безпеки як стану національної економіки (з набором відповідних критеріїв), що свідчить про її спроможність до розширеного відтворення за умови забезпечення сталого розвитку суспільства та її базових елементів, представлених національними економічними інтересами (стійка конкурентоспроможність; соціально відповідальна ринкова економіка; високий рівень добробуту населення; гідне місце у світовій економічній системі; система забезпечення економічної безпеки держави), передумовами інвестиційної безпеки (сприятливе зовнішнє економічне та політичне середовище до інвестиційної безпеки як системи; інституціональне забезпечення інвестиційного процесу; наявність фінансових ресурсів для капітальних інвестицій; існування дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів у капітальні інвестиції) та механізмом її реалізації (загрози, заходи, моніторинг інвестиційної безпеки держави; управлінські рішення суб'єктів-гарантів інвестиційної безпеки держави). Це надало можливість обґрунтувати висновок, що забезпечення інвестиційної безпеки держави передбачає гарантування належного стану інвестиційної сфери, відповідного рівня капітальних інвестицій в економіку та наявність відповідних передумов інвестиційної безпеки.

2. На підставі обґрунтування як найбільш валідних економічної, фінансової (яка включає фіскальну) та регулюючої концепцій амортизації уточнено природу поняття «амортизація» як ресурсного забезпечення відтворення функціональних властивостей основних засобів у міру зменшення

корисності останніх та важливого джерела інвестицій, що визначає необхідність розробки ефективної амортизаційної політики на макро- та мікрорівнях.

3. Визначено роль амортизаційної політики у посиленні інвестиційної безпеки держави, що проявляється у оновленні основних засобів на інноваційних засадах та активізації інвестиційного процесу. Це надало можливість зробити висновок про відсутність системності у взаємодії окремих елементів управління амортизаційним процесом та сформуванню напрями розвитку амортизаційної політики на мікро- та макрорівнях, а саме: актуалізація відображення в обліку процесів нарахування та використання амортизаційних відрахувань; встановлення переліку напрямів інвестування акумульованих підприємствами коштів в амортизаційних фондах до моменту їх використання за цільовим призначенням; розробка порядку контролю та призначення контролюючого органу за дотриманням цільового використання коштів з амортизаційного фонду; регламентація запропонованих вище змін у законодавстві та нормативних актах різних рівнів.

4. На підставі аналізу фінансових показників (обсяг та структура капітальних інвестицій за джерелами формування; відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП; індикатор відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій; інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища; відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, у % до ВВП) ідентифіковано стан інвестиційної безпеки як критичний, що надало можливість визначити причини погіршення інвестиційного клімату (вплив повномасштабної війни, пандемії, накопичення ефекту зношування виробничих активів, зростання технологічного відставання, скорочення іноземних інвестицій, зменшення розмірів приватного та державного фінансування наукових досліджень й інноваційної діяльності; обмежений доступ до зовнішніх інвестиційних ресурсів, скорочення банківського кредитування інвестиційної діяльності) та необхідність удосконалення механізмів залучення інвестицій всередині країни.

5. На підставі обґрунтування значення амортизації як джерела фінансування реновації основних засобів підприємств запропоновано напрями розвитку амортизаційної системи на національному рівні (закріплення в нормативних актах цільового використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів; удосконалення організаційного та методичного забезпечення обліку амортизаційного процесу; формування комплексу заходів і інструментів для перерозподілу коштів, акумульованих у амортизаційні фонди підприємств через посередників фінансового ринку), реалізація яких сприятиме поживавленню вітчизняного фондового ринку, розвитку діяльності фінансових посередників, зростанню обсягів операцій з цінними паперами, збільшенню діапазону їх видів та зростанню основних макроекономічних показників (ВВП, зайнятість, рівень доходів населення та суб'єктів господарювання) через посилення мультиплікативного ефекту.

6. Запропоновано склад та структуру механізму формування амортизаційної політики для посилення інвестиційної безпеки держави, впровадження якого сприятиме гармонізації інтересів держави та підприємств з акумуляції інвестиційних ресурсів; формуванню надійного фінансового резерву відновлення основних засобів на мікрорівні та забезпеченню належного показника валового нагромадження на макрорівні.

7. На підставі узагальнення практики регулювання структури активів та вимог до напрямів інвестування інституційних інвесторів запропоновано перелік найбільш надійних активів для інвестування сум амортизаційних відрахувань суб'єктів господарювання. Це надало можливість на мікрорівні сформувавши пропозиції щодо розширення переліку активів та вибору оптимального активу з позиції ліквідності та доходності для інвестування амортизаційних відрахувань. Трансформація амортизаційних відрахувань суб'єктів господарювання в інструменти фінансового ринку на макрорівні дозволить накопичувати фінансові ресурси для оновлення основних засобів, активізувати інвестиційні процеси та підвищити рівень інвестиційної безпеки країни.

8. Розроблено напрями трансформації механізму амортизаційної політики держави на основі імплементації міжнародного досвіду, що передбачає розширення права суб'єктів господарювання за ключовими елементами амортизаційної політики на мікрорівні: зарахування активу до основних засобів, визначення класифікаційних груп основних таких активів, визначення їх вартості для амортизації, терміни їх корисного використання, методи нарахування амортизації, випадки припинення нарахування амортизації тощо. Обґрунтовано необхідність нормативного закріплення перелічених складових на рівні підприємств як частину їх облікової політики для визначення розміру прибутку до оподаткування. Це дозволить покращити дієвість існуючої амортизаційної системи, забезпечити збільшення обсягів власних фінансових ресурсів для здійснення капітальних інвестицій та підвищити інноваційну активність підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alain Burlaud, Michel Messina & Peter Walton Depreciation: concepts and practices in France and the UK. *European Accounting Review*. 1996. Vol. 5. Issue 2. P. 299–316.
2. Anand B., Galetovic A. Investment Banking and Security Market Development: Does Finance Follow Industry. *IMF Working paper*. WP/01/90/ – 2000. P. 3. URL: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0190/pdf.
3. Bouton L., Mariusz A. Sumlinski Trends in Private Investments in Developing Countries. Statistics for 1970–1998: Discussion Paper, June 2000. International Finance Corporation. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/13986/multi0page.pdf>.
4. Brabete V., Dragan C. The transition to IFRS: Accounting difficulties concerning the amortization of the noncurrent assets. *Revista Tinerilor Economisti (The Young Economists Journal)*. 2007. Vol. 1. Iss. 9S. URL: <http://econpapers.repec.org/article/aiorteyej>.
5. Chang W.N. Effects of tax depreciation rules on firms' investment decisions in an inflationary phase: comparison of net present values in selected OECD countries. *CESifo Working Paper*. 2001. № 528.
6. Danciu Radu, Deac Marius Issues related to the accounting treatment of the tangible and intangible assets depreciation. URL: <http://steconomiceuoradea.ro/anale/volume/2011/n2/069.pdf>.
7. Depreciation Methods – Canada. URL: https://help.sap.com/docs/SAP_BUSINESS_BYDESIGN/2e30d84496214461ad763692c3a0b4a5/2cbae8e6722d1014810192f5907ecdbd.html?fbclid=IwAR1D1XkN5oyMEhw0Ev-3Fi3Ga3E8ZsNNFyPteGw7KA9gCK6fB7JqD2iIwCo_aem_AbUU5V4jFma6itbXeITTW2-53nMIS1YjCaKDLxeV5Zy56QMW7OmM67yK0I2mEBDFBNhLsyO7oYgaj0-yl8lGpu88.

8. Depreciation Methods – France. URL: https://help.sap.com/docs/SAP_BUSINESS_BYDESIGN/2754875d2d2a403f95e58a41a9c7d6de/2cbb022e722d1014aac2eae262d0754c.html?locale=en-US.

9. Depreciation. BDC. URL: https://www.bdc.ca/en/articles-tools/entrepreneur-toolkit/templates-business-guides/glossary/depreciation?fbclid=IwAR2v0KiQC2avsL2XRwQ3kCspE9R_5x-FMLXIeI-6tkShy0rmYFMOZ2agWKI_aem_AbVaX8Kwt9J4NuOyDBUs_icf_IWSydfaDg_PQakjVqsru9l3OkwrS0uU64GPI0c0fxsN_w9HOHThzS-X_J727Jyj.

10. Depreciation: How businesses in Germany can correctly depreciate. URL: https://stripe.com/zh-hk/resources/more/afa-germany?fbclid=IwAR2zoSyctNRpenIwdbxE-_jmNMrCVG645xXp3t33T2zUwSPyHj0fH6scbQU_aem_AU6yyLpAJqnTRrA87oK7yMl_ZHYkKpnZhoVlxyloot_e5yxm0EmEOMeDopvDnVIT82vP66TV7Bc6zB-IzKzjaCbo.

11. Fisher I. The Debt – Deflation Theory of Great Depressions. *Econometrica*. 1933. Vol. 1 (October). P. 337–357.

12. Fixed asset depreciation for Japan FAQ. URL: https://learn.microsoft.com/en-us/dynamics365/finance/localizations/japan/apac-jpn-fixed-asset-depreciation?fbclid=IwAR0uLHIX-yp5diJI6_-V3nso-UQPI_2S3sM1nXgDi0TaJszQ_q8MQzTd8B8_aem_AbXLHIBPEfDKvVuN5pKudQXDt6ncQcFHWC-dU_abQ0lFbYL1IgT62AuYF1jLOKbcLxcmrtspCFayV7HOBQ912l-T.

13. Fraumeni B. The Measurement of Depreciation in the U.S. National Income and Product Accounts. *Survey of Current Business*. 1997. № 7. P. 7–23.

14. How does depreciation work for UK contractors & small business. URL: https://www.contractoradviceuk.net/how-does-depreciation-work-uk-business/?fbclid=IwAR3ZMht_SAJ8l-vZpfkvGvMDVonS2xV7qf-2SNZ8RL9sT9BLs1_MgNBSIRE_aem_AbWrMvKKXGA1jf5ceuyW84lvsEpmchhGd7yfPSMdMux-FHp_aKsF-JyqaIInhEgR8utsnsz5aDL87UsFDm8LZsjr.

15. Hryniuk I. Depreciation as a source of current capital financing. *Finanse, accounting, banks*. 2018. № 1(23). P. 57–64. URL: <https://jfab.donnu.edu.ua/article/view/6268>.
16. John Maynard Keynes *The General Theory of Employment, Interest and Money*. (1936). URL: <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/>
17. Memorandum Establishing the Council on International Economic Policy URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/memorandum-establishing-the-council-international-economic-policy>.
18. Minsky H.P. *The Financial Instability Hypothesis*. The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working paper. 2012. №. 74. P 10. URL: <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp74.pdf>.
19. Overview of tangible fixed assets accounting according to the German Commercial Code. URL: https://www.westphal-wp.de/en/learn/fixed-asset-accounting-germany.html?fbclid=IwAR1ZyXslPh1_tPyNrIs3tHzATAIURFCyoiP6wTJHB2Ei9itZOTk2GqjI0SU_aem_AbX_F1p91PHiRTRgZh7cLtGAILqJdC1rWlaGtru02cOZ83wzKleovlOQBAusTzsZKbhEIn7F9Ush7JGoZM1CLMOu.
20. Richard Pike, Dill Neaie. *Corporate Finance and Investment. Decisions and Strategies*. Prentice Hall. 2003. 883 p.
21. Samara S. National and International Methods of Fixed Assets Depreciation. URL: <http://feaa.ucv.ro/AUCSSE/0038v2-012.pdf>.
22. Samuelson P.A., William D. Nordhaus *Economics*. 1915. 677 p. URL: <http://pombo.free.fr/samunord19.pdf>.
23. Stiglitz J. *Financial Systems for Eastern Europe's Emerging Democracies*. San Francisco: ICS press, 1993. 87 p.
24. Trachova D., Diachek S., Vyhovska N., Havryliuk O., Chaban H., Kadatska T. Conceptual framework for digitization of depreciation policy. *Independent journal of management & production*, V. 12, N. 3, Special Edition

ISE, S&P. 2021. p. 41–53. URL: <http://www.ijmp.jor.br/preprint/index.php/preprint/preprint/view/125>

25. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>.

26. World Bank : Financing for Development. URL: <https://olc.worldbank.org/content/financing-development>

27. Yurkevych O.M. Economic and Investment Security of Ukraine in Terms of Global Challenges. International Security in the Frame of Modern Global Challenges: Collection of Scientific Works / International security in the frame of modern global challenges: Collection of scientific works. Mykolas Romeris University, Vilnius. 2018. 556 p. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Faculty_of_Economics_and_Administration/Polecodept/INTERNATIONAL_SECURITY.pdf.

28. Zinkeviciene D., Vaisnoraite G. Factors affecting the choice of tangible fixed asset accounting methods: Theoretical approach. *European Scientific Journal*. 2014. Special Edition. P. 198–208.

29. Акімова Л.М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246>.

30. Активізація інвестиційного процесу в Україні: колективна монографія / за ред. М.І. Дибби, Т.В. Майорової. К. : КНЕУ, 2012. 472 с.

31. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану: експертно-аналітична доповідь. К. : Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. 16 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>.

32. Александрова М.М., Кірейцев Г.Г., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит. : Навчально-методичний посібник. 2-ге видання, перероб. і доп. К. : ЦУЛ, 2002. 336 с.
33. Амоша О.І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми і рішення. *Економіст*. 2005. № 6. С. 28–32.
34. Аналіз джерел та інструментів залучення фінансових ресурсів для фінансування Цілей сталого розвитку в Україні. К. : ТОВ «Ернст енд Янг», 2022. 83 с.
35. Антонова Л.В., Левченко Н.М., Белінська С.М. Вдосконалення систем управління та обліку процесів відтворення основних засобів підприємства як складових стратегії розвитку діяльності. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_9_5.
36. Бакай В.Й. Методи формування амортизаційної політики на промислових підприємствах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. №5,Т.2. С. 97-100.
37. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.
38. Барановський О.І., Мороз М.О. Інвестиційна складова фінансової безпеки. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 1. С. 46–59.
39. Бізнес покращує прогнози фінансових показників на 2024 рік. URL: <https://eba.com.ua/biznes-pokrashhuye-prognozy-finansovyh-pokaznykiv-na-2024-rik/>
40. Бондар М.І., Бабіч В.В. Амортизація необоротних активів: облік та оподаткування. *Вісник ЖДТУ*. 2011. № 1 (55). С. 33–34.
41. Бондарук Т.Г., Бондарук О.С. Інвестиційна безпека країни: стратегічні цілі та механізми підтримки. *Статистика України*. 2019. № 85 (2). С. 83–91.

42. Борисенко З.М. Амортизаційна політика. К.: Вид-во «Наукова думка», 1993. 135 с.
43. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку: навч. посіб. 2-е вид., доп. і перероб. Житомир: Рута, 2008. 512 с.
44. Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. Житомир : ЖІТІ, 1999. Ч. 1. 928 с.
45. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навчальний посібник. Житомир : ПП “Рута”, 2002. 542 с.
46. Бухгалтерські та юридичні послуги для середнього та малого бізнесу. URL: <https://xn----7sbcickaхdprjf4doeinlcz.xn--j1amh/uk/osnovni-zasobi/>
47. Васюник Т.І. Амортизаційна політика та її роль у відтворенні основного капіталу національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 15 (5). С. 31–34.
48. Васюник Т.І. Амортизаційний складник у системі відтворення основного капіталу в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. Вип. 17. Ч 1. С. 33–36.
49. Васюник Т.І. До питання про вдосконалення податкового регулювання відтворення основного капіталу. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2017. Т. 22, Вип. 10. С. 39-42.
50. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан проблеми, перспективи (на прикладі підприємств м. Житомира та Житомирської області): автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04.Київський національний економічний ун-т. Київ, 1999. 20 с.
51. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи : монографія. Житомир : ЖІТІ, 1998. 188 с.
52. Виговська Н.Г., Дячек С.М., Полчанов А.Ю. Формування та реалізація амортизаційної політики підприємств в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2024. Вип. 2. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.6>.

53. Виговський В.Г., Виговська О.А., Хвіст В.В. Амортизаційні відрахування як внутрішнє джерело фінансового забезпечення підприємств транспортної галузі. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8090>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.52.
54. Власюк О.С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. К.: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2011. 474 с.
55. Власюк О.С. Передмова. Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії : зб. наук. статей / під ред. Я.А. Жаліла. К. : Сатсанга, 2001. С 3–7.
56. Гавриловський О.С., Лук’яненко Л.І. Основні шляхи розвитку та вдосконалення амортизаційної політики в Україні. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 22. № 1. С. 164–168.
57. Галушко О.С. Амортизаційна політика та її вплив на інноваційний розвиток підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2011. № 1. С. 65–76.
58. Герасименко І., Зубченко В. Роль і місце амортизації у формуванні інвестиційних ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 3. С. 103–108.
59. Гнатенко В. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобалізації. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 9 (1). С. 55–62.
60. Говорушко Т.А., Сілакова Г.В. Формування джерел фінансування інвестиційної діяльності не підприємствах кондитерської промисловості в умовах глобалізації економіки: монографія. К.: Логос, 2013. 208 с.
61. Голов С.Ф. Концепції амортизації та їх вплив на облік та управління в сучасних умовах. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2004. № 8. С. 5–9.
62. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави: монографія. Х.: ХНУ, 2001. 195 с.

63. Гроздєв Ю.В., Варченко О.М. Амортизаційний фонд як інструмент оновлення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2014. № 2. С. 42 – 46.
64. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія. Київ: ДП «Укрархбудінфор», 2001. 122 с.
65. Дацій Н.В. Механізм реалізації інвестиційної безпеки як системи взаємодії з іншими явищами та процесами. *Інвестиції: практика та досвід*, 2010. № 10. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2010/3.pdf.
66. Демчук Н.І. Ткаченко Г.А. Амортизаційна політика як основа формування фонду відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. Вип. 14. Ч. 1. 2015. С. 65–68.
67. Деньга С.М. Сутність і класифікація інвестицій. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*: зб. наук. пр. Кіровоград: КНТУ, 2007. Вип. 12. Ч. 2. С. 176–185.
68. Дергачова В.В. Аналіз макроекономічних індикаторів економічного зростання України в контексті національної безпеки. *Наукові праці НДФІ*. 2012. Вип. 4. С. 150–158.
69. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
70. Диба М.І., Поліщук Є.А., Мироненко А.В. Генезис інвестиційних теорій. Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. Спец. вип.: Методологічні проблеми сучасної політичної економії. Київ: КНЕУ, 2011. С. 475–483.
71. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії. *Фінанси України*. 2000. № 11. С. 114–118.
72. Дугієнко Н.О. Амортизаційна політика як напрямок державного регулювання інвестиційної діяльності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 1(3). С. 45–51.

73. Дугієнко Н.О., Колобердянко І.І. Економічна сутність амортизаційної політики та її основні складові в період глобалізації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 1 (4). С. 122–130.
74. Дучинська Н.І. Дослідження економічної природи амортизації. *Економічний вісник НГУ*, 2006. № 4. С. 15–21.
75. Економічна безпека держави : навчально-методичний посібник / за ред. Живко З.Б. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с.
76. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. Х.: Право, 2009. 312 с.
77. Економічна енциклопедія / редкол.: С. Мочерний та ін. Київ. 2000. 864 с.
78. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika/>
79. Єремія А.А. Основні концепції та функції амортизації. *Академічний огляд*. 2010. № 2 (33). С. 102–107.
80. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К.: Сатсанга, 2001. 224 с.
81. Жук В., Бездушна Ю., Попко Є. Амортизація активів підприємств у воєнний час. *Облік і фінанси*. 2022. № 1 (95). С. 5–12. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-1\(95\)-5-12](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-1(95)-5-12).
82. Загородній А.Г., Партин Г.О. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики : навч. посіб. К.: Т-во „Знання”, КОО, 2004. 377 с.
83. Задорожний З.-М.В., Семеген Л.Г., Богуцька Л.Т. Актуальні питання облікової політики підприємств щодо необоротних активів : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 237 с.
84. Закревська Л.М., Заїнчковський А.О. Інвестиційна безпека як складова економічної безпеки. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Економічні науки». Черкаси: ЧНУ, 2016. № 2. С. 28–34. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/24529>.

85. Ігнашкіна Т.Б., Шура Н.О. Обґрунтування теоретичних аспектів дефініцій «знос» і «амортизація» в сучасній економічній науці. *Ефективна економіка*. 2009. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=86>.
86. Інвестиційний бізнес в Україні : навчальний посібник / Кириченко О.А., Денисенко М.П., Лаптев та ін. К.: ЗАТ «ДОРАДО», 2008. 248 с.
87. Індекс інвестиційної привабливості України відновився до «ковідного» значення. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-vidnovyvsvya-do-kovidnogo-znachennya/>
88. Індекс інвестиційної привабливості. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analotyka/>
89. Кадацька А.М. Економічний зміст та функції амортизації основних засобів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. С. 572–575.
90. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
91. Кафка С.М. Зміст і призначення амортизації основних засобів. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 1. С. 270–279.
92. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. К. : НІСД, 2013. 104 с.
93. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу: «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей»: реферат – дайджест. Асоціація укр. банків. К. : АУБ, 1999. 189 с.
94. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук. К., 2006. 32 с.
95. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія. К.: КНЕУ, 2005. 232 с.
96. Кириленко В.І., Чернобаєв В.В. Роль фондового ринку в системі інвестиційної безпеки. *Вчені записки: зб. наук. пр. М-во освіти і науки*

України, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана» / відп. ред. А.Ф. Павленко. 2012. Вип. 14. Ч. 1. С. 68–74.

97. Кириченко О.А., Єрохін С.А. Інвестування: підручник. К. : Знання, 2009. 573 с.

98. Кононенко Т. Про можливості інтеграції методики нарахування амортизації. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2003. № 10. С. 24–28.

99. Корчинський І.О., Мельник С.І. Основні загрози економічній безпеці держави в сучасних умовах розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7369>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.79.

100. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 520 с.

101. Кредитний рейтинг. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/kreditnij-rejting-potochni-rejtingi-zagalna-informacija-istorichni-zmini>.

102. Кундицький О.О. Роль внутрішніх джерел у фінансовому забезпеченні діяльності малих підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. 7. Ч. 2. С. 48–51.

103. Куцик П.О. та ін. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів / за заг. ред. П.О. Куцика. Львів: Растр-7, 2014. 296 с.

104. Левченко Н.М., Воробйова І.О. Амортизаційна політика як складова стратегії діяльності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 102–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_16.

105. Лисняк О.В. Сучасний зміст зносу та амортизації як об'єктів бухгалтерського обліку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608864.pdf>.

106. Лист Мінекономіки 3021-06/40691-09 від 07.08.2023.

107. Лист Мінекономіки 3032-05/52123-09 від 27.10.2021.

108. Лищенко О.Г., Півненко В.В. Оптимізація амортизаційної політики підприємства. Сталий розвиток економіки. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2015. № 4 (29). С. 70–75.

109. Ліпич Л.Г., Савчук Л.С. Індикатори інвестиційної безпеки держави. *Економічний форум*. 2019. № 1 (3). С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-3-5>.

110. Любенко Н.М. Фінанси підприємств: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.

111. Мазур А.М., Мазур М.М. Амортизаційна політика: теоретичні аспекти та роль у підвищенні ефективності діяльності суб'єктів підприємництва. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Випуск № 5 (05). С. 294–298.

112. Майорова Т.В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія. К. : КНЕУ, 2013. 332 с.

113. Максимова В.Ф., Черкашина Т.В. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, ротاپронт, 2014. 238 с.

114. Мандзіновська Х.О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки*. Л. : Української академії друкарства. 2016. № 2. С. 159–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2016_2_20.

115. Маринич І.А., Кот О.В. Значення процесу відтворення основних фондів підприємств у підвищенні ефективності їхнього використання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.3. С. 175–179.

116. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Том 1. URL: https://www.marxists.org/ukrainian/marx-engels/kapital/Kapital_Tom_1_Knyha_1.pdf

117. Масленніков Є.І., Мельник Ю.М. Методика обліку амортизації активів підприємств. Розкриття основних теоретичних аспектів амортизації

на мікро- та макрорівнях. *Економіка: реалії часу*, 2012. № 2 (3). С. 92–97.
URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2012/No2/92-97.pdf>.

118. Матвійчук О.А. Роль амортизації в інвестиційному розвитку підприємств. *Формування ринкової економіки* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; редкол.: О.О. Беляєв (відп. ред.) та ін. Київ : КНЕУ, 2009. Вип. 22. С. 75–80.

119. Мельник Е.Г. Облік і контроль витрат майбутніх періодів: теорія і методика: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Київ, 2010. 172 с.

120. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України; за ред. А. Сухорукова. Київ: Національний інститут проблем міжнародної безпеки. 2014. 32 с.

121. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

122. Методологічні пояснення: Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

123. Мискін Ю.І., Мискіна О.О. Удосконалення концепції амортизаційної політики в Україні. *Проблеми економіки та управління*. 2017. Вип. 4. № 873 (5). С. 72–78.

124. Михайлов А.М. Інвестиційні ресурси аграрного сектору економіки України: наукові основи, стан та перспективи : монографія. Суми: ФОП Литовченко Є.Б., 2017. 300 с.

125. Мошенський С. Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність. *Наука молода*, 2008. № 10. С. 166–171.

126. Мошенський С.З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави: монографія. Житомир : ЖДТУ, 2008. 432 с.
127. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. К. : КВШ, 1998. 462 с.
128. Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну: Офіційний веб-сайт UkraineInvest URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/fdi-strategy/>
129. Нікітенко Д.В. Стан інвестиційної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 25 (1). С. 96–102.
130. Ніпіаліді О. Державне регулювання амортизаційної політики підприємств: проблеми та перспективи. *Економічний аналіз* : зб. наук праць каф. екон. аналізу і статистика Терноп. нац. екон. ун-ту. Тернопіль, 2011. Вип. 9. Ч. 1. 2011. С. 221–224.
131. Новак І.М., Школьний О.О., Вернюк Н.О. Генезис методології теорії інвестування. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/183/175>.
132. Новицька С.С., Потапова-Сінько Н.Ю. Сутність амортизаційної політики і її вплив на ефективність роботи підприємства: навчально-методичний посібник для студентів економічних спеціальностей. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2006. 98 с.
133. Овод Л.В. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6, Т. 1. С. 100–103.
134. Олійничук О. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. *Галицький економічний вісник*. 2015. № 1. С. 93–100.
135. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник. К.: КНЕУ, 1999. 164 с.

136. Основи економічної безпеки: підручник / О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черняков. Харків: НУВС, 2003. 236 с.
137. Островецький В.І. Амортизаційна політика України в системі інструментів податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної активності. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 2. С. 121–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2017_2_16.
138. Панченко О.М., Лищенко В.Г. Облік відтворення основних засобів в реалізації інноваційної моделі розвитку: зарубіжний досвід і вітчизняна практика. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 2. С. 205–213.
139. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави. *Економіка України*. 1994. № 2. С. 51–56.
140. Педченко Н.С., Лугівська Л.А. Амортизаційна політика підприємства в контексті реформування податкової системи. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Економічні науки. 2014. № 6. С. 74–84.
141. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні: монографія. К.: Лібра. 1998. 392 с.
142. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. Київ: Лібра, 2002. С. 472.
143. Петленко Ю.В., Грабенко О.В. Амортизаційна політика та її вплив на інвестиційні процеси в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки : зб. наук. пр. Кіровоград : КНТУ, 2005. Вип. 7. Ч. 1. С. 197–200.
144. Петрук О.М. Регулювання бухгалтерського обліку в Україні: теорія, методологія, практика : монографія. Житомир: ЖДТУ, 2006. 152 с.
145. Петрук О.М., Мошенський С.З. Теорія та практика венчурного фінансування: монографія. Житомир: ЖДТУ, ПП “Рута”, 2008. 248 с.
146. Пилипенко Л.М., Демська Ю.В. Концептуально-теоретичні основи бухгалтерського обліку амортизації та зносу необоротних активів підприємства. *Економічний простір*. 2018. № 134. С. 195–204.

147. Пилипенко Л.М., Тивончук О.І. Концептуально-методологічні підходи формування амортизаційної політики підприємства та держави. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2018. № 10. 82–88. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/conceptual-and-methodological-approaches/>
148. Півняк Ю.В. Дослідження основних концепцій та функцій амортизації. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 2. С. 135–138.
149. Плаксієнко В.Я., Павленко О.П. Економічне значення нарахування амортизації основних засобів аграрних підприємств в умовах глобалізації. *Агросвіт*, 2010. № 8. С. 28–35.
150. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20200701#Text>.
151. Податкові пільги великим інвесторам. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/podatkovyi-pilgi-velikim-investoram.html>
152. Політична економія: навч. посібник / Г.А. Оганян, В.О. Паламарчук, А.П. Румянцев та ін. ; за заг. ред. Г.А. Оганяна. К. : МАУП, 2003. 520 с.
153. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» від 18 травня 2000 р. за № 288/4509 із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства фінансів від 25.09.2009 р.
154. Полчанов А. Ю., Виговська Н. Г., Дячек С. М., Новак О. С. Вплив економічного зростання на інвестиційну безпеку держави в умовах воєнного конфлікту: приклад України. *Modern Economics*. 2024. № 43. С. 89–95. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)-12).
155. Помилуйко Є.О. Особливості реалізації амортизаційної політики в Україні. *Ефективна економіка*. 2012. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_9_56/

156. Попова В.Д., Кизима Н.М. Особливості нарахування амортизації та її вплив на відтворення основних засобів. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (1). С. 374–380. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(1\)_91](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(1)_91).

157. Портфельне інвестування: підручник / О.Г. Шевченко та ін. К. : КНЕУ, 2010. 407 с.

158. Постанова КМУ: «Про затвердження Національної рейтингової шкали» № 665, від 26 квітня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2007-%D0%BF#Text>.

159. Постанова Правління НБУ: «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.

160. Постанова Правління НБУ: «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.

161. Правдюк Н.Л., Слівінська А.В. Сутність інвестиційної діяльності: роль та значення інвестицій. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2 (6). С. 195–198.

162. Приходько В.П. Інвестиційна безпека як важливий чинник подолання фінансово-економічної кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 16. С. 6–9. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=3016&i=0>.

163. Про інвестиційну діяльність в Україні: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. № 47. 1991.

164. Про національну безпеку України : Закон України, 21 червня 2018 року, № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.

165. Про основи національної безпеки України : Закон України, 19 червня 2003 року № 964-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 39. ст. 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.

166. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження КМУ від 15 серпня 2012 р. № 569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>.

167. Проектне фінансування : підручник / Т.В. Майорова, О.О. Ляхова та ін. ; за заг. та наук. ред. проф., д.е.н. Т.В. Майорової. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2017. 434 с.

168. Пуйда Г.В. Амортизаційна політика як ключовий елемент управління технічними ресурсами підприємства. *Бізнес Інформ*. 2014. № 1. С. 226–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_43.

169. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України. *Економіка України*. 1993. № 11. С. 15–21.

170. Рейнська В.Б. Податкове регулювання інвестицій в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Тернопіль, 2015. 277 с.

171. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку: «Про затвердження Положення про вимоги до осіб, що здійснюють професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), щодо складу та структури активів недержавних пенсійних фондів, якими вони управляють» № 582 від 26.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-12#Text>.

172. Рожков В.О. Підходи до визначення сутності поняття економічної безпеки. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2016. Вип. 10. С. 478–480.

173. Розпорядження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку: «Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування» № 1753 від 10.09.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#Text>.

174. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : «Про затвердження Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та

платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика» № 850 від 07.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-18#Text>.

175. Руденко О.А. Генезис інвестиційних теорій. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія: Економічні науки. 2014. С. 10–13.

176. Садовська І., Нагірська К. Амортизаційна політика як джерело інвестиційної безпеки підприємств: обліково-фінансовий вимір. *Економіка та суспільство*. 2024 № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-167>.

177. Сазонець І.Л., Федорова В.А. Інвестування: міжнародний аспект : навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 272 с.

178. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 336–340.

179. Самбурська Н.І. Обліково-аналітичне забезпечення управління основними засобами: теорія і практика (на прикладі підприємств водопровідно-каналізаційного господарства): монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2015. 28 с.

180. Самофатова В.А., Кулакова І.С. Амортизаційна політика: теоретичні засади та її роль в підвищенні ефективності діяльності підприємств. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т. 7. Вип. 3. С. 55–60.

181. Свиноус Н.І. Амортизація як джерело інвестиційних ресурсів сільськогосподарського підприємства. *Інноваційна економіка*, 2019. № 7–8. С. 78–84.

182. Світовий банк. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Series/NE.GDI.FTOT.ZS#>.

183. Серебрянський Д.М., Мельничук Г.С. До питання запровадження інвестиційної податкової знижки в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 45–59.

184. Ситник Л.С. Інвестиційне забезпечення процесів технічного оновлення виробництва: зарубіжний досвід та Україна. *Економіка і організація управління*. 2019. № 3 (35). С. 18–29.

185. Сіка Едгардо, Ткаленко Світлана, Любачівська Роксоляна Модель інвестиційної безпеки економіки України в євроінтеграційному векторі розвитку. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 2 (31). С. 101–119.

186. Скорба О.А. Деякі методологічні аспекти щодо визначення сутності амортизації та зносу основних засобів. URL: https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63114/7/Skorba_amortization1.pdf.

187. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.

188. Смоквіна Г.А., Трухачова С.Л. Амортизаційна політика, особливості здійснення та теоретичний досвід : Метеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України» (Одеса, 19-22 травня 2015 р.). Одеса. 2015. URL: <https://economics.net.ua/files/science/oblik/2015/76.pdf>.

189. Соколова О. Амортизаційна політика в системі антикризового регулювання економіки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 1. С. 187–195.

190. Сорока Л.М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_78.

191. Стахурська С.В. Механізм відтворення основних засобів виробництва: сутність, складові, джерела інвестування. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2006. № 1. С. 240–247.

192. Стельмащук А.М. Амортизаційний фактор у відтворенні основних засобів переробних підприємств АПК. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6. С. 66–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_6_13.
193. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій: підручник. К.: КНЕУ, 2004. 566 с.
194. Суторміна В.М., Федосов В.М., Рязанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій: навч. посібник. К.: Либідь, 1993. 247 с.
195. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. К.: НППМБ, 2005. 140 с.
196. Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави. К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
197. Сухоруков А.І., Мошенський С.З., Петрук О.М. Національна економічна безпека. Житомир: ПП «Рута», 2010. 384 с.
198. Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2000. 160 с.
199. Теорія фінансів: підручник; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К. : Центр навчальної літератури, 2010. 576 с.
200. Тимошенко О. Економічна безпека національної економіки в умовах глобалізації : монографія. К.: Наш формат, 2016. 384 с.
201. Ткаленко С.І. Інвестиційна безпека: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 286 с.
202. Токар В.В., Ткаленко, С.А. Інвестиційна безпека в умовах фінансової глобалізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2019. № 1 (53), С. 197–205. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-197-205>.
203. Трачева Д.М. Теоретичні аспекти формування амортизаційної політики підприємства. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 7 (2). С. 182–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7%282%29__40.

204. Трачова Д.М. Державне регулювання процесу формування амортизаційної політики підприємства. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2 (22). С. 92–100.

205. Трачова Д.М. Обліково-інформаційне забезпечення формування амортизаційної політики: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук. К.: 2019. 32 с.

206. Трачова Д.М. Розвиток амортизаційної політики: обліково-інформаційний аспект: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 357 с.

207. Трохимчук В.Я. Сутність, складові елементи та проблеми формування амортизаційної політики. *Національний університет «Львівська політехніка»*. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstream/ntb/16602/1/338-576-577.pdf>.

208. Тюрин О.В., Ахмеров О.Ю. Теорія систем і системний аналіз в економіці: навчальний посібник. Одеса: «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова», 2019. 170 с.

209. Указ Президента України: «Про Концепцію амортизаційної політики» 169/2001 від 7.03.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169/2001#Text>.

210. Указ Президента України: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», 347/2021 від 11.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11>.

211. Український радянський енциклопедичний словник. Том 2. К. : Академія наук УРСР, 1967. 854 с.

212. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.

213. Федоренко А.Є. Інноваційно-інвестиційна складова економічної безпеки України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. Чернігів, 2015. 21 с.
214. Федоренко В.Г. Інвестування: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Алерта, 2008. 448 с.
215. Фінанси підприємств: підручник / Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. Восьме вид., перероб та доп. К. : КНЕУ, 2013. 519 с.
216. Фінансовий менеджмент; за ред. проф. Г.Г. Кірейцева : навч. посіб. видання 3-тє, перероб. і доп. К.: «Центр навчальної літератури», 2004. 531 с.
217. Хвіст В. Формування механізму амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2 (104). 199–211.
218. Хвіст В., Новак О. Петрук О. Посилення ролі амортизаційної політики у формуванні фінансового базису капітальних інвестицій та інвестиційної безпеки держави. *Облік і фінанси*. 2024. № 1 (103). С. 70–83. URL: <https://afj.org.ua/ua/article/1046/>
219. Хвіст В.В. Амортизаційний фонд як джерело реновації основних засобів підприємств: Тези Всеукраїнської наук.-практ. on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. (16–20, 26 травня 2022 р.; м. Житомир). С. 250–251. URL: <httpsconf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/9-1.pdf>.
220. Хвіст В.В. Амортизація як джерело фінансування реновації основних засобів підприємств в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8992>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.205.
221. Хвіст В.В. Проблема формування амортизаційної політики для специфічних активів підприємств : Тези Міжнародної наук.-практ. конф. (5–6 листопада 2020 р.; м. Житомир) «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу».

С. 281. URL: <httpsconf.ztu.edu.uasuchasni-vyklyky-stalogo-rozvytku-biznesu-5-6-lystopada-2020-r>.

222. Хвіст В.В. Проблема формування амортизаційної політики підприємства в умовах постіндустріальної економіки : Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. (11–15 травня 2020 р.; м. Житомир). С. 333. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/10.-finansy-bankivska-sprava-ta-strahuvannya2.pdf>.

223. Хвіст В.В. Розвиток підходів до підвищення ролі фінансового ринку у забезпеченні інвестиційної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 159–165. DOI: 10.32702/2306 6814.2023.22.159.

224. Хвіст В.В. Роль капітальних інвестицій у забезпеченні інвестиційної безпеки держави : Тези IV Міжнародної наук.-практ. конф. (09–10 листопада 2023 р.; м. Житомир) «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». С. 298. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/298.pdf>.

225. Хвіст В.В. Сучасні підходи до амортизації як джерела фінансування діяльності підприємства: Тези II Міжнародної наук.-практ. конф. з проблем вищої освіти і науки «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». м. Житомир. С. 279. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/279.pdf>.

226. Хвіст В.В., Петрук О.М. Поняття та концепції амортизації у функціональних економічних науках. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9142>.

227. Хвіст В.В., Петрук О.М. Теоретичні засади амортизаційної політики: стан проблеми та напрями удосконалення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 76–82.

228. Хвіст В.В., Петрук О.М., Лоскоріх Г.Л. Капітальні інвестиції як базова передумова інвестиційної безпеки держави. *Облік і фінанси*. 2023. № 3 (101). С. 70–83. URL: <https://afj.org.ua/ua/article/1008/>.

229. Хвіст В.В., Петрук О.М., Новак О.С. Оцінка стану капітальних інвестицій та інвестиційної безпеки України. *Ефективна економіка*. 2023. № 10. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2317>.

230. Хрущ Н. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології : монографія. Хмельницький: ХНУ, 2004. 309 с.

231. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20200716>.

232. Шаповал В.М., Герасименко Т.В., Бондаренко Л.А. Амортизаційна політика: сутність, проблеми, напрями вдосконалення. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 2. С. 72–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2019_2_11.

233. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: підручник. К.: Знання, 2008. 462 с.

234. Швець Н.В. Амортизаційна політика підприємства: проблемні питання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6. С. 199–202.

235. Шевченко О.М. Ефективне функціонування фондового ринку – важливий чинник становлення економіки інвестиційно-інноваційного типу. *Національна економіка: пошук ефективних механізмів господарювання* : кол. монографія / під ред. д.е.н., проф. В.П. Дубіщева. Полтава: ПолтНТУ, 2016. С. 98–131.

236. Шевчук В.Я., Рогожин П.С. Основи інвестиційної діяльності. К. : Генеза, 1997. 384 с.

237. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. «Фінанси підприємств» (за модульною системою навчання): теоретично-практичний посібник. К. : ВД «Професіонал», 2006. 288 с.

238. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія. К. : НІСД, 1997. 144 с.

239. Шмиголь Н.М., Макієнко Ю.В. Аналіз закордонного досвіду у сфері методів нарахування амортизації. *Класичний приватний університет*. 2019. Вип. 5 (16). С. 98–105.

240. Щетинін А.І. Політична економія : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 480 с.

241. Юрківський О.Й. Амортизаційні відрахування як економічний та фіскальний інститут державного регулювання в Україні. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 13. С. 201–206.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Генезис наукових підходів до інвестицій та інвестування*

№	Напрямок економічної думки. Основні представники	Наукові підходи до інвестицій (інвестування)
1	2	3
1	Період зародження економічної науки як частини філософських знань. (Ксенофонт, Платон, Аристотель, Катон старший)	Перші спроби розкриття змісту інвестицій та їх ролі в економіці. Наприклад, Аристотель вважав, що вкладення коштів є передумовою задоволення потреб та отримання прибутку. Він перший здійснив поділ грошей на дві частини. Перша виконує функцію засобу обігу та платежу, а друга – є функціональною формою капіталу. «Мистецтво наживати статок» Аристотель назвав хрематистикою.
2	Меркантилізм (Ж. Кольбер, Т. Ман, Д. Ло, Ф. Горінг, І. Бехер, Д. Юм),	Інвестиції трактувалися як негативне явище, що вилучає гроші з обороту. Подібний підхід мав місце через ототожнення понять грошей та капіталу. Саме гроші вважалися основним джерелом інвестиційних вкладень. Водночас окремі представники меркантилізму (Ж. Кольбер) вважали, що економічне зростання залежить від вкладення грошей у виробництво. Меркантилісти перші висунули ідею державного регулювання, в основному через активну протекціоністську політику у сфері міжнародної політики з метою забезпечення позитивного торгового балансу.
3	Фізіократи (Ф. Кене, Ж. Тюрго, Т. Сієнс, М. Рів'єр)	Представники цього наукового напрямку віддавали перевагу виробництву у порівнянні з торгівлею. Саме виробництво, на їх погляд, створює чистий додатковий продукт, який слугує основним інвестиційним ресурсом і збільшує багатство нації. Фізіократи першими розділили інвестований капітал на дві складові: основний та додатковий. Запровадили поняття «відтворення». Основним недоліком їх вчення вважається зосередження виключно на сільському господарстві як основі всього виробництва. Задля розвитку сільськогосподарського виробництва пропонувалося використання єдиного податку на використання землі та відмову від протекціоністських заходів. Все перелічене мало сприяти інвестиційному клімату.
4	Класична школа політичної економії (А. Сміт, Т. Мальтус, Д. Рікардо, Жан-Батіст Сей, Д.С. Міль)	В центрі уваги їх досліджень було матеріальне виробництво, у першу чергу промислове. Представники цього напрямку економічної науки на відміну від меркантилістів розмежували поняття грошей та капіталу (у тому числі кредитного за походженням) у забезпеченні інвестиційної діяльності. Вчені довели взаємозв'язок між зниженням норми доходності на інвестовані ресурси в міру зростання обсягу їх використання. Також було виявлено взаємозалежність між зростанням обсягу інвестицій і збільшенням

Продовження таблиці А.1

1	2	3
		валового національного продукту. Визначена роль неvirобничих інвестицій та запропонована модель оптимального розподілу фінансових ресурсів в масштабах національного господарства. Розглянуті передумови міжнародного руху інвестиційних капіталів.
5	Марксизм (К. Маркс)	Наріжним каменем вчення К. Маркса була теорія доданої вартості та кругообігу капіталу. Він першим визначив зміст стадій інвестування, де виділив три етапи: вкладення інвестиційних ресурсів, приріст вкладеного капіталу, отримання доходів і прибутку. Відповідно до поглядів К. Маркса індивідуальне інвестування буде відбуватися до тих пір, доки вкладений капітал буде приносити прибуток. Водночас він вважав, що зміна норми прибутку майже не впливає на обсяги інвестування. Бажання капіталіста отримати прибуток незалежно від його розміру вже достатній стимул для здійснення інвестування. До того ж є ще й соціальні фактори такі які змушують його це робити. Серед недоліків теорії можна виділити нівелювання інших чинників, що впливають на інвестування. Натомість до позитивів марксизму в оцінці його внеску у розвиток інвестиційної теорії потрібно віднести виявлення ролі інвестування в інноваційному розвитку економіки. Вважається, що інновації посилюють віддачу від засобів праці та здатні частково нівелювати зниження доходності інвестиційного капіталу. Також інновації сприяють перемозі у конкурентній боротьбі між виробниками.
6	Неокласична економічна теорія (К. Менгер, Бем-Баверк, Д.Б. Кларк, А. Маршалл)	Ця теорія в центрі своєї уваги має підприємство. В межах об'єкту нашого дослідження – це означає зосередження уваги на мікроекономічному інвестиційному аналізі. Граничний метод економічного аналізу дозволив маржиналістам виявити чинники, що впливають на попит та пропозицію інвестиційних ресурсів та інвестиційних товарів. Також вони кількісно визначили форми взаємодії інвестиційних ресурсів з іншими факторами виробництва. Запровадили в науковий обіг категорії «граничної корисності інвестиційних товарів» і «граничної продуктивності». Внесок неокласичної економічної теорії, в першу чергу, полягає у розробці низки математичних моделей (наприклад, лінійне програмування) інвестиційного процесу підприємств, що дозволили широко їх застосовувати у практиці господарювання окремих інвесторів.
7	Кейнсіанство (Дж. М. Кейнс)	Домінуючою гіпотезою у поглядах Дж. М. Кейнса була необхідність державного регулювання економіки, де виділялося вагоме значення інвестицій як основної детермінанти економічного зростання. В розкритті циклічного розвитку економіки він використовував

Продовження таблиці А.1

1	2	3
		<p>тріаду: «інвестиції», «заощадження» та «ефективний попит. Дж. М. Кейнс пропонував стимулювання інвестиційного процесу як засіб впливу держави на економіку через стимулювання ефективного попиту. Чинити такий вплив на інвестиційні процеси він пропонував за допомогою грошово-кредитної та бюджетної політики.</p> <p>Центральна роль у макроекономічній моделі Дж. М. Кейнса відведена теорії мультиплікатора інвестицій – це відношення доходів до інвестицій. Цей показник демонструє темпи зростання доходів у порівнянні з інвестиціями. На думку вченого зростання інвестицій залучає у виробництво додаткових працівників, що збільшує зайнятість, дохід і споживання через потребу задоволення зростаючого забезпеченого попиту нових працівників. На мікроекономічному рівні здобутком Дж. М. Кейнса стала функція для визначення інвестиційного клімату – кейнсіанська функція інвестицій.</p>
8.	Монетаристи (М. Фрідман)	<p>Вплив економічної думки монетаристів на теорію інвестування проявився через виявлення регулюючої ролі монетарної політики та грошового обігу у цих процесах. Відповідно до висновків М. Фрідмана, кількість грошей в обігу визначає рівень цін на інвестиційні ресурси та товари, темпи зростання капіталу як джерела фінансових ресурсів для здійснення інвестицій, інвестиційну активність підприємств. Таким чином, згідно з монетаристською концепцією об'єктом впливу є пропозиція ресурсів. При цьому основним інструментом регулювання економіки є гроші. Для державного регулювання економіки, та інвестиційної активності зокрема, має значення стан грошового обігу, розмір і структура грошової маси, швидкість руху грошей, обсяги грошово-кредитної емісії, рівень інфляції в країні тощо.</p>
9.	Інституціональний напрям (Й. Шумпетер, Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, У. Мітчел)	<p>Представники цього наукового напрямку, розглядаючи інвестиційний процес, виходять за межі власне економіки. Вони доповнили методологію аналізу інвестування вивченням проблематики, яка містить соціально-політичні, правові, технологічні та інші складові. Запропонований підхід привніс методи дослідження з різних галузей соціальних наук, які суттєво різняться між собою. Відповідно інвестиційний аналіз має комплексний характер, вивчаючи окремі сторони інвестиційного процесу. Такий підхід суттєво розвинув методологію досліджень з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства в цілому та окремих суб'єктів господарювання.</p>

Продовження таблиці А.1

10.	Неокейнсіанство (Г. Марковіц, Д. Тобін, В. Шарп, Ф. Блек, М. Шоулз)	Щодо внесення в інвестиційну теорію представниками цього економічного напрямку, варто згадати підходи висловлені Г. Марковіцем, праці якого стали основою теорії ефективного портфелю. Поштовхом для створення портфельної теорії стала праця Д.Б. Вільямса, яку Марковіц доповнив категорією ризику при аналізі поточної вартості, що впливало на вартість інвестицій. При аналізі інвестицій необхідно враховувати не тільки їх доходність, а й властивий їм рівень ризику. Вчений виявив кореляцію співвідношення ризику та доходності в такій формі: чим більша доходність активу, тим вищий пов'язаний із нею рівень ризику. Тобто вибір інвестором того або іншого інвестиційного активу є результатом аналізу співвідношення ризику та доходності. За допомогою математичних моделей Г. Марковіц розробив концепцію формування ефективного портфеля. Відповідно до неї диверсифікація інвестицій може знизити ризик всього портфеля до необхідної норми доходності. На основі цього було розроблена ефективна межа, що відображає безліч всіх портфелів, які дадуть найвищий очікуваний дохід для окремого заданого рівня ризику.
11.	Неоінституціональний напрям (Дж.К. Гелбрейта,)	Яскравий представник цього напрямку економічної науки Дж. К. Гелбрейт в роботі «Нове індустріальне суспільство» здійснив аналіз економіки «техноіндустрії» як спільної діяльності вчених, конструкторів, різних фахівців. На його думку технократи є основою описативної моделі постіндустріального суспільства, що забезпечує покращення ринкових позицій корпорацій, завдяки активізації інноваційної діяльності та мінімізації ризиків до мінімуму. Вчений доводить, що поведінка сучасної ринкової економіки дедалі більше визначається великими олігополіями, які виробляють передову техніку. Дж. К. Гелбрейт приходять до висновку про те, що економічний розвиток буде динамічно зростати за умови здійснення максимальних інвестицій. В центрі теорії постіндустріального суспільства знаходиться поняття «покращення якості життя». Останнє постійно вимагає нових та значних за обсягами інвестицій, що можуть гарантувати тільки держави (якщо виступають у ролі суб'єкта економічної діяльності) та ТНК, які мають необхідний обсяг фінансових ресурсів. Оскільки категорія якості є динамічним явищем, то вимагає нових капіталовкладень, які дорожчають через ускладнення досліджень та їхню деталізацію. Під якою Дж. К. Гелбрейт розуміє процес ускладнення адже все важче стає оцінити абстрактну працю через науково-технічний процес.

* складено на основі [67, 70, 71, 97, 131, 112, 124, 161, 175, 177, 190]

Додаток Б

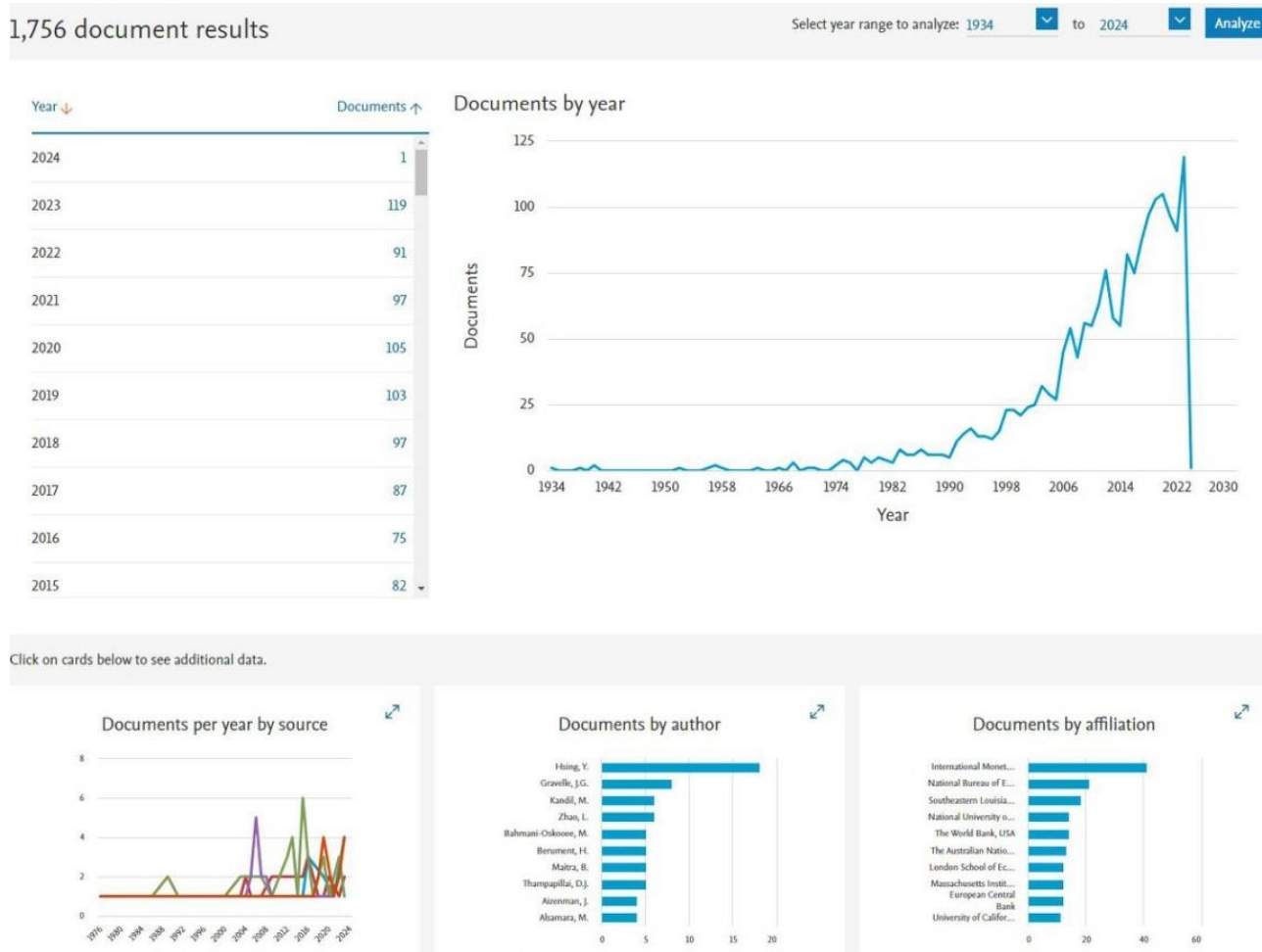

Рис. Б 1. Кількість публікацій, присвячених амортизації (амортизаційній політиці), за даними міжнародної наукометричної бази Scopus

Продовження додатку Б

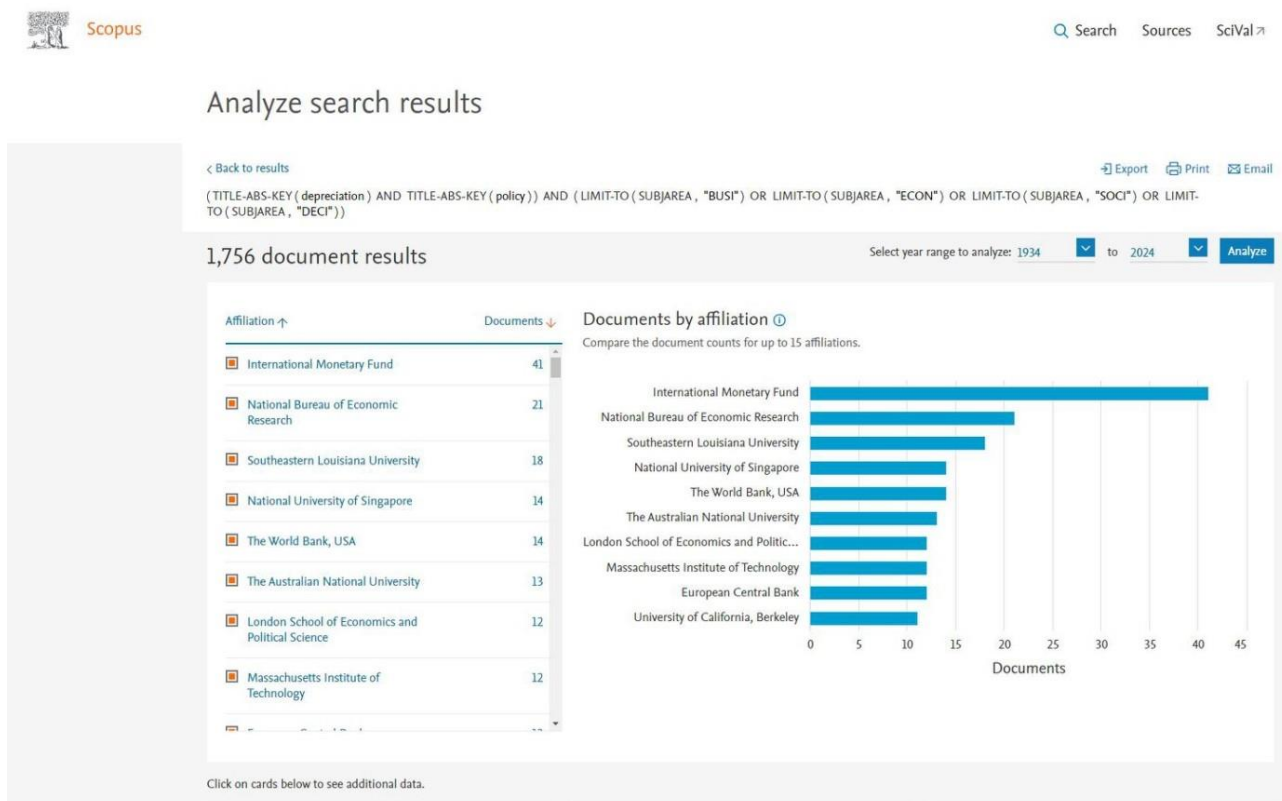

Рис. Б 2. Інституційний розподіл публікацій, присвячених амортизації (амортизаційній політиці), за даними міжнародної наукометричної бази Scopus

Продовження додатку Б

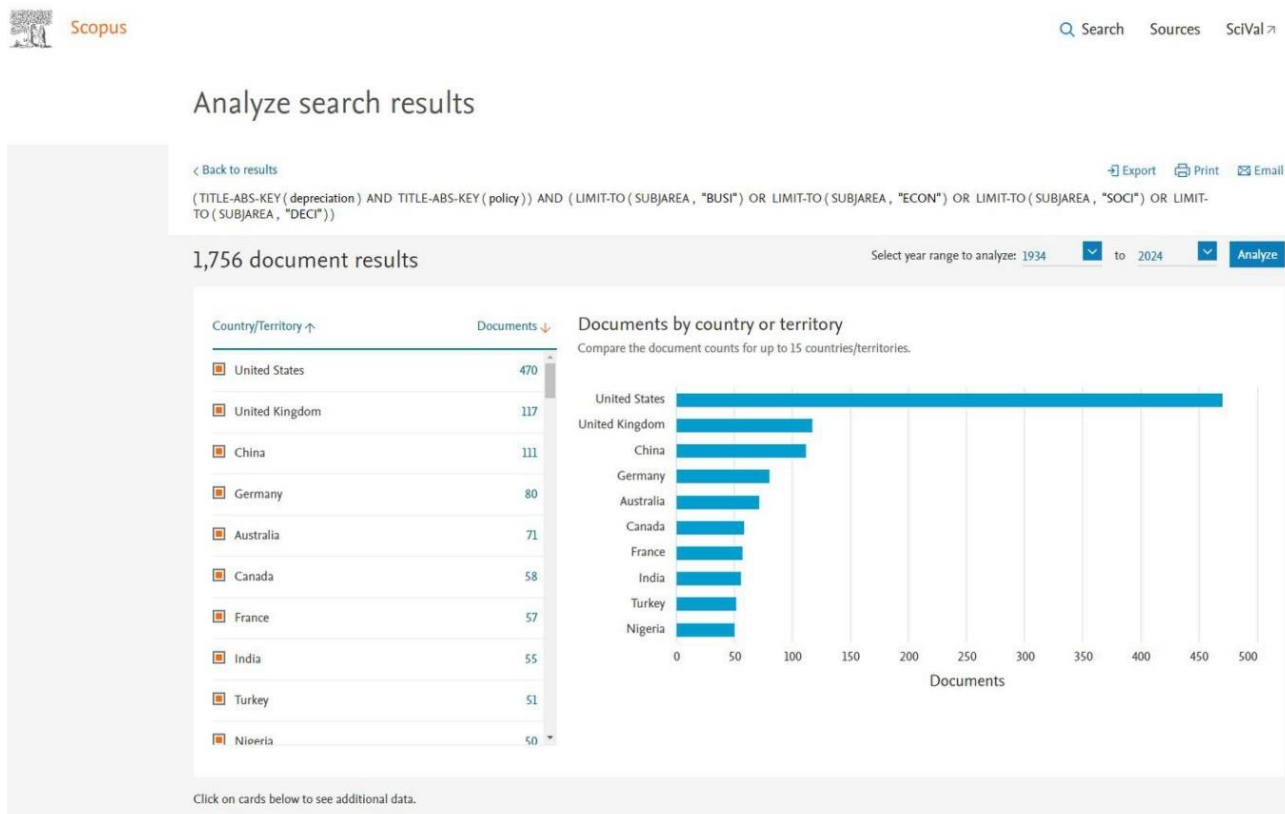

Рис. Б 3. Географічний розподіл публікацій, присвячених амортизації (амортизаційній політиці), за даними міжнародної наукометричної бази Scopus

Додаток В.

Рис. В 1. Індекс інвестиційної привабливості України. Європейська Бізнес Асоціація [88]

Додаток Г

Національна рейтингова шкала*

I. Довгострокові кредитні рейтинги (більше ніж один рік)	
<i>1. Інвестиційні рівні</i>	
uaAAA	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaAAA характеризується найвищою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами
uaAA	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaAA характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами
uaA	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaA характеризується високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Рівень кредитоспроможності чутливий до впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
uaBBB	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaBBB характеризується достатньою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Рівень кредитоспроможності залежить від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
<i>2. Спекулятивні рівні</i>	
uaBB	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaBB характеризується кредитоспроможністю нижчою ніж достатня порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Висока залежність рівня кредитоспроможності від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
uaB	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaB характеризується низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Дуже висока залежність рівня кредитоспроможності від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
uaCCC	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaCCC характеризується дуже низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Потенційна вірогідність дефолту
uaCC	Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaCC характеризується високою вірогідністю дефолту
uaC	Позичальник очікує дефолт за борговими зобов'язаннями
uaD	Дефолт. Виплата відсотків і основної суми за борговими зобов'язаннями позичальника припинена без досягнення згоди з кредиторами щодо реструктуризації заборгованості до настання строку платежу
II. Короткострокові кредитні рейтинги (до одного року)	
<i>1. Інвестиційні рівні</i>	
uaK1	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується найвищою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника дає змогу запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaK2	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника достатньо

	високий для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaK3	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується достатньою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника задовільний для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
<i>2. Спекулятивні рівні</i>	
uaK4	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника недостатній для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaK5	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується дуже низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника не дає змоги запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaKD	Позичальник оголосив дефолт за борговими зобов'язаннями

*Постанова КМУ «Про затвердження Національної рейтингової шкали» № 665, від 26 квітня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2007-%D0%BF#Text>

Додаток Д

Шкала найбільших відомих рейтингових агентства: Moody's, Standard&Poor's та Fitch Ratings*

MOODY'S		S&P Global		FitchRatings		Опис рейтингу
Long-Term	Short-Term	Long-Term	Short-Term	Long-Term	Short-Term	
Aaa		AAA		AAA		Вищий
Aa1		AA+		AA+		Високий
Aa2	P-1	AA	A-1+	AA	F1+	
Aa3		AA-		AA-		
A1		A+		A+		Вище середнього
A2		A	A1	A	F1	
A3		A-		A-		
Baa1	P-2	BBB+	A2	BBB+	F2	Нижче середнього
Baa2		BBB		BBB		
Baa3	P-3	BBB-	A-3	BBB-	F-3	
Ba1		BB+		BB+		Спекулятивний
Ba2		BB		BB		
Ba3		BB-		BB-		
B1		B+	B	B+	B	Високо спекулятивний
B2		B		B		
B3		B-		B-		
Caa1	Not Prime	CCC+		CCC+		Клас істотного ризику
Caa2		CCC		CCC		Екстремально спекулятивний
Caa3		CCC-	C	CCC-	C	Клас дефолту з малою вірогідністю зростання
Ca		CC		CC		Дефолт
C		C		C		
/		D	/	D	/	
/						

* Кредитний рейтинг. Міністерство фінансів України [101].

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
 Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr Polytechnic State University

вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005
 103, Chudnivska Str., Zhytomyr, Ukraine, 10005
 Phone/fax: (0412) 24-14-22, 24-14-23, e-mail: rector@ztu.edu.ua, https://ztu.edu.ua, код ЄДРПОУ 05407870

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВІДПОВІДАЄ ДСТУ ISO 9001:2015
 QUALITY MANAGEMENT SYSTEM ISO 9001:2015

Від 15.04.2024 № 44-01.00/486
 На № _____ від _____

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційної роботи
 ХВІСТ Вікторії на тему:*

«Амортизаційна політика в забезпеченні інвестиційної безпеки держави»

Засвідчую, що наукові та практичні результати аспіранта кафедри фінансів та цифрової економіки *ХВІСТ Вікторії*, які стосуються питань підвищення ролі амортизаційної політики в забезпеченні інвестиційної безпеки держави, впроваджені в організацію освітнього процесу ДУ «Житомирська політехніка» в таких формах:

1) при складанні навчальних (робочих) програм та викладанні економічних дисциплін: «Фінанси», «Фінанси суб'єктів господарювання», «Корпоративні фінанси»;

2) у виданнях, які використовуються в освітньому процесі та знаходяться у бібліотеці ДУ «Житомирська політехніка»:

наукових:

1. Хвіст В. (2023). Формування механізму амортизаційної політики підприємств у контексті посилення інвестиційної безпеки держави. Економіка, управління та адміністрування, 2(104), 199–211.

2. Хвіст В.В., Петрук О.М. Теоретичні засади амортизаційної політики: стан проблеми та напрями удосконалення. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2(100). С. 76-82.

Перший проректор,
 доктор економічних наук,
 професор

Оксана ОЛІЙНИК